תלמוד בבלי · ראשונים · חידושי רמב״ן · סדר מועד

חידושי רמב"ן על מועד קטן

רבנו משה ב"ר נחמן [הרמב"ן]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

חידושי רמב"ן על מועד קטן

רבנו משה ב"ר נחמן [הרמב"ן]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/חידושי-רמבן-על-מועד-קטן/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ב. 4
דף ח. 8
דף ח: 10
דף יא: 15
דף יב. 21
דף טו: 22
דף יז: 23
דף יח. 26
דף יט. 27
דף כ: 28
דף כא. 32
דף כא: 34
דף כב. 41
דף כב: 42
דף כג. 47
דף כד. 52
דף כד: 60
דף כה. 68
דף כו. 72
דף כו: 73
דף כז. 79
דף כז: 84
דף כח: 89

דף ב.

פסקי דיני מלאכת יום טוב וחש"מ

הלכות מועד אעפ"י שהן עקרות ואין למדות זו מזו, נ"ל שהלכו בהן על דרך יום טוב עצמו שהתירה בו תורה אוכל נפש ואסרה שאר דברים ומכשירים נמי התירה בשא"א להן לעשותו מעי"ט יותר משאר מלאכות. וזה הכלל שבמועד, כל שהוא (טורח) באוכל נפש עצמו מותר כדרכו ואע"פ שהוא טורח גדול, וזהו מדלין מים לירקות כדי לאכלן וקוצר ומעמר ודש וזורה ובורר וטוחן אפילו ברחיים של יד שהוא טורח גדול מכל המלאכות ובירושלמי אמרו במספיק לרבים שדש אפילו בפרות אע"ג שהיא מלאכה גדולה ושל פומבי. וכן התירו מכירת תבלין כדרך התגרין למכור בשוק ולעטר השלחן שלהם בתבלין כיון שהדבר ניכר שלצורך יום טוב הם עושין שסתם לקיחת תבלין לקדרה של יום הוא אבל מכירת פירות בעינן צנעה שהרואה סבור לאחר המועד הוא לוקח, וכן פרש"י ז"ל וכן צדי עופות ודגים צריכין צנעה מפני שהן נמי נראין כצדין אף לאחר המועד ועוד מפני שמלאכתן בכך שלא להתיר אומנות במועד שהרי נראין כעוסקין במלאכתן להשתכר כדרכן בשאר ימות השנה וכן מוזכר בירושלמי בטעם הזה. הרי אמרנו באוכל נפש:

וכן במכשירין כל שהן קרובין לאוכל נפש עצמו עשו אותן כאוכל נפש ומותר אפילו במלאכת אומן זו היא שהתיר ר"י לאמי תנוראה למגדל תנורי ולמגדל מהולתא והגדילה היא עשיית המהולתא כדרכן ועשיית התנורין והתירן מפני שהן מכשירי אוכל נפש כענין שהתיר ר' יהוד' גריפת תנור ביו"ט והלכה כמותו וא"צ לומר בשפוד שפיצם ושנרצף ואפילו לעשותו לכתחלה שהן מכשירין הצריכין במועד שהן מותרין וכן בסכין לחדדה כדרכה ואפי' במלאכת אומן ולעשותו לכתחלה כשנשבר במועד איפשר שהוא לפי מה שהוא הנשאל, ויש להתיר.

והתירו בירושלמי להסיק אלפסין וקדרות לצורך המועד. ונ"ל שאף עשייתן מתחלה בכלל היתר זה וניקור ריחיים ובת עין שלהן מותר ואפי' לגמור כל מלאכתן כדרכו וכ"פ כל הגאונים ז"ל. ובענין הריחים והעמסתן ואמת שלהם כולן מפני שהן מכשירין נפש הותרו אעפ"י שיש בהן מלאכת אומן והוא נהנה בהם אף לאחר המועד:

וחפירת בורות שיחין ומערות של יחיד אם אין לו מה ישתה נ"ל דמותר ולא אסרוה אלא בשיש לו לשתות מן הנהר ממקום שהרבים שותין אלא שדרך בעלי בתים לשתות מבורות שלהם בבתים ועכשיו כלו מים שלו והוא צריך לחזור למלאותן לשתות מהן כדרכו במועד ולפיכך התירו לו חטיטה ושאין היחיד צריך להן היינו שיש לו מים בבור

או ממקום שרגיל לשתות כגון נהר קרוב לבית והוא כונסן לימות הקיץ כשהנהרות מכזבין והבורות כלים הא כשאין לו מה לשתות אפי' חפירה מותרת בטריח ובמלאכת אומן ובלבד לצורך המועד כלומר בור שהוא צריך לשתיה שלו הא לחפור בור גדול והוא אינו צריך אלא לשתייה שלו או לשנים ושלשה בני ביתו אסור שהרי בכל המלאכות הצריכות כגון קצירה וטחינה בכולן אמרו ואם עשה והותיר מותר ובלבד שלא יערים כלומר לכוין ולהותיר לאחר המועד:

וקשוט הגוף נראה שעשו אותו כאוכל נפש לפיכך עושה אשה תכשיטיה במועד ואלו שמנו חכמים נמי מותרין (להסתפק) מיד אומן כדרכו והנאת הגוף הוא ודומיא דאוכל נפש:

עוד באוכל נפש התירו כעין הערמה, כבשין שהוא יכול לאכול מהן כובשן ואעפ"י שאינו אוכל מהן במועד לפי שאדם מזמין כבשין בביתו ואוכל מהן על שלחנו ואין קבע לסיפוקן ומטילין שכר לצורך המועד ואע"פ שיש לו ישן אם רצה שותה מן החדש וכמדומה לי שהוא כמעשה אומן ואע"פ כן מותר וקוצצין אפי' דקל להדליק אפי' בפסולת שלו אלא דלייט עלה אביי משום שעיקר מלאכה זו שלא לצורך המועד.

קצרו של דבר אוכל נפש ומכשירי אוכל נפש כולן מותרין בטריח ובמלאכת אומן הכל כמו שפירשתי:

ושאינו אוכל נפש ומכשיריו והוא לצורך המועד, כגון כסות וכלים במלאכת אומן אסרו ובהדיוט התירו זו היא ששנינו ההדיוט תופר כדרכו והאומן מכליב. ובירושלמי הרצענין מכליבין. וכן שנינו בעשיית מעקה מעשה הדיוט מותר. וכן אמרו בעשיית אוהל וכן נמי סירוג המיטות וכעין ארקפיטא ואצטבא ואוריא כולן במעשה הדיוט הותרו.

ואי קשי' והרי בגמ' כללו בנין אוריא ואוקימי ריחיא ומבני ריחיא ומבני אמתא שאנו מפרשים אותן אפי' במעשה אומן לאו קושיא היא דבגמ' עובדי דשריא ר"י קא מני אבל מגופן של מלאכות אנו יודעין שזה מלאכת הדיוט והותר לצורך המועד וזה מעשה אומן והותר לצורך מכשירי אוכל נפש שזה החילוק שביניהם כבר הוא שנוי במשניות ולא הוצרכו להזכירו בכאן ועשית עוגיות שאסרו משום דמעשה אומן הוא לפי שלא חשבו אותן כמכשירי אוכל נפש אבל מכשירי את מכשיריו הן וכשאר צרכי מועד דמי:

ואגרות של רשות מעשה הדיוט הם כל אדם כותב כפי מה שיזדמן לו וצורך המועד הוא מפני ששמחה הוא לו ששלחו למי שנשתלחו לו ונחת רוח לשניהם וכותב אדם חשבונותיו נמי מפני מלאכת הדיוט צריך המועד הותרו ויש מפרשים משום דבר האבד

ואינו נראה וכן כבוס בגדי פשתן ושאר המותרי משום מלאכת הדיוט הן מותרין ואפי' ביד הכובסין מלאכה של הדיוט הוא ולצורך המועד מותרת:

בדבר האבד יפה כיוון הראב"ד שאמרו דשיערו בו טורח כנגד הפסד והפסד כנגד טורח זהו זופתין חביתא ואין זופתין כוזא ומה שהביא הרב ז"ל מהן. אבל יש לי לעיין עוד בהנחת ריוח אם הוא נקרא דבר האבד ובוודאי ממעשה דבריי' שאסר רבא בתרויהו לישני לצוד מהם אלא לדעת אכילה נראה שלא הותר במועד אלא הפסד דבר שברשותו אבל הנחת ריוח בדבר שלא בא לרשותו אסור שהרי הנהר הזה שהוא קופה ודגים שלא ניצודין להם עכשיו בודאי לא ימתינו להם לאחר המועד ואעפי"כ אסרו ועוד נלמוד מאבל שאמרו החמרין והגמלין והספנין שלו הרי אלו לא יעשו ואעפ"י שמזדמן להם שוכר הספינה עכשיו ולאחר שבעה לא יזדמן וזה העברת שכר גדול ממנו ואסור ושכירת בהמות וכלים שלו הן עצמן הפסד שכר הוא ואפילו ימצא להשכירן למחר מ"מ שכירות היום אבד הימנו ואעפ"כ אסור. אב ומועד אסורן שוין הם במלאכה הנעשה על ידי אחרים כדמפורש בגמרא.

עוד מצאתי בתוספתא אין כותבין שטרי אריסות וקבלנות במועד ר"י מתיר שמא יקדמנו אחר וקי"ל כת"ק וזהו הנחת ריוח המזדמן לו במועד. והשתא קשיא מה שאמרו בירוש' הדא שיירתא שרי מזבין מינה בחולא דמועדא וכתבוהו הגאונים ז"ל. ונ"ל שכל שאינו רוצה אלא להשתכר בהן אסור ליקח במועד זהו ששנינו אין לוקחין בתים כו' אלא לצורך המועד אבל אם הי' צריך לעבדי' ובהמ' ולפירות כסות וכלים לאחר המועד ונזדמן לו עכשיו מי שהוא מוכר בזול והדבר ידוע שלא יזדמן לו לאחר המועד כגון השיירא מותר לו ליקח מהן שזה כהפסד גמור שלו ומיעוט כיסו אם אתה מונעו עכשיו ודבר אבד הוא לו הרי הוא לו כמכירת פרקמטיא שהיא מזלת לאחר המועד דמותר אבל להשתכר במקחו ודאי אסור ומכאן ראי' שאסור להלוות כותים במועד אבל מקבלין במועד להלוו' לאחר המועד ובלבד שלא ימדוד ולא ימנה ושלא יכתוב שטר במועד וראיתי רבים מן הראשונים שהתירו ויש להם פ"א במקצת עניינים הללו ומה שנ"ל כתבתי:

ולענין צנעא לא מצאתי בכל דבר האבד ממש שהוא צריך צנעא אלא בחושש להפסד במכניס פירותיו מפני הגנבים ובמביא כלים מבית האומן שאינו מאמינו ואין הצנעה מעכבת עליו אלא מצנע כמה שהוא יכול להצניעו ואינו מניח מלאכתו בשביל כך מעובדא דכשורי דרב יוסף הא בדבר האבד גמור עושה לכתחלה כדרכו בלא שנוי וצנעה שהרי מכה בפטיש ומשמיע קולו לרבים ודאי שלא ישנה.

וכן להדיוט העושה מלאכה לצורך המועד לא מצינו צנעא שהרי אמרו לדידי חזי לי ימא

דטברי' דמפקי לה משיכלי דמני כתנא בחולא דמועדא וא"צ לומר בעושי אוכל נפש ומכשירין בין מלאכת הדיוט בין מלאכת אומן.
ולא מצאתי צנעא אלא במי שאומנות שלו בכך כל השנה דהוא צריך צנעה בין לצורך אוכל נפש בין לשאר צרכי המועד וזהו צנעה ששנינו בציידין ודששין ובחנות הפתוח לסטיו והיא של מוכרי פירות כסות וכלים שכל מי שהוא נעשה מוכר לרבים נראין כעוסק במלאכתו בשאר ימות השנה.
וצנעא דנסרין וארון של מת דקתני אף מביא עצים ומנסרן בצנעא משום חשדא הוא ומאי צנעא עם המת בחצר קאמר הא אם היה נראה שאינו אלא במועד מותר והיינו עובד' דכרופייתא כמו שפירשתי למעלה ובירושלמי גרסינן תני לא יצא מלקט עשבים ומוכרן בשוק והקשו ואין דרכן לאכול מהם במועד. א"ר הושעיא אם אומר את כן נמצאת מתיר את האומנות במועד והקשו ולא כן א"ר בא הדא דתימא בשאינן אבודין אבל אם היה דבר אבד מותר מתני' בשלקטן ברגל כלומר כשיכולין להתקיים ומהו דא"ר בא בשלקטן מערב הרגל.
עוד שנו בתוספתא כל אלו שאמרו מגלחין במועד מותר לספר בתוך ל' יום של אבל אע"פ שהתירו לספר לא יספר ברשות הרבים אבל מספר הוא בצנעא בתוך ביתו כל אלו שאמרו מכבסין במועד מותר לכבס בתוך ל' יום של אבל אעפ"י שהתירו לו לכבס לא יוליך כליו לכובס אבל מכבס הוא בצינעא בתוך ביתו ומשמע מדלא קתני מותר בתוך שלשים של אבל ולא יספר ברשות הרבים וקתני אע"פ שהתירו דבחולו של מועד נמי קאי והוא הטעם שהזכרתי דכיון דהוא ספר וכובס שאומנתם כל השנה בכך. צריכין צינעא הא במכבס כסות שלו אינו צריך צנעא דהיינו משיכלי דטבריא והא דקתני סיפא מכבס בצינעא הכי קאמר לא יוליך כליו לכובס בפרהסיא אבל מכבס הוא הכובס בצינעא בתוך ביתו בין באבל בין במועד ולישנא דשוי לתרווייהו נקט ומכל זה נתברר מה שפירש' שהשמועות עצמן אומרות לך דרשוני כמו שדרשתי ותהלה לאל יגעתי ומצאתי בהן מה שבקשתי:
עוד אני צריך להתיר קשר אחר שהוא מקושר במועד. ודאי דאיסורי מלאכות במועד מן התורה הן, כדאמרי' בריש מי שהפך לא מיבעיא בחולו של מועד דאיסור מלאכה דאורייתא כו' ועוד אמרי' בפרק אין דורשין א"ל רבי יוחנן לריש לקיש אלא מעתה וחג האסיף בצאת השנה ה"נ חג שאתה חוגג ואוסף בו ואימת אילימא ביום טוב אסיפה ביום טוב מי שרו אלא בחולו של מועד וחוש"מ מי שרי אלא חג הבא בזמן אסיפה מכלל דתרוייהו ס"ל חולו של מועד אסור בעשיית מלאכה כלומר מן התורה דמש"ה

לא מיתוקם להו חג האסיף בחג שאתה אוסף בו ואלו מדרבנן דבר ברור הוא שאסור בעשיית מלאכות השנויו' במשנתנו וש"מ חולו של מועד באיסור של תורה הוא.
וה"נ מוכח בפ"ק דע"ג דתני התם לא ישכיר אדם שדהו לכותי מפני שנקראת על שמו והוא עושה בה מלאכה בחולו של מועד והויין בה ותיפוק ליה משום ולפני עור לא תתן מכשול ואי מדרבנן היא מי איכא משום לא תתן מכשול ליכא ודאי אלא נקראת על שמו ותמה על עצמך אם אסרו עליו כלום מפני חשד זה בשל דבריהם ומכל הני שמעי' בהדיא דאיסור מלאכה בחולו של מועד תורה היא.
והשתא קשיא לן מה שאמרו בירושלמי א"ר אבא בר ממל אלו הי' לי מי שנמנה עמי התרתי בשר בכור לישקל בליטרא והתרתי שיהי' עושין מלאכ' בחולו של מועד כלום אסרו לעשות מלאכה בחולו של מועד אלא כדי שיהיו אוכלין ושותין ויגעין בתורה ואלו אין אוכלין ושותין ופוחזין אלמא דרבנן היא.
וי"ל שמן התורה מלאכת אוכל נפש לצורך היום מותרת ביום [טוב] וכן מכשירין ובחש"מ הותר יותר כל מלאכה שהוא לצורך ובאו חכמים ואסרו בזה מלאכת אומן וכן בדבר האבד כל שבני אדם חושבין אותו להפסד וטורחין בו משום כך מותר מן התורה וזהו מסרן הכתוב לחכמים זופתין כוזא ואין זופתין חביתא והם הוסיפו לאסור בטריח.
ובאלו א"ר בא שאלו מצא להושיב ב"ד על כך היה מתיר מלאכות הללו כדי שיתעסקו בהן ולא יהיו בטלים שהבטלה מביאה אותן לידי פחיזות הא עיקר חולו של מועד ודאי תורה היא, וגם זה כפתור ופרח:

דף ח.

מתניתין: **לא יעורר אדם על מתו. ולא יספדנו קודם לרגל שלשים יום. מאי לא יעורר אדם על מתו. אמר רב יהודה כד הוה ספדינ' במערב' ואמר יבכון עמיה כל מרירי לבא.**
ומאי שנא שלשים יום אמר רב כהנא ואמרי לה אמר רב יהודה אמר רב. מעשה באדם אחד שכינס מעות לעלות לרגל. בא ספדן על פתח הבית ונטלתן אשתו ונתנם לו. ונמנע אותו אדם ולא עלה. באותו שעה אמרו לא יעורר אדם על מתו. ולא יספדנו קודם לרגל שלשים יום. ושמואל אמר שאין המת משתכח מן הלב עד ל' יום. מאי בינייהו איכא בינייהו דקא עבדי בחנם לרב שרי ולשמואל אסור וקי"ל כרב.
וכתב הרב ריי"ץ בן גיאת ז"ל וכיון דטעמא משום עליית רגל הוא האידנא שרי. וקשה לי א"כ לימא נמי איכא בינייהו בזמן הזה. אלא משנה חתוכה שנינו בכל מקום. אי משום שכל דבר שבמנין. אף על פי שבטלה דבר לא בטלה גזרה עד שיהא שם מנין

אחר להתירו. אי משום דלאו דווקא משום עליית רגל. אלא נמי משום שביתת הרגל שאדם מכנס ממונו לצרכי הרגל. ואתי לאיבטולי ממצוה הילכך גזירה לכל זמן ובכל מקום היתה.

ירושלמי (א,ה). איזהו עירור מזכירתו בין המתים. אי זהו הכבוד שהוא עושה לו הספד בפני עצמו. הדא דתניא בישן אבל בחדש מותר. איזהו ישן ואיזהו חדש תוך ל' יום חדש. ישן לאחר ל' יום. תני לא תעורר אשה לוית' כמה דתימר העתידי' עורר לויתן.

וכתב הרב ר' אברהם בר דוד ז"ל נראה מזה כי מפני צער המועד הוא כשמואל והילכך הלכתא כותי'. וזו שיטה חדשה שתפס לו הרב הזה ז"ל. שנפסוק במחלוקת הגמרא שלנו מפני הירושלמי שנשנית שטתו כאחד מן האמורים. ואם ינהוג הרב כשיטתו הזו בכל מקום. כמה וכמה שיפסוק בהם. שלא כפסק הגאונים. ולא כדרכי הכללים המסורים לנו אלא הלכה ודאי כרב דמשום ממון הוא. והיכא דקעביד בחנם שרי. וכן דעת רבינו. וכן פסקו כל בעלי הלכות ז"ל.

אבל כמדומה בעיני. שמת חדש בתוך שלשים לדברי הכל מותר. לפי שאין אדם מתיאש מהספדו. ואם בא ליכנס מעות לרגל. או לענין אחר. שכר הספדם הוא מקנת מהן. ועוד כל שלשים בכלל הספד של שעת מיתה הוא. ובאותו שכר הוא נספד. ומי שמת לו מת. ודאי שמספידין אותו אפילו בערב הרגל לדברי הכל. ואם כינס מעות ואירע בו דבר. יכנס אחרים ויעלה למצותו. משא"כ במת ישן שנתיאשו מהספדו. והאשה שדעתה קלה. הספידתו והוציאה בה ממון שלא מדעת. ואעפ"י שאמרו שבעה להספד. כל שלשים יום נמי מספידין לחשובין ולגדולים כדאמרינן. אל תספדוני יותר משלשים הילכך בין להספד בין לעורר עליו בין המתים מותר.

תדע שהרי אפילו לשמואל כיון שאין משתכח מן הלב כל שלשים יום לערוותו. הרי שמת ארבעים יום קודם הרגל. למה (לא)יספידנו לאחר עשרה ימים אלא כל שלשים יום למיתתו. אינו בכלל גזירה. וכהספד דשעת מיתה דמי. וכן נראה מאותה גמרא בירוש' שיש להם המעשה הזה של רב. דגרסינן עלה. תני לא ישא אדם אדם אשה שיש לה בנים לעולם ואפילו בקבר, משום שהיה והוא המעשה הזה. שנטלה ממון גדול שכינס לעלות לרגל ונתנתן לספדן להספיד בן שהיה לה מבעל אחר. ונמנע אותו אדם ממצותו בשביל כך ולפי שהענין הזה קרוב לקטטה גדולה לגרושין ויש בו הפסד ממון לפיכך ראוי שלא ישא אדם אשה שיש לה בנים לעולם ואפילו בקבר. ומפני שסמכו בעלי גמרא זו האזהרה לגזירה של משנתינו. נראה שהכל טעם אחד ומעשה אחת היה:

תנו רבנן המלך' עצמות אביו ואמו הרי זה מתאבל עליהם כל היום כולו ולערב אין מתאבל עליהן. אמר רב חסדא אפילו צרורין לו בסדינו ובמועד מותר ללקטן ואינו מתאבל עליהן כלל מפני ששמחת הרגל עליו. והא דקתני עצמות אביו ואמו לאו דוקא אלא על הכל נמי מתאבל ביום ליקוט עצמות בכל הדברים הנוהגין באבל בכפיית המטה ועטיפת הראש וקורע. ושאר דברים האסורין באבל.

[באבל פי"ב] כל שקורעין עליו בשעת מיתתו קורעין עליו בשעת ליקוט עצמות. ליקוט עצמות אינן אלא יום אחד לפיכך מלקטין אותן עם חשיכה רבי שמעון בן אלעזר אומר היה עומד ומלקטן כל היום מותרין ביום שלאחריו. אין עומדין עליהן בשורה ואין אומרים עליהם ברכת אבלים אבל אומרים עליהן תנחומין לעצמן. ואין עולין עליהן בחצר עיר אבל מברין עליהן בתוך ביתו:

דף ח:

אין חופרין כוכין וקברות במועד. אבל מחנכין את הכוכין ועושין נברכת במועד. וארון עם המת בחצר ר' יהודה אוסר אלא א"כ יש עמו נסרים. מאי כוכין ומאי קברות. אמר רב יהודה כוכין בחפירה וקברות בבנין. אבל מחנכין את הכוכין. כיצד מחנכין. אמר רב יהוד' שאם היה ארוך מקצרו. במתנית' תנא מאריך בו ומרחיב בו ועושין נברכת במועד. מאי נברכת אמר רב יהודה בקיע והתניא הנברכת והבקיע. אמר אביי ואי תימא רב כהנא גוהה ובר גוהה. וארון עם המת בחצר. תנינא להא דת"ר עושין כל צרכי המת גוזזין לו שערו ומכבסין לו כסותו. ועושין לו ארון מנסרים המנוסרין מערב י"ט. רשב"ג אומר אף מביא ומנסרן בצינעא בתוך ביתו. ע"כ בגמרא. והראשונים שאלו. האיך שנינו אין חופרין כוכין וקברות במועד. והלא אפילו ביו"ט, שני אמרינן יתעסקו בו ישראל וכ"ש בחש"מ. ורש"י ז"ל מפרש דהתם בכגון טלטול ושאר מלאכות שאין בהן טורח לכבסו ולגוז בשערו. כדאמרינן למיגד ליה גלימא ולמיגז ליה אסא. אבל חפירה דאית בה טירחא נא. ואחרים אמרו חולו של מועד דאורייתא. כדאיתא בפרק מי שהפך. וכן בפרק בתרא דחגיגה והחמירו במלאכה של טורח אעפ"י שצרכי המת הוא. והקלו יותר ביו"ט שני של עצרת ויו"ט האחרון שבפסח ושבחג שהוא מדבריהם, ועשאוהו כחול גמור לגבי מת.

ובהלכות רבינו ז"ל מפורש: אין חופרין כוכין וקברות לצורך מתים שימותו הא בשכבר מת מותר לחפור לו קבר. והקשו עליו. ובי היכן מצינו שהותרה מלאכה שלא לצורך המועד. שהוצרך לשנות בכאן אין חופרין. וזו קושיא משובשת. דודאי כיון שהתירו בה

סוף מלאכה. דקתני אבל מחנכין. מאריך ומרחיב. על כרחינו צריך הוא לשנות שלא יתחיל בה.

אבל הקושיא והתימא למה התירו להאריך ולהרחיב בו שלא לצורך המועד. וזו שאלה שאל הראב"ד ז"ל. ולפי פירושו מסתברא לקבור בהן במועד קאמר. ואפילו הכי אין חופרין בתחלה. שהכוכין יש בהן טורח אומנות שהן בחלל הסלע והקברות בבנין. וטירחא זו אסורה במועד. מאי טעמא משום דאיפשר לה בנברכת. והוא הנקע שהוא כעין קברות שלנו. ובירושלמי עושין נברכת במועד זה הבקיע. וכל שהוא תושב נקרא בקיע. פירוש זה הבקיע אין עושין אותו לקבור לעולם אלא לשעה. לגר ולתושב. והוא אותן המהמורות שאמרו בירושלמי הכתוב למעלה. שמניחין את המת לשם עד שיתעכל הבשר. ואח"כ מלקטין את העצמות. ומעלין אותם לארץ ישראל או אצל קברות אבותיו. וזהו שמת במועד נותנין אותו באותן המהמורות עד לאחר המועד שחופרים לו כוך. או בונין לו קבר לפי כבודו. אלו דברי הרב ז"ל.

גם זה הפירוש אינו נכון ומחוור, לפי שמהמורות הללו הנזכרי' בירושלמי חפירה גדולה הן. כענין שנאמר יפילם במהמורות בל יקומו ואם הן הותרו אף הכוכין מותרין ועוד בראשונ' שנוהגין בהן לא היו עושין כוכין. שהכוכין לפי מדתו ש"א הן ליקבר בהן אדם שלם. כמו ששנינו בהלכות כוכין והנוהנין במהמורות לא היו נוהגין בכוכין אלא במהמורות הללו בהן קוברין עד שיתעכל הבשר. ונותנים אותן בארונות. כמו שהוזכר בירושלמי. ואם כשמת במועד קוברין אותם לפי שעה במהמורות על מנת לפנותן לאחר המועד הרי זה גנאי גדול למתים ואסור לעשות כן. והתם לגבי הרוגי ב"ד מקשינן למה לי נתעכל הבשר ומתרצינן משום דלא איפשר. אבל יצטרך הרב ז"ל לומר שהמתים במועד יקברו במהמורות הללו עד שיתעכל הבשר ויתנו אותם בארונית או שיקברו אותם בתוך הנברכת בארון, ולאחר המועד יפנו אותם לקבר מכובד שלו. ואם נשאל למה הותר הארון עם המת בחצר יותר מן הקבר והכוך יאמר הרב שהוא טירח' גדולה הימנה. ויתיר הרב ז"ל קברותשלנו בחפירה שאינה אומנות גדולה.

וכשעיינתי בהלכות מועד לא מצאתי בדברים שהם לצורך המועד חלוק בין מלאכה של טורח. למלאכה שאין בה טורח גדול. כדאמרינן מדלין מים לירקות לאכלן וקוצר ומעמר וטוחן ודש ואפי' בפרות במספיק לרבים ולא שנינו חלוק זה אלא בדבר האבד בלבד. וכאן בקברות וכוכין אם צורך המועד הן יהא הכל מותר. ואם אינו צורך המועד יהא הכל אסור. שלא מצינו בקבורת המתים ענין בדבר האבד. ועוד שכל חפירה טורח גדול הוא. ונאסרה באמת המים. ובאוגיאות של גפנים ובחפירות בורות יחיד ולמה יתיר הרב

ז"ל הנברכת הזו. ויאסור הכוך והקבר.
אבל הדרך הנכון במשנה זו מה שאמור בהלכות. דלצורך מתים שימותו קאמר. וכשתאמר למה מרחיב ומארך בהן אני אומר לפי שהכוכין והקברות צורך הרבים הן רבים שתו ורבים ישתו. וכן הדין בצרכי הרבים שלא לצורך המועד דאסור לעשותן בתחלה. אבל מתקנין אותן. כדתניא (מ"ק ד"ה ע"א) אין חופרין בורות שיחין ומערות של רבים. אבל חוטטין אותן ומוקמי' לה בגמרא בשלא לצורך המועד אבל כדי שיהו מצוין להם לאחר המועד לכשיצטרכו להם וכן בכוכין וקברות צריך למיתני אין חופרין ומותר לחנכו וכ"ש הוא שמא יצטרכו להן במועד. חנוך היינו דומיא דחטיטה בבורות. ובו בלשון היא שנויה בתוספתא אין חופרין בורות שיחין ומערות במועד. אבל מחנכין ומתקנין אותן. והיינו בשאין הרבים צריכין להם במועד כדמוקמינן בגמרא.
ואם תשאל אלא הא דת"ר [שם ד"ח ע"ב] עושין כל צרכי המת במועד גוזזין לו שערו ומכבסין לו כסותו ועושין לו ארון מנסרים המנוסרין מעיו"ט רשב"ג אומר אף מביא נסרים ומנסרן בצינעא בתוך ביתו. למה לא שנו חפירת הקבר והכוך למת דצרכי המת הן. זו אינה שאלה שלענין הדין לא הוצרך לשנותן. שהדבר פשוט הוא לכל דקבר ודאי עושין לו. וכי יהא מושלך לכלבים ויעבור עליו בלאו להלין אותו. אבל גזוזת שער וכביסת כסות שנו כאן לפי שהן צרכי כבוד לו. וא"ת כיון ששנו כל צרכי המת (לכלול) בהדייהו קברו'. אף בלשון הזה אין קברות בכלל. אינו נקרא צרכי המת אלא צרכי כבודו. כענין ששנו בשבת עושין כל צרכי המת. סכין ומדיחין אותו כו'. ואלו כולן אינן מעכבין בקבורה ואעפ"י כן התירו. אבל קבורה עצמה אינה בכלל צרכי המת. ולא בא לשנותה כאן וכששנו עושין לו ארון. מילתא באנפי נפשה קתני לה. ופלוגתא דרשב"ג ורבנן אתינן למתני. והיא נמי רבותא היא לפי שהארון עצמו אינו מעכב בקבורה אבל חפירת כוך וקבר שלו לא הוצרך לומר דודאי קוברין אותו. וזו שהצריכו לעשות הארון בצינעא עם המת בחצר. שלא יאמרו להניח מעות הוא עושה אותו דסתם ארון לאו למת קאי. אבל בקברות וכוכין לא בעינן עם המת בקברות דכיון דלמת הוא אין תולין אותן במניחין לאחר המועד. וליכא למיחש לחשדא.
ובירושלמי (א,ו). וארון עם המת בחצר. הדא דתימא במת שאינו מפורסם. אבל במת שהוא מפורסם עושין לו ארון אפילו בשוק. כד דמך ר' חנינא חבריהון דרבנין עבדין ליה ארונא בשוקא. הכל מודים שלא יקוץ ארזים. ודכותה שלא יחצוב אבנים. היו חצובות בפלוגתא דר' יהודה ורבנין. וכיון שהתירו להביא עצים ולנסרן ולעשות ארון למת. אין לך מלאכת אומן וטורח יותר מזה ואין בנין בית הקברות חמור. יותר ממלאכות הללו בשום

ענין וא"ת כיון שעשינו צורך המת בקבורה כצורך המועד. למה אמרו שלא יקוץ ארזים והתניא (מ"ק די"ב ע"ב) קוצצים ארזים במועד לצורך המועד. יש לומר שלא אסרו אלא מפני חשד. דכיון שהן מלאכות הרחוקות מעשיית הארון עצמו אינו ניכר שהוא עושה למת. ולאו אורח ארעא לקוץ ארזים לאחר מיתת המת ולנסרן ולעשות מהן ארון למת.
תדע דקאמר ת"ק ועושים לו ארון מנסרים המנוסרין מעיו"ט. וא"ל רשב"ג אף מביא עצים ומנסרן בצינעא בתוך ביתו, החמיר בנסירה זו לעשותה בצינעא בתוך הבית שלא במקום רואין, ולא עם המת בחצר שלא יבוא הדבר לידי חשד, ודכותה לחצוב אבנים אסור מפני מראית העין, דמי איכא דוכתא רמי מיתא וחצבי אבנים, וחולקין אותן אחת לשלש, ואחת לארבע, ומסתתין אותן ואח"כ בונין לו קבר, כדרך שנוהגין בחול עם המתים בקבורה התירו, לרבות מלאכות יותר מדרך קבורתן בחול אסור.
וסמך [ו]ראיה מצאתי לדברי בירושלמי, בית עלמא דבר מקטיא איתפתחת במועדא, רב הונא סבר מימר שרי מן הדא ועושין כל צרכי הרבים, א"ל ר' מונא לא תני שמואל אלא להיות שפין את סדקיהן וחוטטין אותן גרפין לון. כדתנינן תמן [מקואות פ"ד] החוטט בצינור כדי לקבל צרורות, פי' בית הקברות של אותו אדם ששמו בר מקטיא, נפחת שנפחתה מערה שלו שהכוכין בה והיה רב הונא סבור להתיר לתקנה לפי שהוא צרכי הרבים, אעפ"י שאינה צורך המועד, ואע"ג דאין חופרין כוכין וקברות שלא לצורך המועד, התם תחלת מלאכה היא, אבל מערה זו שנפחתה תיקון מקולקלת היא והיה רב הונא סבור להתיר לו בכל ענין, כדתנן ומתקנין את קלקולי המים כו', וא"ל רב מונא לר"ה דלא תני שמואל בצרכי הרבים שאינן לצורכי המועד, אלא להיות שפין סדקיהן ולחטוט ולגרוף אותן אבל חפירה לא, ומלאכת מערה זו מלאכה גמורה של אומן וטורח היא שהי' צריך בנין בכותל המערה ואסור, וזה מפורש כמו שכתבנו דבית הקברות אפילו של בני משפחה מצרכי הרבים היא, וכ"ש בה"ק של כרכין, דשל כל העולם כולו הן, והלכך שלא לצורך המועד תחלת מלאכה אסורה בהן ותיקון מותר דהיינו חינוך ונתבררו דבריו בירור נכון כדעת רבינו הגאון וכן כתב רב חננאל, וכ"כ הרב ריי"ץ בן גיאת ז"ל, וכן לשון המשנה מוכיח, דהוה ליה למתני אין חופרין כוך וקבר למת במועד, כדתניא החופר כוך למת פטור מק"ש, ואתמר האורג בגד למת:
ולענין נברכת ששנינו במשנה זו **ועושין נברכת במועד** ראיתי לראשונים. שהוא נברכת הכובסין המוזכרת בפרק לא יחפור (ב"ב די"ט ע"א) וגוהה וגוהה הוא הנברכת הקטנה שבצד הגדולה שמכניסין מים בגדולה ומכבסין בקטנה, והוא מה שאמור שם, לא שנו אלא מן המחמצן אבל מן המונדיאן ארבע אמות, ופירש בקיע של אבן של

כובסין, וכן כתב רב חננאל, וכן זאת הברייתא שהביאו כאן בגמרא. [שם] בפרק לא יחפור היא שנויה בתוספתא הנברכת והבקיע, ולפי דבריהם התירו הנברכת לכבס בה לצורך המועד כלי פשתן, ומי שאין לו אלא חלוק אחד וכ"ש אלו שאמרו מכבסין במועד. ואין דבריהם מחוורין אצלי שזו המלאכה אינה לצורך המועד שנתיר לעשות מקום המחמצן והמנדיאן ואפשר לכבס בלא שתי הברכות הללו, ולא התירו מלאכה ובנין קבוע כדי שיעשה בהן מלאכה שצריכה קצת למועד וכ"ש במקום שאפשר, ועוד שלא קראוה במשנתנו וכאן תמהו בגמרא ושאלו מה נברכת, ושם לא שאלו ולא פירשו דנברכת הכובסין דבר פשוט ומפורש הוא, ועוד ענין המשנה מלמד שהוא צרכי קבורה של מתים, דקתני לה בהתר חנוך הכוכין ועשיית ארון עם המת.

ברם נראין דברי רבינו ר' אברהם ז"ל בר דוד, שפירש שהיא חפירה של קבר, אלא שהוא ז"ל מפני שראה בירושלמי כל שהוא תושב נקרא בקיע, אמר שהוא קבר שעושים (לגר תושב) עד שיעלו אותו לקבר אבותיו, ולי נראה שאינו אלא תוספת במוסיפין על הקבר כשהוא קטן בבנין, דמתניתין רישא קתני איסורי' בתרוייהו בהתחלת מלאכה, אין חופרין כוכין וקברות, וסיפא קתני התירא בתיקון מלאכה אבל מחנכין את הכוכין, ואמאי לא קתני התירא בקברות בחנוך היכי אפשר דלא יהא בהון תיקון כעין חינוך להוסיף בהן חוליא אחת בחפירה או דימוס אחד בבנין, אלא במקום חינוך הקברות קתני מתניתין הנברכת הזאת, שכן דרך הקברות, חופרין חפירה גדולה עמוקה ורחבה בקרקע ובונין לו כותלי בנין. כדתנינן בכל מקום חפירה בקברות עשו לו ארון חפרו לו את הקבר, ותניא החופר קבר למת וכאן אמרו אין חופרין כוכין וקברות, אבל מה שאמרו קברות בבנין בלומר שעושין לו כותלי בנין פעמים שמגביהין הכותלים מעל הארץ הרבה, והוא נפש הקבר האמור בכל מקום, וכשהקבר אינו עמוק כל צרכו, מוסיפין לו נברכת שהיא בקיעה באמצע הקבר, כפי מדתו של אדם, ונותנין אבנים תלושות סביב אותו הנקע כעין כותלי הקבר שלא יפחת הנקע ויפלו כותלי הקרקע על המת, ונותנין המת בתוך הנקע, ובר גוהה הוא נקע אחר קטן ממנו, כעין חריץ ובו חריץ, ואפשר שהיו עושין אותו מן הצד לנסרים של גולל ודופק, וכיוצא בזה, והתירו במשנתנו הנקע הזה כעין חינוך, ואעפ"י שהוא מעשה ובנין בפני עצמו ומה שאמרו בירושלמי כל שהוא תושב נקרא בקיע, כל שהוא מוסף על דבר ומיטלטל הימנו נקרא להם תושב, וכן אמרו בירושלמי בפרק במה אשה לגבי פאה נכרית, אמר ר' אבהו כל שהוא תושב בשער נקרא פאה, ושנו בתוספת שביעית אבנים תושבות שמחרישה מזעזעתן.

נמצא פירוש המשנה הזו נכון ומחוור. אין חופרין כוכין וקברות במועד. כדרך העושין

בתי קברות שחופרין בהן כוכין וקברות הרבה לצורך מתים שימותו. ואעפ"י שהוא צורך הרבים ושמא יצטרכו להם במועד אסור. אבל מחנכין את הכוכין לקצרו ולהאריך ולהרחיב בו. ועושין נברכת בקברות במועד. והוא הדין לחינוך קברות להאריך ולהרחיב אלא מלתא באנפי נפשה קתני נברכת ורבותא היא טפי. ועושין אפילו ארון למי שכבר מת והוא עמו בחצר. ואעפ"י שאינו מעכב בקבורה. כיון שכבר מת עושין כל צרכיו. ר' יהודה אוסר אא"כ יש עמו נסרים. מפני הטעם שפירשנו למעלה. וליתא לדר"י דיחידאה הוא וסתם מתניתין כרשב"ג בברייתא. וקי"ל סתם במתניתין ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם:

דף יא:

דברים המותרין בחולו של מועד משום דבר האבד אסורין לאבל בימי אבלו לעשותן בידו אבל אחרים עושין לו דתניא (מ"ק י"א ע"ב) אלו דברים שעושין לאבל בימי אבלו כגון זיתיו להפוך וכדו נגוף. ופשתנו לעלות מן המשרה. וצמרו לעלות מן היורה. ומרביצין לו שדהו משתגיע לעונת המים שלו. ר' יהודה אומר אף זורעין לו שדה ניר ושדה העומדת לפשתן. אמרו לו אם לא תזרע בבכיר תזרע באפיל. אם לא תזרע פשתן תזרע מין אחר. רשב"ג אומר זיתיו הפוכין. ופשתנו לעלות מן המשרה. וצמרו לעלות מן היורה ואין שם אומן הרי זה עושה בצינעא. וכן היה רשב"ג אומר אם היה אומן לרבים והגיע שעת הרגל אם אין שם אומן אלא הוא הרי זה עושה בצינעא ומותר. ונראה לנו שהלכה כרשב"ג דאמר שמואל הלכה כדברי המקיל באבל.

והתם באבל (פ"ה) תניא: אבל כל שבעת הימים אסור בעשיית מלאכה. הוא ובניו ועבדיו ושפחותיו ובהמתו. פי' בניו ובנותיו הסמוכין על שלחנו מעשה ידיהם שלו. לפיכך אסורים בעשיית מלאכה. וכשם שהוא אסור בעשיית מלאכה כך אחרים אסורין לעשות לו אבל עושין מלאכה שהיא אובדת. כונסין לו גרנו. מבעטין לו יינו מגיפין לו חביותיו. זיתיו הפוכין ר' יהודה אומר טוען קורה הראשונה ומניח את השניה אחר האבל ויגמור א"ל ר' יוסי והלא אובדין הן. אלא יגמור. זיתיו להפוך וכדו נגוף ר' יהודה אומר עושה לו לימודים ואחר האבל ימרח, א"ל ר' יוסי והלא אובדין הן אלא יגמור וכו'. מרביצין לו שדה הלבן לזריעה. זורעין לו נירו פשתן דברי ר' יהודה. וחכ"א אם לא זרעה פשתן יזרענה מין אחר אם לא זרעה בשבת זו יזרענה בשבת אחרת.

והאי דקתני בברייתא בגמרא דילן מרביצין לו שדה משתגיע אמת המים שלו. מסתברא דהיינו השקאה מועטת שעושין לשדה הלבן קודם לזריעה כדי לזרעה בזמנה מיד ודבר

האבד הוא. שאם אי אתה מרבית אותה בעונה באין ימות הגשמים ושוב אינה נזרעת בשנה זו יפה. וליכא למימר משקין לו שדה זרועה. שלא מצינו השקאה מותרת משום דבר האבד אלא בבית השלחין בלבד. ובית השלחין לא תני ביה שדהו סתם והיינו דקתני מרביצין לו שדה לבן לזריעה. ולשון מרביצין מוכיח כן. שהוא כדרך ריבוץ לבית. ולגבי מועד קתני בברייתא מרביצין פשיטא הא קתני משקין בית השלחין במועד. אלא ריבוץ זה ענין אחר השקאה קודם זריעה בשדה הצריכה לכך.

וזו היא ששנו בפרק ראשון (ו' ע"ב): ת"ר מרביצין שדה הלבן בשביעית אבל לא במועד והוינן בה והתניא בין במועד בין בשביעית. כלומר בין במועד בין בשביעית מרביצין. ופריק הא ר' אליעזר בן יעקב דמחמיר במועד ולא שרי חרפא לשוויה אפלא. הא רבנן דמקילין בכי האי גוונא. ופלוגתייהו בשדה גריד. וכן הא דתניא מרביצין לו שדה הלבן ערב שביעית כדי שיצאו ירקות בשביעית. ולא עוד אלא שמרביצין בשביעית כדי שיצאו ירקות במוצאי שביעית כי האי גוונא הוא דמרביצין אותם בהשקאה מועטת בערב שביעית כדי שיצאו ספיחי ירקות בשביעית בשדה בור ובשדה ניר. וכיוצא בהן מן המקומות שהספיחין מותרי בהן. וכן מרביצין בשביעית כדי שיצאו ירקות במוצאי שביעית. בין לזרען בין לספיחים שלהם. דספיחי ירקות במוצאי שביעית בכל מקום פירושו השקאה מועטת על מנת לזורעה. וסמכו אותה השקאה בגמר' למחלוקת ר' אליעזר בן יעקב ורבנן דמועד. לרבי אליעזר בן יעקב אסור ולרבנן שרי. נמצאת זאת הברייתא ששנויה באבל מרביצין לו שדהו משתגיע עונת המים שלו, שלא כדברי ר' אליעזר בן יעקב דמחמיר ורש"י ז"ל מפרש מרביצין השקאה מועטת לירקות. ואין פירושו מחוור.

ומכל מקום כיון דברייתא קתני מרביצין. והדבר ידוע שהרבה שדות בכלל שדה לבן. כגון בית השלחין ובית הבעל ושדה גריד ושדה מטוננת. דכל שאינו שדה אילן נקרא כן, שמע מינה אין היתר זה תלוי בגופה של שדה זה, אלא ריבוץ הוא דמותר במועד ובשביעית לרבנן, ולר' אליעזר בן יעקב בשביעית אבל לא במועד. והילכך ברייתא דאבל דקתני נמי מרביצין שדהו לכשתגיע עונת מים שלו. דאלמא דבר האבד מיקרי, כרבנן אתיא.

ומיכן אני אומר דהלכה כרבנן דפליגי עליה דרבי אליעזר בן יעקב לענין זרעים שלא שתו ושדה גריד, דטעמא דרבנן לאו משום דהרוחה שריא להו במועד אלא משום דדבר האבד מקרי להו, והא דקתני סיפא דברייתא דאבל ר' יהודה אומר אף זורעין לו שדה נירה ושדה העומדת לפשתן. ואמרו לו אם לא תזרע בבכיר תזרע באפיל. הוקשה לנו עלה והלא בין בכיר ואפיל דבר האבד מיקרי לרבנן דפליגי עליה דר' אליעזר בן יעקב.

והיינו סבורין לומר דבזרעים שכבר נזרעו חרפא לשויא אפלא דבר האבד הוא, אבל זו שלא נזרעה פעמים שהאפיל מתברך והבכיר לוקה, וכן בפשתן, ומין אחר, עד שמצינו בירושלמי מנו אמרו ליה ר' יוסי מחלפא שיטתיה דר' יהודה תמן אמר יאבד דבר מועט ואל יאבד דבר הרבה והכא הוא אמר הכין, שניי' היא, תמן שדרכו להערים, כל שכן מחלפא שיטתיה דר' יוסי מה אם תמן שדרכו להערי' את אמר מותר כאן שאין דרכו להערים לא כל שכן, אמר ר' חנינא מנו אמרו לו חכמים, שהן עושין כשיטת ר"י במועד, עד כאן גירסא ירושלמית.

ופירושה ברור, שהן מקשין מאן תנא דפליג עליה דר' יהודה לענין שדה ניר ושדה פשתן ר' יוסי דהוא בן פלוגתיה במועד, אם כן קשיא דר' יהודה אדר' יהודה ור' יוסי אר' יוסי, דאלו במתניתין לר' יהודה טוען קורה ראשונה דאית בה פסידא מרובה ומניח השאר לאחר המועד מפני שהפסד מועט הוא, ואלו הכא חייש להפסד מועט בין בכיר לאפיל, ומתרץ דבמתניתין חייש להערמה שמא יהפוך זיתיו ויטעון ויאמר זיתיו הפוכין היו וכן חושש שלא יהא זולף וגומר חביותיו ויאמר לדיין שבבור אני עושה, ולפיכך (אמר) [אסר] ר' יהודה בין במועד בין באבל כדקתני בברייתא דלעיל, ולא התיר אלא בשינוי דלא אתי למיערם, מוטב לו להמתין ולעשות כדרכו והדר מקשי וכל שכן דקשיא דר' יוסה אדר' יוסה, דאלו במתניתין אף על פי שיש לחוש להערמה אמר ר' יוסה זולף וגומר וגף כדרכו שלא יפסיד כלום, וכאן אינו חושש להפסד מועט בין בכיר לאפיל, ומתרץ דהאי אמרו לו לאו ר' יוסה, דלדידיה ודאי מותר, אלא רבנן דסבירא להו במועד כר' יהודה יאמרו לו כשם שאין חוששין להפסד מועט במשנתנו כך אין חוששין לו בכאן, דלית להו טעמא משום הערמה אלא שאין לחוש לדבר מועט, והנה כפי דרך זו הלכה כר' יהודה, דזורעין לו שדה נירה ושדה העומדת לפשתן, ובמועד מותרין ע"י עצמו, וכל זה סמך וראיה שלא לחוש לדברי ר' אליעזר בן יעקב דאפילא לשוויה חרפא כדבר האבד מיקרי, ומימרא דרבינא בתרביצא כרבנן אתא, לפי הנמצא בנסחאות (שלו), [שלנו] ואין לי להאריך.

וכבר ראינו דברי הראב"ד ז"ל בפי' דברים הללו, וגירסתו שהוא גורס מרביצין בעפר הלבן, ואין הדברים נכונים מכמה ראיות, אלא שאין מענין החיבור הזה בכך יותר מדאי, ושלא להטריח על המעיינים בו.

ורבינו הגדול פסק כר' אליעזר בן יעקב במועד, וכן השמיט ממתניתא דאבל מלתיה דר' יהודה בשדה נירה ושדה העומדת לפשתן, ויפה כיון לפי שיטתו אלו השמיט ממנה עוד הא דקתני מרביצין לו שדהו משתגיע עונת המים שלו, וכפי מה שנתבאר מדברינו

שכתבנו למעלה, ובירושלמי שנו בברייתא זו משקין שדה בית השלחין לשיגיע זמנו לשתות וזה ודאי מותר לדברי הכל, אבל ענין אחר הוא אינו השנוי בגמרא שלנו:
האריסין והחכירין והקבלנין של אבל הרי אלו יעשו, החמרין והגמלין והספנין בספינה שלו הרי אלו לא יעשו. ואם היו מוחכרין או מושכרין אצל אחרים הרי אלו יעשו. פירוש חמרין וגמלין וספנין שלו שכירי שנה שלו הם ומחמרין אחר חמורו ומספנין בספינה ולפיכך לא יעשו דמלאכה דידיה הוא, ואף על פי שנעשית ע"י אחרים וחוץ לתחומין אסור. ואם היו הבהמות והספינה מוחכרין של אחרים מותר, והוא הדין אם היו הגמל והספן הזה נוטלין בשכירותן למחצה ולשליש ולרביע דשרי, ובכל מוחכרין הוא כאריס בקרקע. ויש מי שאומר שלא התירו האריסות אלא בקרקע, משום דארעא לאריסי קיימא, אבל בבהמות וספינה אסור, משום שנקראת על שמו, ויש לזה פנים כענין שאמרו בפרק קמא דע"ז (כ"א ע"ב) אריסותא למרחץ לא עבדי אינשי:
שכיר יום שלו אפי' בעיר אחרת לא יעשה, היתה מלאכת אחרים בידו בין קבולת בין שאינה קבולת לא יעשה, היתה מלאכתו ביד אחרים יעשה. פירוש מלאכה של מטלטלין, שקבל עליו לתפור בגד שלו בסלע וזו היא קבולת בביתו לא יעשה, בבית אחרים יעשה דמלאכה דידהו היא, רב מריון בריה דרבין ומר בריה דרב אחא בריה דרבא הוה להו גמלא בהדי הדדי. איתרע ביה מילתא במר בריה דר"א ופסקיה לגמליה, פי' בטלו ולא נתן רשות לשותפו להשכירו ולעשות בו מלאכה כל ימי אבלו, אמר רב אשי גברא רבא כמר בריה דרב אחא בריה דרבא נעביד הכי נהי דלפסידא דיליה לא חייש אפסידא דאחריני לא חייש. והתניא אם היו מוחכרין או מושכרין אצל אחרים הרי אלו יעשו, והוא סבור אדם חשוב שאני, שמעינן מיהא דשני שותפין שיש להם חמור וגמל או ספינה שאירע אבל לאחד מהן שותפו עושה בהן כדרכו ואעפ"י שחולקין בשכר מותר, דומיא דספינה מוחכרת ומושכרת שאם אירע אבל לבעליה אינו מבטלה, וירושלמי פליג דאתמר התם שני אחים שני טבחים שני שותפין שאירע באחד מהן דבר הרי אלו נועלין חנותם ואין הלכה כן.
אבל יש לומר שלא לבטל מלאכת השיתוף ולהפסיד מלאכת השותף אמרו. אלא נועלין את חנותן משום צינעא והשותף מוכר בביתו. שכן המוחכרין והמושכרין אצל אחרים ברשותן עושין ולא בבית האבל. וכן הגמל הזה של מר ברי' דרב אחא למר מריון היו מתירין אותו להשכירו ולחזו' לביתו.
ורבינו הגדול ז"ל השמיט המעשה הזה של מר מריון ומר בריה דרב אחא וכו'. וכתב הירושלמי שהזכרנו נועלין חנותן וזה תימה גדולה. אם עלה על דעתו שהגמרות

הללו חלוקות בזה היאך הניח גמרא ערוכה וסמך על הירושלמי. ושמא סובר הרב ז"ל שהשותפין ודאי מבטלין מלאכת המשותפת להם כשאירע דבר באחד מהן כדרך הירושלמי. אבל מר מריון ומר בריה דרב אחא איטדא כתבו אגמלא מעיקרא. והשבוע הזה שאירע בו האבל למר בריה דרב אחא שבת של מר מריון היתה. והיינו ברייתא מוחכרין או מושכרין אצל אחרים, לפיכך היה ראוי לחוש לפסידא דמר מריון שלא לבטלו. אלא הוא סובר אדם חשוב שאני.

וכיון שכתב רבינו ז"ל הברייתא ופסקה בהלכות לא הוצרך למעשה הזה. וכתב הירושלמי שהוא כהלכה. ולשון הגמרא שאמרו נהי דלפסידא דידי' לא חייש משמע דשבת של שניהם היתה ושניהם מפסידין בבטולו.

וכיון דאמרינן דבר האבד באבל מותר ע"י אחרים כל אלו שאמרו במועד עושין משום דבר האבד. באבל אחרים עושין לו. וכל שאמרו חכמים אעפ"י שהוא דבר האבד אין עושין אותו במועד משום טירחא יתירא באבל מותר. דגבי מועד משום קדושת היום. ומסרך הכתוב לחכמים לאסור הטורח. והם גזרו שלא לעשות אפי' ע"י ארמי. דתניא כל שאינו עושה אינו אומר לארמי ועושה. אלא גבי אבילות מאי איכפת לן בטירחא דאחרים. וכי משום שבות ותענוג נאסרה מלאכה עליו לא נאסרה אלא כדי שיתאבל על מתו ויתאונן על חטאיו. הילכך משקין לו בית השלחין ואפי' ממי גשמים וממי קילון. ועושין לו עוגיות לגפנים ואמה בתחילה. וחופרין לו בורות שיחין ומערות כשצריך להם. ובונה את הפרצה כדרכן. וזופתין לו חביתא וכוזא ומכניסין פירותיו מפני הנגבים. ופרקמטי' כל שהיא אבד שרי, וכן היודע שתבא שיירה וחושש לפרקמטיאות שהן מוזילות מוכר אפי' להרויח ואצ"ל בחושש להפסד קרן שלו. ובלבד ע"י אחרים, ואי מסיק זוזי באינשי והאידנא משכח להו וביומ' אחריני' לא משכח להו שרי לשדורי עלייהו והשליח לוקח בחובו עבדים ושפחות בתים ושדות וכרמים, וכותב ומעלה בערכאין מפני שהוא כמציל מידם.

ומכאן הורו הגאונים שאם היה לו לאבל דין על אדם אינו תובעו כל שבעה, ואם היה דבר האבד כגון שמבקש לילך למדינת הים או שהיו עדיו חולים עושה שליח ומורשה ודן עמו. וחצדין ליה חצדא דשערי ופרדיסא דמטא זימניה וכל דאית ליה פסידא, אפילו טריח ומעשה אומן.

וכל שהתירו חכמים במועד משום צורך המועד ואפי' אין לו מה יאכל כלן אסורין באבל ואפי' על ידי אחרים, אלא עני ממש שאין לו במה יתפרנס עושה ע"י עצמו משלישי ואילך בצינעא בתוך ביתו, ותבא מארה לשכניו, והיכא דלית ליה פסידא אלא רווחא

מיתרמי ליה, ואי לא עביד אבדא מיניה לאו כדבר האבד הוא ואסו', דהא גמלין וחמרין וספנים בספינה שלו שאמרנו ודאי עבורי רוחא הוא, הגע עצמך שהיתה ספינה שלו נשכרת בכמה ריבוא ואם ממתין עד לאחר האבל יעבור זמן שפורשין בו לים, ואם ילכו להם התגרין ה"ז העברת שכר גדול ממנו, ואעפ"כ אסור.ושכירת חמורו וגמלו נמי הן לעצמו העברת שכר הוא, ואפי' בשוכרין מצויין לו למחר מ"מ שכירות היום אבד ממנו אף על פי כן אסור.

ולגבי מועד איתמר ברייתא (מ"ק י"א ע"א) לבאי כוארי פי' צפה הנהר על כל גדותיו והדגים שטין על פני הנהר ויצאו לחוץ ולא שרינהו רבא לצוד מהן אלא לדעת אכילה משום צורך המועד. והרי הנהר הזה שהוא צופה ודגים שלו ניצודין עכשיו בודאי והן אבדין ממנו אם לא יצוד לאלתר, שלא ימתינו להם עד לאחר המועד ואעפ"כ לא עשאוה כדבר האבד, אלמא הפסד דבר שברשותו נקרא נקרא דבר האבד, הנחת ריוח לא נקרא דבר האבד, עוד שנו בתוספתא אין כותבין דברי אריסות וקבלנות במועד, ר' יהודה התיר שמא יקדמנו אחר, פירוש בשקבל השדה קודם לכן התיר ר' יהודה כדי שלא יחזרו בהן, דקודם כתיבת שטר שניהם חוזרין עד שירד לתוכה, ואעפ"כ אסר תגא קמא והלכה כמותו, וגם זה הנחת ריוח המזדמן במועד.

ואי קשיא לך הרי אמרו בירושלמי הדא שיירה שרי מזבן מינה בחולא דמועד, וכתבוהו רבינו הגדול והגאונים ז"ל בפסק הלכה, יש לומר כל שאינן צריך לדבר אלא להשתכר בו אסור, והוא ששנינו אין לוקחין בתים בהמה ועבדים ושפחות אלא לצורך המועד לא להרויח ולא להשתכר. ואפילו שכר ניכר בהן כגון לוקח מן השיירה, אבל אם הי' צריך לבהמה ולעבדים ולפירות כסות וכלים לאחר המועד. ודעתו ודאי ליקח אותם ונזדמן לו עכשיו מי שהוא מוכר בזול, והדבר ידוע שלא יזדמן לו לאחר המועד כגון השיירה, זה ודאי דבר האבד הוא אצלו והפסד גמור ומיעוט כיסו הוא אם אתה מונעו עכשיו, הרי זה דומה למכירת פרקמטיא שמוזלת לאחר המועד, אבל להשתכר במקח וממכר אסור, כך נראה לי.

ומכאן אני אומר שאסור לאבל להלוות מעות לארמי בריבית בימי אבלו ואפילו ע"י אחרים, והראב"ד כתב מן הירושלמי הזה עבורי רווחא מיניה פסידא הוא. וההיא דאסר רבא למיצד כווריי למלח לרווחא, שאני מציאה דליכא שום פסידא, אי נמי עד כאן לא שרינן משום רווחא אלא מקח וממכר דרך חול בעלמא הוא. אבל טירחא ליכא ומלאכה נמי ליכא. אבו הכא במליחת דגים טירחא יתירא וכרישא דמתניתין נמי דלא שרינן מלאכה משום הרוחה ואע"ג דליכא טירחא כגון השקאת זרעים מן המעיין שבשדה בית

הבעל, אבל מקח וממכר לאו מלאכה הוא אלא דרך חול בעלמא הוא, ובמקום רווחא שרי משום דליכא טירחא יתירה, ואלו מליחה מלאכה גמורה הוא וטירחא יתירה הוא, ואי לאו משום פסידא משום רווחא לא שרינן, ע"כ דבריו ז"ל. עשה הרב טורח גדול בזריקת מלח על דג אחד, ולא עשה טורח לשקול מאה ככרין של ברזל מן השיירה ולהביאו מן השוק על כתפו לבית, וליקח עבד מן השיירה הזו ולכתוב עליו בשטר, דבין בכתב בין בעל פה לוקחין ממנה, ועוד אין במועד חלוק בין מלאכה שחייבין עליה בשבת למלאכת פטור, עשאוה כחול להתיר מלאכה גמורה בדבר האבד בראיות הכתובות למעלה:

דף יב.

אמר שמואל מקבלי קבולת בתוך התחום אסור, חוץ לתחום מותר, אמר רב פפא חוץ לתחום נמי לא אמרן אלא דליכא מתא דמקרבה להתם, ולא אמרן אלא בשבתות וימים טובים דלא שכיחי אינשי דאזלי להתם, אבל בחוה"מ דשכיחי אינשי דאזלי ואתו להתם אסור. פי' מקבלי קבולת (של) ארמים שקבלו עליהם לבנות ביתו של ישראל, וקצץ להם דמים, ותוך התחום אסור דקאמר בכל יום האסור למלאכה דישראל קאמר כדמפרש ואזיל שבתות ויו"ט וחוה"מ, ואיסורא משום חשד שלא יאמרו שכירי יום נינהו, ומלאכה דישראל היא, חוץ לתחום מותר כענין ששנינו בעורות לעבדן וכלים לכובס ובלן בית הלל מתירין עם השמש, דכל קבולת כיון שקיצץ לו דמים מלאכה דארמי הוא ומותר במטלטלי בכל מקום, ובא שמואל ואסר בקרקעות תוך התחום מפני חשד, והוא הדין למטלטלין כגון ספינה הידועה לישראל דמלאכת פרהסיא היא ואסור, ובחוש"מ אפילו חוץ לתחום משום דאיכא אינשי דאזלי מדוכתא לדוכתא.

ואיכא מאן דפריש שמעתא כולה באבל וליתיה ודאי, אלא בכל אדם בשבתות וי"ט וחוש"מ כפשוטן של דברים, מיהו גמרינן מינה דינא דאבל, דכל ימי אבלו כיון דהא אזלי אינשי בכל דוכתא מקבלי קבולת שלו אפילו חוץ לתחום אסור, ובשבתות וימים טובים שחלו להיות בימי אבלו מותר, ואע"פ שנוהג דברים שבצינעא כדבעינן למימר קמן.

ומסתברא לא שנא קבולת של בנין בתים ול"ש קבולת של חרישה שבשדות אסור, ואע"ג דאמרי' בפ"ק דע"ז [כ"א ע"ב] רשב"ג אומר לא ישכיר אדם מרחצו לארמי מפני שנקראת על שמו וארמי זה עושה בו מלאכה בשבתות וי"ט. אבל שדהו לארמי שרי מאי טעמא אמרי אריסותיה קעביד מרחץ נמי אמרי אריסותיה קעביד. אריסותא למרחץ לא עבדי אינשי, אלמא כיון דשדה לאריסי קיימא כל מלאכה דעביד בה ארמי לא אתי לידי חשד דאמרי אריסותיה קעביד, התם בשדה השכורה לארמי ברשותיה קיימא ואיהו אכיל

פירי דהאי שתא, וישראל אינו נראה בה, אבל קבולת למחר הארמי יוצא ממנה וישראל אוכל פירות והכל יודעין שלא לדעת אריסות ירד לתוכה.
ויש להקל ולומר דכיון שלא ירד ישראל עתה לתוכה אלא ארמי זה חורש וזורע כבשל אריסותיה, ודאי הרואין אותה תולין בהיתר אין חוששין לחשד שלאחר זמן שאין בני אדם פונין מכל עסקיהם, לומר חרש זה בכאן שהיינו סבורים שהוא אריס ועכשיו בעלין אוכלין פירות ולחשוד עליו למפרע ויש לזה פנים.
באבל (פרק י"א) תניא: כבוד הבית והדחת הכוסות והצעת המטה אין בהם משום מלאכה לאבל, ות"ר (מ"ק כ"ז ע"א) אבל ההולך ממקום למקום אם יכול למעט בעסקיו ימעט ואם לאו יגלגל עמהן, פירש רב חננאל ז"ל אם יכול למעט בעסקיו שלא יקנה ושלא ימכור ימעט, ואם לאו יגלגל עמהן. כלומר יקנה צרכי הדרך ודברים שיש בהן חיי נפש:

דף טו:

אבל אסור בנעילת הסנדל. מדקאמר ליה רחמנא ליחזקאל ונעלך תשים ברגליך. מכלל דלכולי עלמא אסירי. דכתיב בן אדם הנני לוקח ממך את מחמד עיניך במגפה ולא תספוד ולא תבכה ולא תבא דמעתך. האנק דום מתים אבל לא תעשה פארך חבוש עליך ונעלך תשים ברגליך. הכי קאמר ליה רחמנא ליחזקאל. האנק ודום דממת מתים. כלומר כדרך שעושין למתים. ואבל אחר לא תעשה. אלא פארך חבוש עליך ונעלך תשים [ברגליך]. אלמא הני כולהו אסירי לשאר אבלי.
ובירושלמי (ג,ה) פרישו האנק דום מתים מכאן שהוא צריך לצווח על המתים. אבל לא תעשה מכאן שצריך להתאבל, פארך חבוש עליך אלו תפילין, ונעלך תשים ברגלך מכאן שאסור בנעילת הסנדל, ולא תעטה על שפם מכרן שצריך לכסות פניו, ויכסנה מלרע, אמרין פומיה הוא חייש, ולחם אנשים לא תאכל מכאן שהקטנים הולכין אצל הגדולים, מנין שהגדולים הולכין אצל הקטני' דכתיב אל תבא בית מרזח.
באבל [ה,י] תניא: אבל ומנוד' שהיו מהלכין בדרך מותרין בנעילת הסנדל וכשיגיעו לעיר יחלוצו, וכן בתשעה באב וכן בתענית צבור, וכי אסור במנעל וסנדל. הני מילי בשל עור אבל אינפילא של בגד מותר, וסנדל של שעם נמי מותר דהתם ביום הכפורים (ע"ח ע"ב) אמרי' אני ראיתי את ריב"ל שיצא בסנדל של שעם ביום הכפורים. אמינא ליה בתענית צבור מאי, אמר לי לא שנא ורב הונא נפיק ברהיטני ואביי נפיק בדהוצי ורבא בדכילי ורבה בר רב הונא כריך סודרא אכרעיה ונפיק והוא הדין לסנדל של עץ, דהוצי דאביי סנדל של עץ הוא, ואין מנעל אלא של עור, דכתיב ואנעלך תחש, ואם מחופה של

עור אסור וכן פסקו כל הגאונים, וכבר פירשתי טעמיהם וראיותיהם בספר מלחמות יי', והדברים עתיקים, ואם מחמת עקרב מותר, דגמרינן מיום הכפורים, והחיה תנעול את הסנדל כדעת רבינו הגדול ז"ל ביום הכפורים, וחיה שאמרו כל שלשים יום:

אבל אסור בתשמיש המטה דכתיב וינחם דוד את בת שבע ויבא אליה. מכלל דמעיקרא הוה אסור בתשמיש המטה. פירוש משום אבלות הילד ולאחר שבעה [קאמר], והא דכתיב לעיל מיניה כאשר ראה דוד כי מת הילד ויקם דוד מעל הארץ וירחץ ויסך ויחלף שמלותיו, ההוא קודם שנקבר הילד עשה שעדיין לא חל אבלות עליו, ולא עשה כן אלא בשביל שהיה רוצה לבא בית ה' ולהשתחוות כדי שלא יראה פני שכינה כשהוא מנוול, אבל לאחר שבא מהשתחוות נהג אבלות שבעה עוד יש לומר כי אותו הילד בספק היה לדוד אם היה בן קיימא אם לא וכל זמן שהיה חי וחולה היה מתענה עליו שיחיה, ולא סך ולא כבס כאילו הוה אבל, וכשראה שמת רחץ וסך וחלף שמלותיו כאלו עברו ימי אבלו, לפי שאין עליו דין אבלות דאגלי ליה מלתא שלא היה בן קיימ', ומשום דחזינן ביה בדוד שהיה נוהג עליו כל דיני אבלות ברחיצה וסיכה וגיהוץ וקא מימנע נפשיה מתשמיש, שמעינן דאבל אסור בתשמיש, כל זה לשון הראב"ד ז"ל.

וזה הלשון האחרון שכתב הרב ז"ל אינו כלום, שלא היה דוד מתענה כל העינוי הזה ומתפלל כל תפלה זו על ספק נפל, ועוד מן קודם קבורה לא גמרינן מידי, דלא אבילות נהיג אלא צערא בעלמא מצער נפשיה כדכתיב ולא אכל עמם לחם, ועוד להכי מימנע מתשמיש כדי שיתפלל בטהרה, ועוד היאך אתה יודע כמה ימים ולילות חלה הילד, ולשון ראשון שכתב הרב ז"ל עולה, וכן נמי כתב הרמב"ם ז"ל, והנכון עוד לומר שאין המלך רשאי לנוול עצמו בימי אבלו, כדרך שהקלו עליו ביום הכפורים, דתנן המלך והכלה ירחצו את פניהם, וכן אמרו שאינו חייב בכפיית המט' כשהוא אבל, ובר מן דין מאי קושי' רחץ וסך להעביר את הזוהמא מעציו, והעפר ששכב לארץ, וחלף בגדים אחרים מפני הקריעה שקרע בשמת הילד, דתניא (מ"ק כ"ד ע"א) אם בא להחליף מחליף ואינו קורע:

דף יז:

תנו רבנן כל אלו שאמרו מותרין לגלח במועד. כגון הבא ממדינת הים שהלך להרויח ומבית השביה והיוצא מבית האסורין ומנודה שהתירו לו חכמים וכל הנשאל לחכם והותר והנזיר והמצורע מטומאתו לטהרתו אסורין לגלח בימי אבלו והתניא מותרין אמר רב חסדא אמר רבינא כי תניא מותרין בשתכפוהו אבליו דתניא תכפוהו אביליו בזה

אחר זה הכביד שערו מיקל בתער אבל לא במספרים ומכבס במים אבל לא בנתר ולא בחול פירש לשאר אנשים תכפוהו אבל (לא) צריך שנוי בתכבוסת ובתספורת אבל הבא ממדינת הים וחביריו שלא היה לו שהות לגלח עד שתכפוהו אביליו זה אחר זה מותרין לגלח כדרכן בתער ובמספרים ואפילו בתוך שבעה היא דומיא דכיבוס כסותו בנוים ובאלו אמרו במועד התירו בהן כדרכן.

לרבינו האיי [גאון]: תער ומספרים משונין זה מזה ותער בלשון תורה הוא מספרים וכן מתרגמי' אותו והוא אלמום העשוי לגילוח ולהשחתה ואשר אינו משחית לגמרי קורין לו חכמים תער, ובירושלמי מיקל בסכין ובמספורת אבל לא במספרים כך מצינו בהלכות הרב ר' יצחק בן גיאת ז"ל ובעל הערוך ז"ל הקשה מהא דאמרינן בנזירות (דף מ' ע"ב) מיקל אדם כל גופו בתער והוינן בה ומתרץ הא בתער הא במספרי', והא רב תער קאמר כעין תער, ובודאי שתשובה זו משובשת היא דתער בין בלשון תורה בין בלשון חכמים הוא המשחית לגמרי כדאמרי' בקידושין (ל"ה ע"ב) אי זה גילוח שיש בו השחתה הוי אומר זה תער ומשחית לגמרי הוא ולא הזכירו גילוח אלא למעט המלקט במלקט שיש בו השחתה ואין בו גילוח דכל שער ושער מלקט ועוקרו לעצמו אבל התער משחית לגמרי הוא ומספרים בין בלשון תורה בין בלשון חכמים יש בהן גילוח ולא השחתה וכן מזכירין בכל מקום גילוח דהשחתה בתער ולא במספרים והחמיר מדבריהם במספרים כעין תער כדאיתא התם בנזירות וזו שאמרו כאן מיקל בתער הטעתו לגאון ז"ל בפירוש זה כסבור לומר דמפני שאין בו השחתה התירו כן, ולא היא דהכא לא משום השחתה שרינן דאטו גילוח באבל מותר אלא הכא במיקל משטר ראשו ומספר ממנו קצת עסקינן כדאמר בהדיא והדבר ידוע שהחותך מן השער קצתו אין דרכו בתער ואי אפשר לגלחו כהוגן אלא בזוג של מספרים ומשום שהוא שלא כדרך המתגלחין ובשינוי מותר בסכין ובמספורת שהתער בכאן כסכין הוא ולשון התרגום שהזכיר הגאון אינו כדבריו שתרגומו של תער בארמית מספר לשון יחיד והוא הסכין המחודד המשחית שער ומספרים בכל מקום לשון רבים והוא הזוג המגלח הנקרא אלמוס ודברים פשוטים הם.

גופא דברייתא בתוספתא (ב,א) כל אלו שאמרו מגלחין במועד מותרין לספר בתוך שלשים של אבל אע"פ שהתירו לו לספר לא יספר ברשות הרבים אלא מספר הוא בצינעא בתוך ביתו פירוש בין באבל בין במועד וכן הלכה.

כל שבעה אסור לכבס כסותו אפילו במים ואם תכפוהו אביליו זה אחר זה והכביד שערו מיקל בתער ומכבס כסותו במים אמר רב חסדא בתער אבל לא במספרים במים אבל לא בנתר ולא בחול, ואמר רב חסדא זאת אומרת אבל אסור בתכבוסת כלומר אסור לכבס

כסותו כל שבעה במים ואף על פי שאינו גיהוץ שכל כביסה אסור לאבל כל שבעה ואסור בכלים מכובסין ישנים ואצ"ל חדשים דשלח רב יצחק בר גיורי משמיה דר' יוחנן אף על פי שאמרו כלי פשתן אין בהם משום גיהוץ אבל אסור ללבשן בשבת שחל תשעה באב להיות בתוכה ואין שבעה של אבילות פחותין משבעה של תשעה באב אלא חמורין הן ממנו בכל מקום.

ובנימוקי הצרפתים מצינו שרש"י ז"ל התיר להחליף וללבוש בשבעת ימי אבילות חלוק המכובס קודם לכן. ואין זה נכון שכשאמרו אסור בכביסה לא לכבס בלבד אמרו שלא מפני איסור המלאכה נגעו בה אלא שאסור ללבוש וכן בגיהוץ לענין שלשים לבישה אסרו ולבישה הזכירו בין שכבסן עכשיו בין שכבסן מקודם לכן וכן שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה לענין כלי פשתן לבישתן אסרו ואפילו במכובסין מתחלה משמע והרי אפילו במכובסין בשבת זו כביסתו מותרת היא אלא בימים של שביתה ומשום איסור מלאכה, אבל משום אבילות עיקר איסור בלבישה הוא, והורו חכמי הצרפתים ז"ל בסדינין ומצעות של מטה שאסור לכבסן אחד הלובש ואחד המציען תחתיו אסור. וכן דעת הראב"ד לפנינו בשער הזה, ומטפחות ידים נמי אסרו ואף על פי שמותרין במועד וכל אלו שאמרו מותרין לגלח בימי אבלן והוא הדין לכיבוס.

וקרוב (נראה) בעיני לומר שאסור בכלים חדשים צבועין וכן בישנים מכובסין יוצאין מתחת המכבש דהא לתנא קמא ולרבי אסורין כל שלשים ולא היקל ר' אלעזר ברבי שמעון אלא בגזירת שלשים אבל בגזירת כל שבעה נחמיר בכולן דומיא דכיבוס מים בישנים ולבנים.

תוספת' (א,ב): כל אלו שאמרו מכבסין במועד מותר לכבס בתוך ל' של אבל אע"פ שהתירו לו לכבס לא יוליך כליו לכובס אלא מכבס הוא בצינע' בתוך ביתו והא מתנית' בשתכפוהו אבליו היא כדבעינן למימר קמן בתספורת שאם בא ממדינת הים ותכף שבא תכפוהו אבליו זו אחר זו מכבס כסותו בנתר ובחול כדרכו ולא יוליכנו לכובס אלא מכבס בצינעא בתוך ביתו וכן הוא לובש כלים חדשים לבנים בתוך שלשים.

לכבס ולהניח לאחר האבל הרבה כתבו בה, ואני אומר אסור מצד מלאכה בין על ידו בין על ידי אחרים ואה היו כסות קבולת ביד אחרים מכבס כדרכו ולאחר ז' עושה אפילו גיהוץ בין לעצמו בין לאחרים, ואינו ענין לשבת של תשעה באב דהתם גזרו עליהם מפני שאיסורו שוה בכל אדם שלא יעשו מלאכה שאינה צריכ' ויבואו בה לידי חשד או לידי תקלה ועוד דשבת של תשעה באב חמור הוא משלשים של אבל לענין כיבוס מפני שהוא

אבילו' דרבי' כדאית' בפ' החולץ (יבמות מ"ג ע"ב) ואין למדין קל מחמור להחמיר עליו, והכי תניא באבל [פ"ז] ומותר להוליך כלים לגיהוץ בתוך שלשים:

ת"ר כשם שאמרו אסור לגלח בימי אבלו כך אסור ליטול צפרניו בימי אבלו דברי ר' יהודה, ר' יוסי מתיר. ואיפסיקא הלכתא כרבי יוסי דאמר שמואל הלכה כדברי המיקל באבל ולא שנא צפרנים דיד ולא שנא דרגל כולהו שרו, מיהו הני מילי בשיניו אבל בגנסטר' אסור דאמר ר' חייא בר אשי אמר רב בגנסטר' אסור.

וכתב רבינו הגדול ז"ל, מיהו חזינן למקצת רבואתא דאמרינן דוקא בתוך שלשים אבל בתוך שבעה אסור ואנן לא סבירא לן הכי אלא אפילו כתוך שבעה שרי ומסתברא כרבינו ז"ל מעובדא דשמואל ופנחס דשמואל איתרע ביה מילתא בפנחס אחוה על שמואל למישאל טעמיה מיניה תזינהו לטופרי דהוו נפישן אמר ליה אנואי לא שקלת להו אלמא שרי ומיעל לאבל ומישאל טעמא מיניה תוך שבעה הוא כדפרישינן לעיל, והרב ר' יצחק בן גיאת ז"ל כתב לאחר שבעה בגנוסתר' נמי מותר, ומדברי רבינו ז"ל נלמוד שכל שלשים אסור בגנוסתר':

דף יח.

אמר רב יהודה אמר רב זוג בא מחמתן לפני רבי ובקשו ממנו צפרנים התיר להם ואם בקשו ממנו שפה התיר להם ושמואל אמר אף בקשו ממנו שפה והתיר להם אמר אביטול ספרא משמיה דרב שפה מזוית לזוית הנחה כל שמעכבת. פי' שפה נקרא מה שמזוי' לזוית והיינו מה שלמעל' מן הפה כנגד כל פתיחת הפה והכל מות' לגל' הנח' הוא שס א' והוא מה שמכאן ומכאן לפתיחת הפה וקורין אותו כך לפי שדרך המתגלתין להניחו עם הזקן ובל שמעכבת אכילה ממנה. (באבילות) רב אמר ובשפה נמי כל שמעכבת כלומר אף שפה אין מתירין לגלח הכל אלא כל שמעכב בלבד. אמר רב נחמן בר יצחק ולדידי כל שהוא כשפה המעכבת דמי (ולא אנינא) [דאנינא] דעתאי.

כתב הראב"ד ז"ל דברים הללו דוקא במועד אמרו אבל באבילו' אסור ותני' באבל רבתי פ"ז לתספור' כיצד אסור בנטילת שער אחד ראשו ואחד כל שער שבו ואחד זקנו. וראיה לדבר ומפיבושת בן שאול יצא לקראת המלך לא עשה רגליו ולא עשה שפמו (ש"ב יט כה).

והרב רבי יצחק בן גיאת ז"ל התיר שפה כל שמעכבת בתוך שלשים ובתוך שבעה אסור וכן פסקו בפסוקות ובגדולות ומסתברא שאף בתוך שבעה נמי מותר וזה (ממחלקתו) של רבינו ז"ל כצפרנים שהכרענו לו בראיה דבתוך שבעה גמי מותר דאינו בדין שיתלכלך

באכילה בשפה והנחה כל שמעכבין.
ובירושלמי (ג,א) מצינו כן: שפה ונטילת צפרנים אית חגיי תני ברגל מותר ובאבל אסור ואית תניי תני ברגל אסור ובאבל מותר מאן דאמר ברגל מותר בשיש שם רגל באבל אסור בשאין שם רגל ומאן דאמר ברגל אסור בשיש שם הערמה ובאבל מיתר בשאין ,שם הערמ' חייא בר אשי בשם רב הלכה כדברי מי שהוא מיקל כאן וכאן רבי יעקב בר אתא רבי שמעון בר רב משמיה דרב הלכה כדברי מי שהוא מיקל בהוכות אבל רב אמר שפה כנטיל' צפרני' לכל דבר אמר ר"י ובלבד שנוטו' כלומר שנוטו' ויוצאות על הפה ומעכבות ר' סימון בשם ר' חנינא זוג בא לפני ר' כשפה ובנטילת צפרנים והתיר להם עד כאן גירסא ירושלמית, ולמדנו משם מפורש שהשפה כל שמעכבת מותרת לאבל להוציא מדברי הרב רבי אברהם וכן הדברים האלו מראין כדעתנו שהתרנו אפילו תוך שבעה כדין צפרנים. קצרו של דבר אבל כל שלשים אסור לספר אחד ראשו ואחד זקנו ואפילו של בית הסתרים אבל בל שמעכב באכילה נוטלו אפילו במספרים בתוך שבעה בין למעלה מן הפה בין מן הצדדין, ומותר ליטול צפרנים בשנים וביד בתוך שבעה אבל בגנוסטר אסור כל שלשים יום:

דף יט.

הקובר את מתו ג' ימים קודם לרגל בטלו ממנו גזרת שלשים מפני שאמרו השבת עולה ואינה מפסקת הרגלים מפסיקין ואינן עולין רבי אליעזר מדמי ליה לאחר שבעה ומר לא מדמי ליה. ומסתברא דהלכתא כרבי מני דאמר אינו קורע ממעשה דרבי חייא דאמר ליה לרב אבא קיים ואימא קיימת ואמר ליה לא ואמר ליה חלוץ לי מנעלי ואלו קריעה לא אשכחן דעבד כלל זהו תורף דברי הרב ז"ל.
וסוגיא משובשת היא בפירוש זה. חדא דהוה לן למימר קורע על אביו ועל אמו או אינו קורע. מדקאמר סתם שמע מינה בשמועה רחוקה דכולהו קרובים פליגי ועוד דקאמרי כי תניא ההיא בכבוד אביו ואמו. ואנן נמי בכבוד אביו ואמו קא אמרינן דכל שכן זה שעכשיו שמע ובשעת חימום אינו קורע שאינו נוהג בהן כבוד. והא דקאמר רבי חייא לא קרע על אביו ועל אמו לאו מילתא היא. דרבי חייא על אחיו ועל אחותו היה כדאמרינן בתחלת מעשה רב בר אחוה דרבי חייא דהוא בר אחתיה דרבי חייא לומר שהיה חייב להתאבל על אביו ואמו של רב. ואם אביו ואמו של רבי חייא מתו אין מקום לקורבתו של רב עם רבי חייא בכאן ולא ליחוסם. וכך אנו גורסין בנוסחאות מדוייקות איבו קיים והוא שם אביו של רב כדאיתמר (בסנהדרין ה' ע"א) איבו חנא ומרת' ורבי חיי' כולהו

אחי הוו והנוסחאות שגורסין בהן אבא אין להם קפידא בין לאיבו לאבא וכן רב כן היה שמו אבא אריכא או שקרא שניהם אבא ואימא על שם כבודן:

ר' אליעזר אומר משחרב בית המקדש עצרת כשבת רבן גמליאל אומר ר"ה ויוה"כ כרגלים ואין צריך לומר עצרת וכו'.כדפרישית במתניתין (כ"ד ע"א) אמר רב גידול בר מנשיא אמר שמואל הלכה כרבן גמליאל דראש השנה ויום הכפורים כרגלים וכל שכן עצרת איכא דמתני לה להא דגידול בר מנשיא אההיא דתניא תינוק כל שלשים יום וכו':

דף כ:

תאני אבוה דר' זירא קמיה דר' זירא. מי שאין לו חלוק לקרוע. כגון שהיה פוחח. או שהיה לבוש בגדים שאולים. ונזדמן לו חלוק בתוך שבעה קורע. לאחר שבעה אינו קורע עני ר' זירא בתריה בד"א בחמשה מתי מצוה. אבל על אביו ועל אמו קורע והולך. פירשו הגאונים ז"ל כל י"ב חודש. והרב ר"מ כתב כל שלשים יום. ובעל הלכות אמר קורע לעולם. ומסתברא קורע לעולם. שכן מצינו שאסור באחוי לעולם. ואינו בדין שימות אביו ולא יקרע בנו עליו. ובירושלמי מצינו אפילו אחר כמה חייב לקרוע. ומשמע דקורע לעולם כדברי בעל הלכות:

ת"ר כל האמור בפרשת כהנים שכהן מטמא להם אבל מתאבל עליהם. ואלו הן אשתו אביו ואמו. בנו ובתו אחיו ואחותו הוסיפו עליהן אחיו מאמו ואחותו בתולה מאמו. ואחותו נשואה בין מאביו בין מאמו. כשם שהוא מתאבל על אשתו כך אשתו מתאבל' עליו. ואשתו שאמרו כשרה ולא פסול'. ואשתו ארוס' נמי אינו מטמ' לה כדאמרן. הילכך אינו מתאבל עליה. אבל שאר כל הקרובים אפי' פסולין כדתנן (יבמות די"ט ע"א) ובנו לכל דבר חוץ ממי שיש לו מן השפחה ומן הנכרית ותנן נמי ואחיו לכל דבר.

וכשם שמתאבל עליהם. כך מתאבל על שניים שלהם דברי ר' עקיבא. ר' שמעון אומר אינו מתאבל אלא על אבי אביו ועל בן בנו וחכ"א כל שמתאבל עליו מתאבל עמו מאי עמו עמו בבית. אבל שלא בפניו אין מתאבל על שני שלו. כי הא דא"ל רב לר' חייא בריה. וכן אמר רב הונא לרבה בריה באפה נהוג אבילותא דלאו באפה לא תנהוג אבילותא. פי' בפני אשתך נהוג אבלות על חמיך. שלא בפניה לא תנהוג אבילות.

ויש מן הראשונים שאמרו שאלו האמורין בפרשה כהן מטמא להם אבלות שנוהג עליהם ביום ראשון מן התורה הוא. כדבעינן למימר קמן. אבל אלו שהוסיפו עליהם אין אבלותם אלא מדברי סופרים. לפיכך אחים מן האם. ואחות נשואה אפי' מן האב. וכן אחות ארוסה ואנוסה ומפותה שאלו כולן אין כהן מטמא להן. והן תוספות חכמים. בכלל

אחותו נשואה כלן אבילות שלהן מדברי סופרים. וכן השניים בפני הקרובים ודאי מד"ס הוא לפיכך אין אבלותן של אלו כלן דוחה י"ט שני. ועוד אנו עתידין לברר זה הענין לפנינו בשער הזה:

בר חמוה דמר עוקבא שכיב. סבר למיתיב עליה שבעה ושלשים. על רב הונא לגביה. א"ל צורניתא קא בעית למיכל. לא אמר לכבוד אשתו אלא חמיו וחמותו בלבד. דתניא מי שמת חמיו וחמותו. אינו רשאי לכוף את אשתו להיות כוחלת ולהיות פוקסת. אלא כופה מטתו ונוהג עמה אבילות. וכן היא שמת חמיה או חמותה. אינו רשאה להיות כוחלת ולהיות פוקסת, אלא כופה מטתה ונוהגת עמו אבילות. ותניא אידך אעפ"י שאמרו אין אדם רשאי לכוף את אשתו להיות כוחלת ולהיות פוקסת. באמת אמרו מוזגת לו את הכוס ומצעת לו את המטה ומרחצת לו פניו ידיו ורגליו. קשיין אהדדי. אלא ש"מ כאן בחמיו ובחמותו. כאן בשאר קרובים. ש"מ. תנ"ה לא אמרו לכבוד אשתו אלא חמיו וחמותו בלבד. איכא מאן דאמר וכן לא אמרו לכבוד בעלה אלא חמיה וחמותה בלבד. דהא ברייתא רישא קתני חמיו ותמותו. וסיפא קתני וכן היא שמת חמיה וחמותה. וכיון דאוקימא רישא דווקא קתני חמיו וחמותו. לאפוקי שאר קרובים דידה. סיפא נמי דוקא היא למעוטי שאר קרובים דידיה שאינה נוהג' עמו אבילות. אלא על חמיה ועל חמותה.

ואיכא מ"ד כיון דברייתא תניא לא אמרו לכבוד אשתו אלא חמיו וחמותו. ולא קתני ולא אמרו לכבוד בעלה אלא חמיה וחמותה. ש"מ לכבוד בעלה נוהגת עמו אבלות. ובריתא דקתני חמיה או חמותה איידי דתנא רישא חמיו. קתני סיפא חמיה. ובגמרא לא דייקינן כלום מינה. משום דקתני חמיו וחמותו לומר דוקא בחמיו לחוד. דאיכא למימר חד מיניהו נקט. אלא מדאשכחן ברייתא אחריתי דקתני מוזגת לו את הכוס וכו'. דייקינן מינה. הילכך לגבי אשה בקרובי בעלה. דלא משתמיט תנא למיתני אינה מתאבלת עמו אלא על חמיה וחמותה. ש"מ על כל הקרובי' שלו היא מתאבלת עמו. דלא גרעה בכבוד בעלה מכל הקרובים שמתאבלין על שניים שלהן.

ובאבל תניא [פרק י"א] האשה שמת חמיה או אחד מקרובי בעלה לא תכחול ולא תתקשט, אלא נוהגת עמו כדרך שהוא נוהג וכן הוא שמת חמיו או אחד מקרובי אשתו אינו כופה להתקשט אלא נוהג עמה כדרך שהיא נוהגת, וזו החיצונה משובשת היא, ואין למדין הימנה, אלא שיש לומר רישא דווקא קתני דבכל קרובי בעלה נוהגת עמו אבילות. סיפא כי קתני קרובי אשתו לומר דבכל קרובים שלה אינה כופה, וכי קתני נוהג עמה כדרך שהיא נוהגת, אמת חמיו בלבד, ולצדדין היא שנויה, ותהא זאת הברייתא

סיוע לדעת המחמירין באבלות אשה על קרובים שלו, ושוב מצאתי בירושלמי, הרי שמת חמיו או חמותו אינו כופה לא לכחול ולא לפקום, אלא נוהג עמה כדרך שהיא נוהגת עמו, וכן היא שמת חמיה או חמותה או אחד מקרובי בעלה אינה לא כוחלת, ולא פוקסת, אלא נוהגת עמו כדרך שהוא נוהג, ושמואל אמר לא שנו אלא חמיו וחמותו, הא בשאר כל הקרובים לא, ועכשיו אם נסמוך על הגמרא הזו שלא יהא בה טעות סופרים, נתבררה ספקתנו שהיא מתאבלת עמו על בל קרובי בעלה, אעפ"י שהוא אינו נוהג עמה אלא על חמיו וחמותו.

והרמב"ם ז"ל כתב, אבל שאר קרובים, כגון שמת אחי אשתו או בנה, והאשה שמת אחי בעלה או בנו אין מתאבלין זה על זה, וכן יראה לי שאם מתה אשת קרובו. או בעל קרובתו, כגון שמתה אשת בנו או בעל בתו, אינו חייב להתאבל עליהם, וכן כל כיוצא בזה סבור הרב ז"ל, שלא אמרו בקרובי קידושין אלא חמיו בלבד, וזה נכון הוא, חוץ מקרובי בעל לאשתו, כפי הסברא האחרונה שכתבנו, לפי שהחמירו בכבוד הבעל יותר משאר קרובים. ונמצאת למד לפי הסברא זו, שכל שהבעל מתאבל עליו אשתו נוהגת עמו, אבל הוא אינו נוהג עמה אלא על חמיו ועל חמותו, וכן אין אדם נוהג אבילות עם הקרובים, אלא על שניים של שאר, כגון בנו שמתאבל על בן ובת שלו, אבל שניים של קידושין כגון בנו שמתאבל על אשתו, ובתו שמתאבלת על בעלה וכן כיוצא בהן אינו נוהג עמהן אבילות כלל.

ומקצת חכמי הצרפתים כתבו שלא אמרו בשניים אלא בקרובים להן. אבל אחיו מאביו שמתאבל על אחיו מאמו, כיון שאינו קרוב לו כלל אינו נוהג בו כלום ומדאמרינן סבר למיתיב עליה שבעה ושלשים, ואמרינן צורניתא בעית למיכל ש"מ דלשניים שלהם נוהג אבילות גמורה, בחליצת מנעל וסנדל, ועטיפת הראש, ורבים מתעסקין עמו בהבראה, ושאר דיני אבלות, וכן נוהג שלשים בגיהוץ ותספורת, ולא כמו שנהגו עכשיו כשהוא נכנס לבית חולץ, כשהוא יוצא לשוק נועל, ואבל אין ניכר בו שיוצא לשוק כשאר כל אדם, אלא נוהג אבילות גמורה, וכן אין מסתפר בבית אחר ואינו מגהץ, ואע"פ שאמרו עמו בבית כיון שהוא נראה עמו בבית נוהג אבילות גמורה. לא התירו אלא כגון דברים שבצינעא בתוך ביתו, שאינו נוהג לעצמו. וכן בעיר אחרת אין נוהג כלל, הא בפני אבל נוהג כמוהו בכל דבר.

ועוד מקילין מקצת החכמים ואומרים שאם רצה אבל למחול לקרובו אינו צריך להיות נוהג עמו כלום, דמשום כבוד אבל אמרו נוהג עמו, ומפני דרכי שלום שיצטרף בצער

שלו, וכדקתני בברייתא לא אמרו לכבוד אשתו אלא חמיו וחמותו, אלמא משום כבוד הוא, ואם רצה ומחל שלא ינהוג עמו אין בזה משום כבוד ודרכי שלום וכך נהגו להקל: [**אידכר דמיושב קרע קם קרע מעומד**.] וכשם שקורע על קרובים שמתאבל עליהם כך קורע על שניים שלהם וכשהוא קורע על שניים שלהם אינו קורע אלא בפני הקרובים עצמן. כדרך שנוהג אבילות עמהם בבית כדבעי' למימר קמן קרע שלא בפניהם לא יצא וחוזר וקורע בפניהם. וכל הקורע בין על הקרובים בין על שניים שלהם אינו קורע אלא מעומד קרע מיושב לא יצא דאמרי' (שם ד"כ ע"ב) אמימר שכיב לי' בר בריה קרע עילוי'. אתא בריה קרע באפיה. אידכר דמיושב קרע. קם קרע מעומד. א"ל רב אשי לאמימר קריעה מעומד מנ"ל. אילימא משום דכתיב ויקם איוב ויקרע את מעילו. אי נמי מויקם המלך ויקרע את בגדיו. אלא מעתה ועמד ואמר לא חפצתי לקחתה ה"נ. והתניא בין יושב בין עומד בין מוטה חליצתה כשרה. א"ל התם לא כתיב ויעמוד ויאמר הכא כתיב ויקם ויקרע. והרב ר' אברהם בר דוד ז"ל יש לו דרך אחרת בפי' המעשה הזה וכך כתוב בפירושיו. ירושלמי רב דמכת אחתיה. פקיד לחייא בריה כד תהא סליק (להתם) [לגבי] הוי שלח סנדלך. ואי קשיא לך הא דאמימר דלא הוי בריה התם וקרע על בר בריה. התם מידע ידיע דהוי אתי ברי' לגביה ומחויב למיקרע בהדיה. הילכך בשעת חימום עדיף לי'. ודבריו תימה הם שאלו היתה קריעה זו כהוגן מפני שבנו יודע בה בסוף האיך קרע פעם אחרת כשבא בנו. אלא אמימר בשעת חימום קרע וטעה. וכשבא בנו וידע שאותה קריעה לאו בשעת חיובו עשאה קרע פעם אחרת.

עוד כתב הרב ז"ל בקריעה מעומד. וא"ת נהי דלמצוה בעינן מעומד מדכתיב ויקם ויקרע עכובא מנ"ל דאפילו דיעבד נמי לא כלום היא. מדתנא ביה קרא באיוב ובדוד כדאמרינן בסמוך. אי נמי איכא למימר דאמימר אחמיר אנפשיה. גם אלו אינן דברים נכונים בעיני. שאפילו לענין חליצה דלא כתיב ויעמוד ויאמר כקריעה, לכתחילה מעומד בעינן. דברייתא חליצה כשרה קתני ודיעבד משמע. ותניא בספרי בהדיא ועמד ואמר מלמד שאין אומרים דברים אלא בעמידה.

וכן כתבו רבינו וכל הגאונים ז"ל בסדור חליצה. וכל עיקרנו לא בא רב אשי לשאלה זו אלא מפני שחזר אמימר וקרע פעם אחרת. א"ל קריעה מעומד בדיעבד מנ"ל אי לימא מדכתיב בה עמידה והא חליצה כתיב בה נמי עמידה. ואין במשמע אלא לכתחילה אבל דיעבד אין עמידה מעכבת ופריק התם לא כתיב ויעמוד ויאמר אבל הכא כתיב ויקם ויקרע. ועיכובא נמי משמע. וכ"כ הרב ריי"ץ בן גיאת ז"ל כדברינו. שאם קרע על השני שלא בפני הקרוב. או שקרע מיושב על כל אדם לא יצא. וחוזר וקורע וכן עיקר:

דף כא.

בדברי תורה כיצד. אבל אסור בד"ת מדקאמר ליה רחמנא ליחזקאל האנק דום אסור לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים ולשנות במשנה וגמרא ובהלכות ובאגדות. ואם היו רבי' צריכין לו אינו נמנע. ומעשה שמת בנו של ר' יוסי בציפורי ונכנס לבי' המדר' ודרש כל היום. תאנא ובלבד שלא יעמיד תורגמן. אלא היכי עביד כי הא דתניא מעשה שמת בנו של ר' יהודא ב"ר אלעאי ונכנס לבית המדרש ונכנס ר' חנניא בן עקביא וישב בצדו ולחש הוא לר' חנניא בן עקביא ור' חנניא לתורגמן והתורגמן השמיע לרבים. כתב ר"ש ז"ל האיך אסור בדברי תורה והלא אמרו אבל חייב בכל מצות האמורות בתורה חוץ מן התפלין. התם כגון קיום שאר מצות דעלמא אבל בדברי תורה דאית בהו שמחה כשהוא לומד ומשום הכי אסור. עוד יש לומר דכיון דמיחייב למיקרי קרית שמע שחרית וערבית ויוצא בה ידי חובתו ומקיים והגית בו כדאיתא בערכין. הלכך לא פסיקא ליה. וכן אסור במצות עונה ולא פסיקא ליה למחשבא בכלל מצות דבכל תשמיש אסור. אי נמי הנאה דמצוה לא קאמר.

לרב ר' יצחק בן גיאת ז"ל טעמא דרבי' צריכין לו להתלמד ממנו הוא דמותר על ידי לחישה משום דתלמוד תורה טפי עדיף. הא לאו הכי באיסורו עומד. שמע מינה דכהן אבל ואין שם כהן אלא הוא אסור לו לקרות בתורה כל שבעה. דכיון דלאו מצוה היא דדחיא ליה אבילות אלא מפני דרכי שלום נתקנה וסגי ליה בישראל עומד וקורא. כל שכן במקום תלמידי חכמים דהא רב קרא בכהני. עד כאן לרב ז"ל. ולדעתנו שאין אבל יוצא כל שבעה לבית הכנסת אין צריך לומר שישראל עומד וקורא בו. ואין בו מפני דרכי שלום.

ואיכא מאן דאמר מותר לקרות באיוב ובקינות ובדברים הרעי' שבירמיה. דהא תניא [תענית ל' ע"א] בת"ב כל מצות שנוהגות באבל נוהגות בת"ב. ואסור לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים ולשנות במשנה במדרש בהלכות ובאגדות. אבל קורא במקום שאינו רגיל לשנות וקורא באיוב ובדברים הרעים שבירמיה דברי ר' מאיר ר' הודא אומר אף אינו קורא במקום שאינו רגיל לשנות. אבל קורא באיוב וקינו' ובדברים הרעים שבירמיהו. מדקתני רישא כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בתשעה באב. וקא פריט סיפא קורא באיוב וקינות. שמע מינה אבל קורא בהן.

ואיכא מאן דאמר כיון דקתני לה בתשעה באב ולא קתני בה באבל שמע מינה חמורין הן ימי אבל בכך מתשעה באב. כשם שהוא חמור ממנו לענין כפיית המטה ועטיפת הראש ועשיית מלאכה. וכן דעת רבינו בעל התוספות ז"ל ובירושלמי מצינו (ב).

עוד הקלו מקצת החכמים ואמרו שאין אסור בדברי תורה אלא יום ראשון. מדאמרינן לגבי תפלין רבא אמר כיון שהניח שוב אינו חולץ. והא רבא דאמר הלכה כתנא קמא דאמר שלשה. מצוה שאני אלמא משום דמצוה הוא לא אסרוהו בתפלין אלא יום ראשון. הילכך דברי חורה נמי מצוה הוא ואינו אוסר בה אלא יום ראשון בלבד. ואין נכון דאם כן תשמיש המטה נמי מצוה היא בעונ'. וכדתניא רשב"ג אומר מתוך שנתחייב באלו נתחייב בכולן. אלא בין שלשה ליום אחד משנינן מצוה שאני. אבל דברי תורה דכתיב בהו משמחי לב כל שבעה הן. ועוד לא דמי לתפלין. דהא פטר נפשיה בקרי' שמע שחרית וערבית כדאמרינן. תדע דהא בריתא קמיתא קתני באלו דברים שאבל אסור בהן. מלאכה רחיצה סיכה נעילת הסנדל ותשמיש המפיה ודברי תורה. ולא קתני תפלין ושאלית שלום. משום דאין נוהגות כל שבעה.

באבל (פ"י) תניא: חכם שמת לו מת באין ויושבין לפניו ונושאין ונותנין לפניו בהלכות אבלים. אם טעו משיבין בשפה רפה והוא אינו שואל. ואם רצה מדבר על ידי עצמו ואם לאו נותן רשות שידברו על ידו. מעשה בשמעון בנו של ר' עקיבא שמת והיה יושב ודורש כל היום כולו. וזה היה מעשה בר' שהיה יושב ודורש כל היום כולו. הך סיפא ברבים צריכין לו היא ואפילו בהלכות אחרות דורש. ורישא אינו שואל אבל משיב בהלכות אבלים וכן בכל אדם:

הנחת תפילין כיצד אבל אסור להניח תפילין מדקאמר ליה רחמנא ליחזקאל פארך חבוש עליך מכלל דכולי עלמא אסירי. ת"ר (מ"ק כ"א א') אבל שלשה ימים הראשונים אסור להניח תפילין בשלישי ושלישי בכלל מותר להניח תפילין. ואם באו פנים חדשות אינו חולץ דברי ר' אליעזר ר' יהושע אומר אבל שני ימים הראשונים אסור להניח תפילין משני ושני בכלל מותר להניח תפילין ואם באו פנים חדשות חולץ. טעמא דר' אליעזר דכתיב ויתמו ימי בכי אבל משה. טעמא דר' יהושע דכתיב ואחריתה כיום מר. ומסקנא הלכה כרבי יהושע בהנחה. וכיון שהניח ביום שני אינו חולץ ואפילו באו פנים חדשות. ופירש רש"י ז"ל הא דקאמרינן שני ימים אסור להניח תפילין ומשני ושני בכלל מותר להניח דשני ימים אסור בהם ומקצת שני ככולו וכן שלישי לר' אליעזר וכך נמי פי' הראב"ד ז"ל לרבי אליעזר שנים הראשונים בכולן ומקצת שלישי אסור דכתיב ויתמו ימי בכי אבל משה אין ימי פחות משנים וכתיב ויתמו אלמא שלמים בעינן שמשלים עליהם מן השלישי וטעמא דר' יהושע דכתיב ואחריתה כיום מר מדכתיב כיום ולא כתיב יום משמע שיש עליי תוספת מן השני כמעט.

ולפי הדרך הזו שפירשו ז"ל נראה שבשני אסור אינו מניח שחרית עד שיתפללו ויעמדו

מנחמין מאצלו ולאחר מיכן מניחן כל היום ושוב אינו חולץ. אבל רבינו הגדול ז"ל כתב בהלכות ומסקנא אינו אסור אלא יום ראשון בלבד דעיקר מרא חד יומא דכתיב ואחריתה כיום מר. וכן כתבו כל הגאונים בחיבוריהם ובתשובות שלהן ז"ל. ואנו תמהים למה לא אסרו עליו מקצת השני ואם סמכו הגאונים בזו שאמרו במסכת סוכה בפרק הישן (סוכה כ"ה ע"א) אבל חייב בכל מצות האמורות בתורה חוץ מן התפילין שנאמר בהן פאר וכתיב לשום לאבילי ציון לתת להם פאר תחת אפר והני מילי יום ראשון זו אינו תורה דהא ביום שני חייב הוא בתפילין ואף על פי שמקצת היום נהג בהן אבילות. ונראה לי שכלפי שאמרו לילה לאו זמן תפילין הוא והנוהג שני ימים בתפילין על כרחו נוהג בהן שלשה מפני שאינו יכול להניחן בלילה ולענין אבילות מקצת היום ככולו לפיכך אמרו שלשה ימים אסור ומשלישי ושלישי בכלל מותר וכן שני ימים לרבי יהושע נמצא שמקצת היום הזה שנהג בהן כאבל ולא מדין אבילות אלא מפני דין תפילין שאסורין בלילה ולפירוש רבינו והגאונים ז"ל אינו אלא יום אחד שהוא דין אבילות ובלילה אם נותן או אינו נותן ענין אחר הוא. והסיוע לדבריהם שמצינו בכל מקום ואחריתה כיום מר עיקר מרא חד יומא לומר שאין יום ראשון תופס לילו כדאיתא בפ' טבול יום ופ"ק דברכות ובאבל. ובירושלמי תני להא מתניתא הכי אבל ביום ראשון אינו נותן תפילין בשני נותן תפילין ואם באו פנים חדשות הרי זה חולצן כל שבעה דברי ר"א ר' יהושע אומר ביום ראשון וביום שני אינו נותן תפילין בשלישי נותן תפילין ואם באו פנים חדשות אינו חולצן וזה הלשון סיוע לדברי הגאונים ז"ל ומבעי ליה לאבל ליתובי דעתיה ולכווני לביה לתפילין שלא יסיחדעתו מהן דגרסי' ביומא (ד"ז ע"ב) אמר רבה בר רב הונא צריך אדם למשמש בתפיליו כל שעה ק"ו מציץ מה ציץ שאין בו אלא אזכרה אחת אמרה תורה והיה על מצחו תמיד שלא יסיח דעתו ממנו תפילין שיש בהן כמה אזכרות על אחת כמה וכמה. הילכך מניח להו בישוב דעתו. אבל בשעת הבכי ובשעת ההספד אינו מניח:

דף כא:

במלאכה כיצד. אבל ג' ימים הראשונים אסור בעשיית מלאכה. מדכתיב והפכתי חגיכם לאבל. מה חג אסור בעשיית מלאכה. אף אבל אסור בעשיית מלאכה. ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה מכאן ואילך עושה בצינעא בתוך ביתו כיון שאין לו מה יאכל. והאשה טווה בפלך בתוך ביתה. פירוש אין מתירין לה לכתחלה אלא מלאכה של צינעא ושל ארעי. להיות טווה בפלך בתוך ביתה. ואם אינה מספקת עושה אומנות שלה בצינעא

בתוך ביתה. שכן במועד שכר פעולה שאין לו מה יאכל מותר. ירושלמי (ג,ה) אבל שאין לו [לאכול] בראשון ובשני לאכול אינו עושה מלאכה. ובשלישי עושה מלאכה בצינעא. אבל אמרו תבא מארה לשכניו שהצריכוהו לכך. בר קפרא אמר אפילו ביום השלישי לא יעשה מלאכה כל עיקר. בר קפרא כדעתיה דבר קפרא עביד אבל שלשה ימים. דאמר ר' אבא בריה דרב פפי ר' יהושיע דסכנין בשם ר' לוי תלתא יומין טייסא נפשה על גופה סברא דהיא חזרה גביה. כיון דאיהי חמייה דאישתני זיוהון דאפוי היא שבקה ואזלה לה לאחר שלשה ימים הכרס נבקעת על פניו ואומרת לו טול מה שגזלת וחמסת ונתת בי. ר' חגי בשם ר' יאשיה מייתי לה מן הדין. וזירתי פרש על פניכם ואפילו פרש חגיכם. באותה שעה אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל. וגמרא דילן דקתני שלשה מתניתא דבר קפרא היא. וכן הילכתא.

וההיא דתניא באבל ביום ראשון וביום שני אינו עושה. ו[כן] לענין תפילין ושאר השנויים שם לשני ימים. לדעת בר קפרא שלשה תנינן. שעיקר אבלו שלשה ימים הן והלכה כדבריו:

ת"ר אבל ג"י הראשונים אינו הולך לבית האבל מכאן ואילך הולך ואינו יושב במקום המנחמי' אלא במקו' המתנחמין. ובאבל תניא אבל שלשה ימים אינו יוצא אחר המטה משלשה ועד שבעה יוצא בשכונתו אבל לא בשכונה אחר' פירוש בשמת לאחרים מת בשכונתו יוצא אחר המטה לבית הקברות, והתם תנן (באבל פ"ו) אבל שלשה ימים הראשונים אין נכנס להר הבית מכאן ואילך נכנס ומקיף על שמאל, ואלו שמקיפין דרך שמאל אבל ומנודה ומי שיש לו חולה בתוך ביתו ומי שאבדה לו אבידה מה לך מקיף על שמאל שאני אבל אומר לו השוכן בבית הזה ינחמך.

ודוקא להר הבית לפי שהיה מתנחם בנחמה מיד כדקתני בסיפא התם ושלשה ימים הראשונים אינו בדין שיבקש נחמה דשלשה לבכי. ויש מפרשין מפני תוקף אבילותו שמא יכנס לפנים מן המקום הראוי לו אבל לבית הכנסת תניא (באבל פ"י) אבל שבת הראשונה אינו יוצא מפתח ביתו שניה יוצא ואינו יושב במקומו שלישית יושב במקומו ואינו מדבר רביעי' הרי הוא כשאר כל אדם. פירוש שבת ראשונה שבת ממש ואינו יוצא לבית הכנסת קאמרי כדקתני שניה יוצא ואינו יושב במקומו דהיינו ישיבה בבית הכנסת וכך שנוי באבל [שם] אבל שבת ראשונה אינו נכנס לבית הכנסת וקתני עלה במה דברים אמורים בביהכ"נ אבל בבית המדרש נכנס אפילו שבת ראשונה ואין צריך לומר בחול כל שבעת ימי אבילות שאינו יוצא מפתח ביתו כלל ואפילו לבית הכנסת.

ורבינו האי אמר ולענין יוצא מפתח ביתו אפילו בשבת ראשונה הכל כמנהג המדינה,

היכא דרגילים דמצלו בבית הכנסת מקדים ואתי מצפרא מקמי ציבורא לבית הכנסת והיכא דרגילים למיתב בביתיה יתיב ובבבל בכפרים כולי עלמ' נפקי לבית הכנסת ובכרכים ובמדינות גדולות רובא יושבים בבתיהן ורעיהם וגומלי חסד באין עליהן ומיעוט' עיילי לבי כנישתא יתבי במקום אבלים ומצלו, וגאון אחד אמר כיון שגזרו חכמים באבל לא יצא מפתח ביתו לא יצא כל עיקר לא לתפלה ולא לתלמוד תורה מפני ששמחה היא לו אלא אם כן רבים צריכין לו כדי לזכות את הרבים.

והרב ר' יצחק בן גיאת ז"ל הכריע כמנהג רבינו האי לצאת לבית הכנסת ולהתפלל וכך אמר, השתא לבית האבל הולך משלשה ימים ואילך ויושב במקום המתנחמין לבית התפלה לא כל שכן ושלשה ימים הראשונים לבית האבל אינו יוצא הא לבית תפלה יוצא, ובירושלמי אשכחן דפליגי תנאי ורבי שמעון אומר אבל בשבת הראשונה הולך לבית הכנסת ואינו יושב במקומו והוא המיקל שבכולן והלכה כדברי המיקל באבל אלו דברי הרב ז"ל.

ואינן דברים של עיקר, דלבית האבל יוצא ששתיהן בתי אבילים הם ושם נמי מתנחם עמהן אבל לבית התפלה אינו יוצא וכבר אמרו שאפילו להר הבית אינו יוצא כל שלשה ומכאן ואילך להר הבית יוצא ולא לבית הכנסת ומה לנו ולדקדוקין הללו כיון ששנו (מ"ק כ"ג ע"א) מפו' בגמר' כבריי' שבת א' אינו יוצא מפתח ביתו ב' יוצא ואינו יושב במקומו להיכן קתני אי לימא לשוק מאי יושב במקומו איכא אלא לבית הכנסת קאמר וכמפורש בהך ברייתי' גופה באבל וכך מפורשת נמי בירושלמי ומה שהביא הרב ז"ל משום ר' שמעון אומר אבל שבת ראשונה יוצא לבית הכנסת לא יפה כיון שהיא סוף הברייתא השנוייה בגמרא שלנו וכך היא מתחלת שם אבל שבת הראשונה אינו יוצא לבית הכנסת שניה הולך ואינו יושב במקומו בשלישית יושב במקומו ואינו מדבר ברביעית הרי הוא ככל אדם, ושם פסקו ר' יהושע בן לוי אומר הלכה כמי שהוסיף הימים והדבר פשוט הוא דכיון דרבי שמעון דברייתא והירושלמי הזו פליג אתנא קמא דגמרא דידן ובדידן לא תנינן לה לדרבי שמעון כלל ליתה לרבי שמעון והלכה כדברי חכמים דגמרא דידן, וכל זה לשבור דברי הרב ר' יצחק שהוא מנהיג לאבילים לצאת לבית הכנסת בחול.

אבל תשובת רבינו האי שכתבנו למעלה איפשר שהיא עולה ולא אמר הגאון לצאת לבית הכנסת בחול אלא בשבת לפי שאין אבילות בשבת ויפרש הגאון שבת ראשונה שבוע של ימי אבילו' בחול וכן מפרש רש"י ז"ל ודקתני בדרבי יהודה שבת שניה אינו יוצא מפתח ביתו לבית הכנסת קאמר שאלו למלאכתו יוצא הוא וכן נהגו כדעת הזאת לצאת שם בשבת ולא בחול כל שבעה ויש להן על מה שיסמובו בדברי הגדה שכך מצינו בפירקי

רבי אליעזר הגדול ראה שלמה שמדת גמילות חסדים גדולה לפני הקב"ה כשבנה בית המקדש בנה שני שערי' א' לחתנים ואחד לאבלים ומנודין והיו ישראל הולכין בשבתות ויושבין בין שני שערים הללו והנכנס בשער החתנים היו יודעין שהוא חתן והיו אומרים לו השוכן בבית הזה ישמחך בבנים ובבנות והנכנס בשער האבלים והיה שפמו מכוסה היו יודעין שהוא אבל והיו אומרים לו השוכן בבית הזה ינחמך והנכנס בשער האבלים ולא היה שפמו מכוסה היו יודעין שהוא מנודה והם אומרים לו השוכן בבית הזה יתן בלבך לשמוע לדברי חביריך ויקרבוך כדי שיצאו כל ישראל ידי חובתן בגמילות חסדים. ומשחרב בית המקדש התקינו חכמים שיהו חתנים ואבלים הולכין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ואנשי המקום רואין את החתן ושמחים עמו ורואין את האבל ויושבין אתו לארץ כדי שיצאו כל ישראל ידי חובתן בגמילות חסדים ועליהם הוא אומר ברוך נותן שכר טוב לגומלי חסדים. ע"כ דברי אגדה זו.

ולמדנו מזה שבשבת יוצא האבל בין להר הבית בין לבית הכנסת ושפמו מכוסה ואף ע"פ שאין אבילות בשבת כיון שיש לו מנעלים ברגליו מותר ועושין כן להכיר בינו ובין המנודה ויושב על הארץ ויושבין עמו ומברכין בסוף ברכה זו שאמרו נותן שכר טוב לגומלי חסדים והיא ברכה שלישית שברחבה שחותמים בה משלם הגמול כמו שהזכרנו למעלה בפרק בתולה נשאת וכבר הזכרנו שם מה שאמור במסכת סופרים בשבת שאין אבילות בפרהסיא כר' אליעזר בן הורקנוס דאמר ראה שלמה וכו'. הולך לבית הכנסת ומוצאים שם האבל וכל קרוביו ואומר עליהם ברכה והיא ברכה זו שהזכרנו משלם הגמול ואחר כך אומרים קדיש וכפי מה שסדור למעלה הרי הארכנו בזה הענין אף על פי שראוי לקצר מפני המנהגות המשתנים בכך:

ת"ר אבל ג' ימים הראשונים בא ממקום קרוב מונה עמהם. ממקום רחוק מונה לעצמו ר' שמעון אומר אפילו ביום השביעי בא ממקום קרוב מונה עמהם. אמר מר שלשה ימים הראשונים בא ממקום קרוב מונה עמהם. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן והוא שיש גדול הבית בבית. איבעיא להו הלך גדול הבית לבית הקברות מהו. ת"ש דא"ר חייא בר אבא אמר ר' יוחנן אפילו הלך גדול הבית לבית הקברות מונה עמהן. והתניא מונה לעצמו לא קשיא הא דאתא בגו תלתא. הא דלא אתא בגו תלתא. כי הא דאמר להו רב לבני הצלפוני. דאתא בגו תלתא לימני בהדייכו. דלא אתא בגו תלתא לימני לנפשיה. וכדאמר להו רבא לבני מחוזא. כגון אתון דלא אזליתא בתר ערסא. מכי הדריתו אפיכו מבבא דאבילא התחלו ומנו. ר' שמעון אומר אפילו ביום השביעי בא ממקום קרוב מונה עמהן. אמר ר' חייא בר גמדא אמר ר' יוסי בן שאול והוא שבא ומצא מנחמין אצלו. איבעיא להו ננערו

לעמוד ולא עמדו מהו תיקו. והלכה כר"ש. דאמר שמואל הלכה כדברי המיקל באבל. הדין הוא גמרא. והוו רבנן בפירושה ובפסקה בהלכות גדולו' אמור והלכה כר"ש דאמר אפילו ביום השביעי בא ממקום קרוב מונה עמהן. ואע"ג דליכא גדול הבית. איבעיא להו הלך גדול הבית לבה"ק וכו'. אתא בגו תלתא יומי מונה עמהן. ואפילו בא ממקום רחוק. לבתר תלתא יומי ממקום רחוק מונה עמהן כר' שמעון.

והרב ריי"ץ בן גיאת ז"ל כתב טובא מיערבב הדין פסקא. קשיא ליה ממקום רחוק מי הזכירו למנות עמהן. עד כאן לא נחלק רבי שמעון אלא ממקום קרוב. אבל רחוק מונה לעצמו לדברי הכל. ועוד אמר כיון דר"ש במקום קרוב בלבד הוא דפליג היכי מיתוקמא דר' יוחנן עלה. הלך גדול לבית הקברות ואתא בגו תלתא או לא אתא בגו תלתא אלא אליבא דת"ק.

ורב חננאל ז"ל כתב. אבל ג' ימים הראשונים בא ממקום קרוב מונה עמהן. ואר"ח בר אבא אר"י והוא שיש גדול הבית בבית. ואפילו הלך לבה"ק ובא בתוך שלשה מונה עמהן. בא לאחר שלשה ומצא שהלך גדול הבית לביה"ק מונה לעצמו. כדאמר להו רב לבני הצלפוני וכו'. בא ממקום רחוק בתוך שלשה מונה לעצמו מכאן ואילך אפי' בא ממקום קרוב מונה עמהן. ואוקמה ר' יוסי בן שאול והוא שבא ומצא מנחמין אצל האבלים. כלומר עדיין לא נסתלקה האבילות. וכתב הרב רבי יצחק והאי פיסקא דדייק טפי נראה שמסכימין לפרש. שהבא ממקום קרוב מונה עמהן. הוא שיהיה גדול הבית. ואפילו בא ביום שביעי ממקום קרוב כר' שמעון לא היה גדול הבית שם כלל ולא חלה עליו אבילות עמהן. זה שבא לכאן אינו מונה עמהן לא שנא בשני ול"ש בשביעי. ואם הלך גדול הבית בבית הקברות. ובא זה ממקום קרוב לכאן. רואין אם חוזר גדול הבית לבית בתוך שלשה ימים. מונה זה הבא עמהן. דהוה ליה כמי שמצאו אותו בבית נתעכב גדול הבית בבה"ק עד לאחר ג' ימים. זה הבא מונה לעצמו. ואפילו בא ביום שני ממקום קרוב. וכ"ש כשבא לאחר שלשה ועדיין גדול הבית שם בבה"ק. והטעם לזה לפי שהגדול ההולך לבה"ק עצמו כשחוזר בתוך שלשה מונה עמהן. ואפילו היה בבה"ק רחוק. לפי שכבר היה עמהן שם בשעה ראשונה וחזר אצלם. לפיכך זה הבא ממקום קרוב מונה עמהן ועם גדול הבית. ונמצאו כלן במנין אחד. חזר גדול הבית מביה"ק לאחר שלשה מונה לעצמו. ואפילו היה בבה"ק במקום קרוב. הלכך זה הבא ממקום אחר נמי אינו נגרר אחר הקטנים. נמצא גדול הבית מונה לעצמו. וזה שבא מונה לעצמו. ואבלים שבבית מונין לעצמן. כך נראה מסברת חכמים הללו ז"ל. וכן כתבו רבותינו הצרפתים ז"ל והם אמרו דלאו דוקא בגדול הבית אלא אפילו בקטן הבית שהלך לבה"ק. בא בתוך שלשה מונה עמהן לאחר שלשה

מונה לעצמו. בין לר"ש בין לרבנן. בין שהיה בבה"ק קרוב או רחוק. והיינו דאמר להו רב לבני הצלפוני דאתא בגו תלתא לימני לנפשיה.

והראב"ד ז"ל הלך בדרך זו הסברא שכתבנו. אלא שהוא מפרש הלך גדול הבית לבה"ק מהו במנין הגדול עצמו קאמר. ועליו אמרו הא דאתא בגו תלתא הא דלא אתא בגו ג' ל"ש בבה"ק קרוב או רחוק. אבל הבא ממקו' אחר כל שלא מצא גדול הבית בבית ממש [בהגהו' הטור סי שע"ה נראה לו שצ"ל מונה לעצמו אפילו בגו שלשה ואם מצא גדול הבית בבית מונה עמהן אפילו ביום שביעי והוא שבא קרוב כו'. ועדיין צ"ע]. מונה לעצמו אפילו ביום שביעי והוא שבא [ממקום] קרוב. ואם בא מבית הקברות אפילו [ממקום] רחוק. ולשון הרב ז"ל ידחק בזו שאמר רב לבני הצלפוני. דאתא בגו תלתא לימני בהדיכו. ודאתא לבתר תלתא לימני לנפשי' שהוא ז"ל יפרש על הגדול שהלך לבה"ק. ולשון הגמרא משמעו על כל הבאים.

ורי"ף ז"ל פסק סתם כר"ש ממקום קרוב אפילו בשביעי מונה עמהן. והוא שבא ומצא מנחמין אצל גדול הבית. והשמיט מלכתוב דין גדול הבית שהלך לבית הקברות. לפי שהסוגייא כפשטא הא דאתא בגו תלתא הא דלא אתא בגו תלתא כתנא קמא אתיא. והשיבו עליו שהיא סוגייתו של רבי יוחנן. ור' יוחנן הוא שפסק הלכה כר"ש.

ואנו כך דעתינו כדברי רבינו ז"ל. והיא הסברא המתחוורת בהלכה זו. דר"ש לא קפיד ביומיה ושביעי כשלישי דמי ליה ולא שנא גדול ול"ש קטן. אלא ר' יוחנן תירוצי הוא דמתרץ לה לברייתא דקתני מונה לעצמו ומוקים לה לאחר שלשה כרבנן אלא איהו כר"ש ס"ל ביומי.

וכך פירוש השמועה: מדאמרינן והוא שיש גדול הבית בבית. הא גדול שבא ממקום אחר לכאן אינו נגרר אחר הקטנים. בעי בגמרא הלך זה הגדול לבית הקברות מהו נגרר הוא עמהן. או הן נגררין אחריו. ואין מונין עד שיסתם הגולל. ואמר ר' יוחנן אפילו הלך גדול הבית לביה"ק מונה עמהן ומקשינן עלה ברייתא דקתני מונה לעצמו. ומתרץ לה ההיא כשבא לאחר שלשה כרבנן. דגדול שבא מבית הקברות אצל הקטנים. וקטן שבא ממקום אחר אצל גדול הבית שוין הן.ואין חילוק והפרש בין שיהי' ביה"ק קרוב או רחוק. שהרי במקום קרוב היה להם כשחלה להם אבלות. כדאמר להו רב לבני הצלפוני שהלכו מהם לביה"ק דאתא בגו תלתא לימני לנפשיה. אפילו קטן וממקום קרוב. ומיהו איהו ודאי אינו נוהג אבילות אלא לאחר שיסתם הגולל. אלא שמונה עמהן כשבא אצלם. לתנא קמא תוך שלשה. ולר"ש כל (שלשה.) דמשלשה לרבנן נשמע כל שבעה לר"ש דלית ליה קפידא ליומי. זהו הפירוש שנראה לנו. והענין מחוור אצלינו מכל מה שנאמר למעלה

בהרבה פנים.

וכענין הזה הוזכרו הדברים בירוש' (ג,ה). וזו היא סוגי' האמורה שם. ריב"ל אמר הלכה כר' שמעון בשאינו גדול משפח' אבל אם הוא גדול משפח' מונה לעצמו. הרי שמוליכין אותו ממקום למקום כגון אילין דקברין בבית שריי. אית תניי תני אלו שכאן מונין משיצא המת. אלו ששם מונין משיסתם הגולל. ואית תניי תני אלו ואלו מונין משיסתם הגולל. ר' סימון בשם ריב"ל הכל הולך אחר גדול משפחה. מהו אחר גדול משפחה ר' יעקב ב"ר אחא בשם ר' יוסה לחומרין. שאם הי' גדול משפחה שם. אלו ואלו מונין משיסתם הגולל. ואם אין שם גדול משפחה אלו שבכאן מונין משיצא המת. ואלו ששם מונין משיסתם הגולל. וזו הסברא של בני הגמרא הזו חולקת עם דברי ר' יוחנן שאמר אפילו הלך גדול הבית לביה"ק מונה עמהן. וסובר כדרך הבעי' שהכל הולך אחר גדול הבית. ומכל מקום ראיה היא לדברינו שהדברי' אמורים על ההולכים לביה"ק. מאימתי מונין. ולא על הבאים ממקום אחר לכאן ויווצאין גדול הבית בבה"ק ובין שיהיה פי' השמועה כדברינו. או כפירוש הלשונות שכתבנו. מ"מ נאמר שזו שאמרנו בגמ' הא דאת' בגו ג' הא דלא אתא בגו ג'. אליבא דרבנן איתמר. ולתרוצ' לבריי' לאוקמה בדידהו. אבל לר' שמעון לית ליה שלשה כלל. אלא כל זמן שבא ומצא מנחמין אצלו הרי הוא כיום שלישי. וזו סברתנו בלא ספקות היא שלא תמוט. וכן דעת רבינו הגדול ז"ל אלא שהשמיט דין גדול הבית שהלך לבה"ק.

נמצאו כללי השמועה בקצרה. אבל הבא ממקום קרוב. ומצא גדול הבית בבית מונה עמהן אפילו בא ביום שביעי. והוא שבא ומצא מנחמין אצל גדול הבית. היה זה הבא לכאן גדול הבית או שהיה גדול הבית במקום אחר. וזה הבא לכאן קטן אצל קטנים הוא מונה לעצמו. הלכו מקצתן לביה"ק ומקצתן נשארו בבית. אלו שבכאן נוהגין אבילותן משהחזירו פניהם מן המת. ואלו שהולכין עמו אין נוהגין אבילותן עד שיסתם הגולל. חזרו ההולכים לביה"ק ובאו בתוך שלשה ימים מונין עם אלו שבכאן. חזרו לאחר שלשה מונין לעצמן בין שהיה קרוב או רחוק בין שהיה ההולך לשם גדול בית או קטן. הכל דין אחד הוא. בא אבל ממקום אחר והוא מקום קרוב ומצא קטנים בבית וגדול בבה"ק. אם הגדול מונה עמהן כגון שבא בתוך שלשה. הרי זה כמי שבא ומצא לגדול הבית בבית. ונגרר עם הגדול מונה עמהן. חזר הגדול לאחר שלשה כיון שהוא מונה לעצמו אין הבא לגרור אחר הקטנים אלא מונה לעצמו והגדול מונה לעצמו. וזה כדרך רבינו חננאל וחכמי הצרפתי' ז"ל.

אבל כפי סברתנו שתלינו אותה ברבינו הגדול ז"ל. ההולכים לבה"ק מונין עם אלו שבבית

בין גדולים בין קטנים. בין שבה"ק קרוב או רחוק. בין באו בתוך שלשה בין ביום שביעי. והוא שבאו ומצאו מנחמין. וכן הבא ממקום אחר לשם. ומצא שהלך גדול הבית לביה"ק כיון שחזר גדול הבי' אצלם אפי' ביום ז' ומונ' עמה' אף זה נגרר עמו מונין מנין אחד. והוא שבא זה ממקום קרוב. וזהו הנכון והראוי לסמוך עליו.

לרב רי"ץ בן גיאת ז"ל. ומאן גדול הבית ההוא דסמיך עליה וגרירי כולהו בתריה. לא שנא בן ול"ש אח קטן. לבעל הלכות. וכמה קרוב עשרה פרסי. סוגיא דחד יומא. כיון דאלו שמע ביומא קמא הוי מצי למיתי כמאן דאיתיה מעיקרא דמי. (והכהנים) [והגאונים] סמכו בזה.

ובתשובה לרב נטרונאי: מי שמת לו מת והיה במקום רחוק ולשני נכנס למקום קרוב ועיכב שם שלשה ימים או ארבעה ולאחר מיכן בא למקומו. כיון שנכנס במקום קרוב כמקום קרוב עבדינן ביה ומונה עמהן דהלכה כר"ש דמיקל באבל. ואני תמה לדבריו בא ממקום רחוק בתוך שלשה לרבנן היכי משכחת לה. הרי ודאי נכנס למקום קרוב בשני או בשלישי ועוד לר"ש דלא קפיד ביומי. מה לי נכנס למקום קרוב מה לי בשני או בשביעי. וא"כ ממקום רחוק לא משכחת לה לעולם. ואין הפרש בין ששמע על מתו באותו מקום שהיה שם מתחלה. ובין ששמע עליו באותו מקום קרוב שנכנס לשם. או שלא שמע עד שבא ומצא אבילים בביתו הכל דין אחד הוא. ודאמרינן והוא שבא ומצא מנחמין אצלו. כלומר שמצאן באבילות. בחליצת סנדל ובעטיפת הראש. והרבים מתעסקין עמהן כבתוך שבעה. לפי שמקצת יום שביעי ככולו. אם רצה נוהג כולו אבלות. או נוהג מן המקצת כמה שירצה. הילכך כל זמן שמצאן נוהגין אבלותם מונה עמהן. הא לאחר שנעלו סנדל ופרעו ראשם כבר בטלו מהן גזירת שבעה. וכבא ביום השמיני דמי ומונה לעצמו. ואפי' היו מנחמין עמו שאין מנחמין לאחר שבעה:

דף כב.

והא דאמר להו רבא לבני מחוזא כגון אתון דלא אזליתו בתר ערסא. **מכי מהדריתו אפייכו מבבא דאבילא אתחלו ומנו**. נראה לי שלא נאמרו דברים אלו. אלא במוליכין אותו מעיר לעיר דכיון שמסרוהו לאלו שמוליכין אותו והחזירו פניהם כבר נתיאשו ממנו. ויאוש כסתימת גולל. אבל בקוברין אותו בבית הקברות סמוך לעיר והן חוזרין מיד בו ביום אין נוהגין עליו אבילות עד שיחזרו הקרובים ויאמרו להם כבר נקבר. שהרי דעתם עליו, וכמונח לפניו דמי אינו אלא שנמסר לכתפים. ומותר לאכול בשר כדאמרן. וכן נראין דברי הרמב"ם ז"ל שכתב (פ"א מהלכות אבל) מי שדרכן לשלוח המת למדינה

אחרת לקברו. ואינן יודעין מתי יקבר. מעת שיחזירו פניהם מתחילין למנות שבעה ושלשים. ומתחילין להתאבל.
אבל דברי בעל הלכות מטין לומר שאפילו נקבר בעירו נמי כך דינו. שכך כתב בהלכותיו והיכא דמית במעלי יומא טבא. ודחילו דילמא לא מספקין למקבריה מקמי יום טוב ושקלוה ארמיים ואמטויה למקבריה כך נפיק ממתא ואיכסי ליה מקרובים חדא שעתא מקמי דליעול רגל. חלה לה אבילות עליהם ובטלה ממנו גזירת שבעה.
כתב הרב ריי"ץ בן גיאת ז"ל מדאמרינן במעשה דרבי ורבי חייא. דאמר ליה דאבא ואימא אינן קיימין. וא"ל לשמעיה חלוץ לי מנעלי והולך כלי אחרי לבית המרחץ. שמעינן מינה דמי ששמע שתי שמועות רחוקות ביום אחד אינו נוהג עליהן אלא יום אחד. היו קרובות או שמתו לו שני מתים כאחד מונה לשניהם כאחד שבעה ושלשים. לזה היום ולזה למחר. מונה לשני מיום שמועה שלו שבעה ושלשים:

דף כב:

ת"ר על כל המתים כלן רצה חולץ אינו רצה אינו חולץ. על אביו ועל אמו חולץ. פי' חולץ כתפו ומוציא זרועו מן הקרע של חלוק ננוצאת כתפו עם זרועו מגולין. כך כתיב בהלכות וכך פירשו כל הגאונים. ענין אחר מפי ר"ש חולץ פושט כסותו העליון מעליו שנראה כמתעסק בצרכי המת. א"נ כמתאונן ואינו יודע מה לעשות. ושמא מפני זה נהגו במקומות הללו להלוך לבושי חלוקים לבנים לפני המטה. אבל פירוש משובש הוא ואינו אלא כמו שפירשו הגאונים.
והתם אמרינן (ב"ק די"ז ע"א) וכבוד עשו לו במותו זה חזקיה מלך יהודה שיצאו לפניו שלשים וששה אלף חלוצי [כתף]:
ומעשה בגדול הדור (ב)אחד שמת אביו ובקש לחלוץ ובקש גדול הדור שעמו לחלוץ ונמנע ולא חלץ. מאן גדול הדור ר' יעקב ב"ר אחא ולא חלץ על אביו כדי שלא יחלוץ רבי עמו. וא"ת ומה הכבוד הזה שנוהגין כאן לעבור על המצות ולהקל בכבוד אביו שלא יחלוץ בנו עליו. י"ל שהיה ר' יעקב אדם גדול זקן ואינה לפי כבודו לילך בשוק חלוץ כתף ובשרו מגולה ורצה רבי לנהוג בו כבוד ולחלוץ עמו שלא יתגלה יחידי. והוא חשש לכבודו אעפ"י שלא הי' חושש לכבוד עצמו ונמנע ולא חלץ דכבוד תורה עדיף. והתם אמרינן קידושין (דל"ג ע"ב) בנו והוא רבו מהו שיעמוד מפניו של אביו. ולא פשטו, כל שכן במלתא דאית בה זילותא לצורבא מרבנן דלית ליה למיעבד לכבוד אביו. דתניא והתעלמת פעמים שאתה מתעלם, הא כיצד זקן ואינה לפי כבודו, וכן מצינו באבל רבתי

(פרק ט') דתניא על המתים כלן אינו חולץ אלא על אביו ועל אמו, אף על אביו ועל אמו אם אינו ראוי לחלוץ ואחרים ראויים לחלוץ אף על אביו ואמו אינו חולץ. ומעשה שמת אביו של ר"ע וחלצו אחרים לפניו והוא לא חלץ.

והרב ריי"ץ בן גיאת ז"ל כתב ומנעו רבי לחלוץ על אביו של ר' יעקב, ושמעי' מינ' הרב לגבי מאן דפחית מיניה רצה חולץ רצה אינו חולץ. בשאינו גדול הדור או ראש ונשיא. אבל אם גדול הדור הוא או נשיא ואב ב"ד אינו חולץ. ואין לשון הגמרא נסכם לפירושו. וכ"ש שהדבר מתבאר מאבל רבתי כמו שכתבנו:

על כל המתים כלן קורע טפח. על אביו ועל אמו עד שמגלה את לבו. אמר ר' אבהו מה קראה ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם. ואין אחיזה פחותה מטפח עד שמגלה את לבו. ירושלמי אמר ר' שמואל בר אבדימה בר תנחום מפני שבטלה ממנו מצות כיבוד, על כל המתים כלן אפילו לבוש עשרה חלוקין אינו קורע אלא עליון, על אביו ועל אמו קורע כלן. ואפרקסותו אינה מעכבת. אחד האיש ואחד האשה. ר' שמעון בן אלעזר אומר האשה קורעת את התחתון ומחזירתו לאתוריה וחוזרת וקורעת את העליון. אפרקסותו פירש"י ז"ל שהוא הסודר שעל ראשו ונופל לפניו. וכן פירש הרב ר' אברהם כעניין זה. ולפי שאינה מלבוש אינה מעכבת שכבר קרע כל בגדיו. ולפי דבריהם בשאר מתיב הוה ליה למיתניא דהא בגד עליון הוא.

ור' נתן בעל הערוך ז"ל פירש שהוא לבוש התחתון ופתוח בכתפו וכשלובשו קושרו. וכדתנן בסוף מקוואות הקשר שבאפרקסין שבכתף. ותניא בדרך ארץ הנכנס למרחץ כיצד יעשה חולץ מנעליו ומסלק כובעו וטליתו ומתיר חגורו ופושט חלוקו ואח"כ מתיר אפרקסותו התחתונה וכשיצא מניח אפרקסותו ולובש חלוקו וחוגר חגורו ומתכסה בטליתו ומניח כובע ונועל מנעליו. ועוד אמרו בירושלמי בפ' היה קורא אפרקסון היה לבוש מבפני' ולפי שאינו (לא) [אלא] קשור ואין עושין אותו ללביש' אלא שיקבל הזיעה ולא יתטנף מלבושיו כדאמרי' מבליע באפרקסותו לפיכך אינו מעכב בקריעה.

וכתב הרב ר' אברהם בר דוד ז"ל נראה לי מדלא קאמר ואינו צריך קריעה מכלל דלכתחלה צריך לקרעה על אביו ועל אמו. אלא שאם לא קרעה אינו מעכב את המצוה ויצא ידי קריעה. מכלל שאם לא קרע את הבגדים כלן לא יצא ידי קריעה. וגוערין בו כעובר על מ"ע מדברי חכמים. ועוד שכל זמן שאותו הבגד עליו אומרים לו קרע אותו. ואפילו לאחר שלשים. דהוה ליה כמי שאין לו חלוק לקרוע ואח"כ נזדמן לו חלוק שחייב לקרוע על אביו ועל אמו מפני שלא קרע בשעת חיוב. וגם זה כמו כן לא קרע כל צרכו בשעת חיובו. ואינו נראה לנו שאינה מעכבת את הקריעה אפילו לכתחלה מדלא תני

ואם לא קרע את אפרקסותו לא עכב. ובאבל (פר' ט') תניא אפרקסותי אינה מעכבת את הקריעה. ר' בנימין אומר משום ר' עקיבא קורעין את אפרקסותו הא לת"ק אין קורעין אותו כלל:

על כל המתים כלן רצה מבדיל קמי שפה שלו רצה אינו מבדיל. על אביו ועל אמו מבדיל ר' יהודה אומר כל קרע שאינו מובדל קמי שפה אינו אלא קרע של תפלות.

ופסקו הגאונים הלכה כת"ק:

כי אתא רבין א"ר יוחנן על כל המתים כלן קורע בכלי. על אביו ועל אמו קורע ביד. אמר ר"ח בר אבא אמר ר' יוחנן על כל המתים כלן קורע מבפנים על אביו ועל אמו קורע מבחוץ. פי' ר"ש מבפנים בחדר שלא בפני העם מבחוץ במקום רואין. והרב רי"ץ בן גיאת ז"ל פירש מבפנים מכניס ידו תחת חלוקו וקורע. ומסתבר' כוותי' מדקאמרי' מבפנים ומבחוץ. ולא אמרי' בפנים ובחוץ:

אמר ר' חסדא וכן לנשיא. נשיאה שכיב א"ל רב חסדא לרב ענן כפי אסיתא וקום עלה ואחוי קריעה לעלמא. מדאמר רב חסדא בקריע' מבחוץ וכן לנשיא ש"מ בשאר מילי חומרי אביו ואמו הרי הוא כשאר כל המתים וכן רבו שלמדו חכמה אינו אלא כשאר כל המתים. דתניא בהדיא לא השוו לאביו ולאמו אלא לענין אחוי בלבד. ואקשינן עלה דר"ח מאי לאו אפילו נשיא. לא לבר מנשיא. כלומר דדמי לאביו לענין קריעה מבחוץ הא נשיא בשאר דברים ורבו שלמדו חכמה אפילו בקריע' מבחוץ אינן שווין לאביו ולאמו. והר"מ ז"ל כתב בנשיא ורבו עד שמגלה את לבו. ואין דבריו נכונים כמו שפרשתי. ועוד שגילוי הלב הוא דבר מיוחד באביו ואמו. רמז שבטלה ממנו מצות כבוד כמו שהזכרנו בירושלמי. והרי אמרו בגמ' בקריעה טפח. מה קראה. ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם. ואין אחיזה פחותה מטפח. והא דוד קרע על נשיא ואב"ד ושמועות הרעות וסגי ליה בטפח. באבל (פ"ט) ת"ר על חכם חולץ מימין על אב ב"ד משמאל על נשיא מכאן ומכאן. מדלא קתני אביו מהיכן חולץ. ש"מ רצה מכאן חולץ רצה מכאן חולץ רצה שתיהן חולץ. וכן רבו שלמדו חכמה אם רצה חולץ עליו שתי כתפיו. ומעשה שמת ר' אליעזר וחלץ עליו ר"ע שתי ידיו והיה מכה על בשרו והדם שותת והיה קורא עליו אבי אבי רכב ישראל ופרשיו:

על כל המתים כלן נכנס לבית השמחה לאחר שלשים על אביו ועל אמו לאחר שנים עשר חודש. ומדאמרינן הכא שנים עשר חודש ואי אפשר לשנים עשר חדש בלא רגל שמע מינה שאין רגל מפסיק כלום באבילות באביו ובאמו בין בשמחה בין בתספורת וגיהוץ אלא עד שיגיע זמן שקבעו להם חכמים אמר רבה בר רב הונא ולשמחת מרעות מותר ליכנס לאלתר והני מילי בפרענותא אבל באריסותא לאחר שלשים פי' שמחת

מרעות היא סעודה שעושין רעים זה לזה אוכלין ושותין עם זה היום וחוזרין ואוכלין עם זה למחר כענין שכתוב ועשו משתה בית איש יומו ואף על פי שאוכלין ושותין ושמחים אין בה שמחה כל כך כמו שיש בחופת תתני' ומשום הכי מותר והני מילי לפרוע היום שאכל עם חביריו אבל שיתחיל הוא לעשות להם מרעות אסור עד לאחר שלשים. כתב רבינו ז"ל בהלכות על אביו ועל אמו עד לאחר שנים עשר חדש.

באבל תניא על כל המתים אסור ליילך לבית המשתה עד שימלאו לו שלשים על אביו ועל אמו לאחר שנים עשר חודש ואם היתה חבורה לשום מצוה כגון קדוש ראש החודש מותר. וכתב הראב"ד ז"ל וכן משיא יתום ויתומה או עני ועניה לשם שמים שאם לא יעשה הוא ולא יכנס לשם יבטל המעשה מותר וכל זה לא התירו אלא משלשים ואילך באביו ואמו אבל תוך שלשים לכל סעודת מצוה שבעולם אסור שהרי אפילו לישא אשה אסור כדאמרינן כל שלשים יום לנישואין. ולי נראה דחבורת מצוה כגון ראש חדש וכן אכילת קדשים וחבורת הפסח אף על פי שאוכל בחבורה ויש שם משתה ושמחה מותר לאחר שבעה וברייי' דקתני ואם היתה חבור' מצוה אורישא נמי תניא ומשיא יתום ויתומה איני מחוור להתיר לזה סעודה שלהם ונהגו מקצת החכמים להקל בכניסת בית המשתה ולהסב שם בשעת שמחה ובשעת סעודה והם אומרים שלא אסרו אלא לאכול עמהם במשתה אבל כניסה בלבד מותרת שאין שמחה בלא אכילה ושתיה. ובהלכות הרב ר' יהודה הנשיא אל ברגלוני ז"ל כתוב כך וכתב אחד מן המחברים הכי על כל המתים סועד בבית המשתה לאחר שלשים על אביו ועל אמו לאחר שנים עשר חודש שנכנסין בתוך שנים עשר חדש לחופו' לשמוע ברכה או לבקר אבל לא לאכילה ויש שמחמירין שאין נכנסין כלל עד כאן. ולדעת המקילין קשה לי אם כן שמחת מרעות בפרענותא למה התירוה יעשה להם משתה ויסב עמהם ולא יאכל. ויש לומר אין זה כבודן של חברים לאכול בביתו של זה על שלחנו והוא לא יאכל עמהם ומסתב' אסור ליכנס לבית השמחה אמרו בין לאכילה בין ליכנס שם בשעה שהן עסוקין במזמוטי תתן וכלה שאין אבילות במקום שמחה כדאמרינן בריש פירקין דבאלו מגלחין אבל אינו נוהג אבילות ברגל דכתיב ושמחת בחגך דאלמא ימי שמחה לאו ימי אבילות וימי אבילות לאו ימי שמחה. והכי נמי משמע בפרק(כ"ה ע"ב) דקאמרינן וליכלו בסוכה שני וסוכה וליחדו בסוכה וכולה שמעתא דהתם משמע דשמחה דחתן בר מאכילה דסעודה היא והכי נמי משמע בירושלמי הכתוב למעלה בשער הזה:

ת"ר חכם שמת בית מדרשו בטל אב בית דין שמת כל בתי מדרשות שבעירו בטלין ובני הכנסת נכנסין לבית הכנסת ומשנין את מקומן היושבין בצפון יושבין בדרום והיושבין

בדרום יושבין בצפון נשיא שמת בתי מדרשות כלן בטלין ובני הכנסת נכנסין לבית הכנסת וקורין שבעה ויוצאין. ר' יהושע בן קרחה אומר לא שיצאו ויטיילו בשוק אלא יושבין ודווין ואין אומרים שמועה והגדה בבית האבל. פי' חכם שמת בית מדרשו בטל כל שבעה לפי שמספידין אותו ואין עוסקין בבית מדרשו כלל שלא יתעצלו מהספידו כלל. אבל שאר בתי מדרשות עוסקין בתורה אפי' בשעת הספד שאין מבטלין תלמוד תורה להספד. אב בית דין שמת כל בתי מדרשות מבטלין תלמוד תורה כל שבעה כדי שיהו כולן פנויין ומתעסקין בהספדו והרגילין להתפלל בבית הכנסת משנין את מקומן בקר וערב כשהם נכנסין שם להתפלל. נשיא שמת כל בתי מדרשות שבכל המקומות שמספידין אותו כולן בטלין ובני הכנסת אין נכנסין לבית הכנסת אלא ביום שקורין שבעה בתורה ויוצאין ומתפללין בביתו של אבל כשאר כל ימי ההספד. והיינו דאיתמר התם [כתובות ק"ג ע"ב] בצואתו דר' אל תספדוני יותר משלשים יום דלא עדיפנא ממשה רבינו והושיבו בישיב' לאחר שלשים ואמרינן נמי עד תלתין יומי ספדי ביממא ובלילא מכאן ואילך ספדי ביממא וגרסי בלילי' אלמא כל ימי הספידו של נשיא מבטלין תלמוד תורה ואין מושיבין ישיבה ואין אומרין שמועה והגדה בבית האבל ובשבת קאמר אף ע"פ שאין אבילות בשבת אין עוסקין שם בתורה לא בשמועה ולא בהגדה אבל אם בא להם מעשה מורין באיסור והיתר שלו.

ובאבל [פ"י] תני לה הכי אין אומרים לא (עת) [שמועה] ולא מדרש ולא הגדה בבית מדרשו (מפני שביהוד') נותנין שלום בכניסתן וביציאתן ללמדך שאין אבילות בשבת. ולפי זה הלשון בית מדרשו של אבל היינו בית בתי מדרשות הבטלין משום אבילות. וארישא קאי דקתני בחכם ואב בית דין ונשיא בתי מדרשות בטלין וקאמר עלה דאין צריך לומר מעסק הלימוד שבטלים אלא שמועה והגדה אין אומרים שם לא בחול ולא בשבת ואם נצרכו להתחיל לענין שאלה שנשאלה להם מתחילין בהלכות אבלים ויוצאין מענין לענין עד שתתפרש שאלתן וחוזרין להלכות אבלים. ור' חנניא בן גמליאל היה אומר שמועה והגדה בשבת מפני מנהג שביהודה שהיו שלום בכניסתן וביציאתן שהיו סוברין אין אבילות בשבת כדאתמר בגמרא דילן בני יהודה ובני גלילא הני אמרי אין אבילות בשבת וכו'. ובתשובות אמר רב סעדיה ובשבת שמת בתוכם חכם מפטירין גלה כבוד מישראל (ש"א ד כא):

דף כג.

ת"ר כל שלשים יום לנשואין מתה אשתו אסור לישא אחרת עד שיעברו עליה שלשה רגלים רבי יהודה אומר רגל ראשון ושני אסור שלישי מותר. פירוש החמירו בנישואי אשה אחרת כדי שתשתכח ממנו ולא יתן דעתו על הראשונה בשעה שהוא עם השניה כדתניא (נדרים כ' ע"ב) ולא תתורו אתרי לבבכם מכאן אמר ר' נתן שלא ישתה אדם בכוס זה ויתן עיניו בכוס אחר ואמר רבינא לא נצרכה אלא לשתי נשיו ועוד שמא יבואו בניו לידי אחת מתשע מדות שיהו בני ערבוביא או בני שנואה.

ואם יש לו בנים קטנים מותר לישא לאלתר בשביל פרנסתן ומעשה שמתה אשתו של ר' יוסף הכהן ואמר לאחותה בבית הקברות לכי ופרנסי בני אחותיך ואף על פי כן לא בא עליה אלא לזמן מרובה אמר רב פפא לאחר שלשים יום.

ומסתברא דהלכה כרבי יהודה.[דאמר דרגל] שלישי מותר דקיימא לן הלכה כדברי המיקל באבל. וכן כתב הרב ר' יצחק בן גיאת ז"ל.

ויש מי שירצה לומר שהקובר את אשתו קודם ראש השנה נושא אחרת לאחר חג הסוכות שעברו עליה שלשה רגלים שראש השנה ויום הכפורים כרגלים הם ולאו מלתא היא שלא אמרו שהן כרגלים אלא לגזרת שבעה ושלשים אבל לא שיהיו רגלים כשיעורי חכמים ובלשון תורה ועוד מן הטעם שפירשנו כדי שתשכח הראשונה ממנו צריך אריכות זמן.

ירושלמי בפרק החולץ כל הנשים יתארסו חוץ מן האלמנה מפני האיבול וכמה איבול שלה שלשים יום הדא דתימר בנשים אבל באנשים שלשה רגלים כשיש לו בנים אבל אין לו בנים מיד בשיש לו מי שישמשנו אבל אין לו מי שישמשנו מיד בשאין לו בנים קטנים אבל יש לו בנים קטנים מיד כהדא מעשה שמתה אשתו של ר' יוסף הכהן ועד שהיא בבית הקברות אמר לה לאחותה לכי ופרנסי בני אחותיך ואע"פ כן כנסה ולא הכירה עד שעברו עליה שלשים יום.

ומשמע מהאי לישנא דקאמר בירושלמי כנסה ולא הכירה עד שעברו עליה שלשים דמותר לכנוס לאחר שבעה מיד ולישנא דברייתא דקתני בדידן נמי הכי משמע אין לו בנים מותר לישא לאלתר דאנו שלשים זמן מרוב' קרי להו.

וקשה עלי הדבר לאומרו שאם אתה מתירו בנשואין ובשמחה למה לא יהא מותר לבא עליה מיד הרי לא מפני הבעילה אסרנו אותו אלא מפני הנישואין והשמחה אסרנו אותו ואם הנישואין מותרין הבעילה ודאי מותרת שכל עצמנו לא התרנו הנשואין אלא מפני הבעילה מפני בטול פריה ורבי' ושמא יש לומר דהתירו לו נשואין כדי שלא יקדמנו אחר ולא התירו לו בעילה ולא סעודת שמחה אלא לאחר שלשים דליל בעילה היא זמן סעודה

לתתן כדאיתא בכתובות ואע"ג דבעלמא אפילו נשואין בלא סעודה אסורין כל שלשים כאן התירו לו מפני הצורך שהוא צריך לאשה אבל עיקר השמחה לאחר שלשים.
ושוב מצאתי באבל [פ"ז] דתניא הכי במה דברים אמורים בזמן שיש לו בנים אבל אין לו בנים או שבניו קטנים מותר לישא אחרת אפילו אחר שלשים ומעשה שמת' אשתו של ר' טרפון ואמר לאחותה באבל הכניסי וגדלי בני אחותך ואעפ"כ לא בא עליה עד לאחר שלשים והאי דקתני בדידן לאלתר משום דתנא שלשה רגלים קאמר הכי דקתני רישא כל שלשים יום לנשואין כשאר אבלים אבל מתה אשתו לא ישא אחרת עד שיעברו עליה שלש רגלים ותני עלה שאם אין לו בנים אינו צריך להמתין שלשה רגלים אלא נושא לאלתר כשאר אבלים כלומר לאחר שלשים ומעשה דר' יוסי הכהן הכי הוה שכנסה לתוך ביתו ולא נשאה אלא לאחר זמן מרובה משעה שכנסה לבית ומפני שהיה דרכן שמכניסין את החתן ואת הכלה לחופה ובועל בעילת מצוה מיד משום הכי קאמר לישנא דבא עליה במקום כניסה לחופה.
ואי קשיא הא דתניא לעיל מתה אשתו ונשא אשה אחרת אינו רשאי ליכנס לביתו אבל בשוק בשפה רפה אומר לו שכן בכל המתים מדבר עמו מן הצד. והראב"ד ז"ל מפרש דמותר לישא לאלתר דקתני בברייתא בגמרא דילן לאחר שבעה מיד קאמר וכי קתני לא בא עליה אלא לאחר זמן מרובה למי שנושא אותה לפרנס בניו קטנים וכן הנושא שאין לו מי שישמשנו אבל מי שנושא אותה מפני שאין לו בנים מפני בטול פריה ורביה דמותר לישא לאלתר כמו כן מותר לבא עליה לאלתר שאם לא יבא עליה לאלתר למה ישאנה לאלתר ומה שנראה לי כתבתי.
והתם באבל [שם] שלשים יום לאירוסין שלשים יום לנשואין כיצד לאירוסין אסור לעשות סעודת אירוסין עד שישלימו שלשים יום כיצד לנשואין אסור לעשות סעודת נשואין תוך שלשים יום אבל אם היה טבחו טבוח ומת אביו של חתן כו'. וקשה לי דהא סוגיין בפרק החולץ דבין אירוסין בין נישואין בלא סעודה אסורין כל שלשים. ושמא יש לומר דמשום סיפא דקתני אבל אם היה טבחו טבוח ומת אביו של חתן וכו'. דשרינן אפילו סעודה תנא הכי או שהוא שיבוש בחיצונה הזו אבל ודאי אפילו אירוסין בלא סעודה אסורין כל ל' כדתנן (יבמות מ"א ע"א) ר"י או' כל הנשים יתארסו חוץ מן האלמנה ומפני האיבול. וכדמפרשינן עלה בגמרא בדוכתא.
ואי קשיא דהכא נמי תניא כל שלשים יום לנשואין ומשמע הא לאירוסין אין צריך שלשים ההיא ריבותא תניא סלקא דעת' אמינא בנשואין דאיכא מצוה דקיום פריה ורביה קא משמע לן. ובתשובה לרבינו האיי התיר לישא אשה ולעשות סעודת אירוסין ונשואין

לאחר שלשים אפילו על אביו ועל אמו וכן עיקר.
נמצינו למדין שכל האבילים בין איש ובין אשה אסור ליארס ולישא תוך שלשים ואין צריך לומר לעשות סעודות אירוסין או נשואין. לאחר שלשים יום מארס ונושא ועושה סעודה כדרכו וכן אסור ליכנס לבית המשתה לאכול ולשמוח עמהם כל שלשים בין למשתה של חופה בין במשתה של רשות כל שאוכלין בחבורה של רבים לשם שמחה אסור ואם היה קדוש החדש וחבורה של מצוה כגון אכילת פסחים מיסב עמהן בחבורה לאחר שבעה וכן בסעודת מרעו' לפרוע להם לאחר שבעה מותר במה דברים אמורים בשאר מתים אבל על אביו ועל אמו לבית המשתה אסור עד שנים עשר חודש לנישואין ולאירוסין שלו מותר לאחר שלשים ואסור לישא אחרת עד שיעברו עליו שני רגלים ונושא בשלישי ואם אין לו בנים או שהם קטנים או שאין לו מי שישמשנו מותר לישא לאחר שלשים כשאר האבלים וכן היא מותרת על בעלה לינשא לאחר שלשים מפני האבול ובלבד במקום שאין לחוש להבחנת הולד שהוא שלשה חדשים על דרך המפורש בגמרא בפרק החולץ(יבמות מ"ב ע"א).
והרמב"ם ז"ל כתב בנשואין כיצד אסור לישא כל שלשים ומותר ליארס אפי' ביום המיתה ולא דק דהא בהדיא איתמר התם כל שלשים יום לאירוסין דוק ותשכח. עוד פסק מתה אשתו אסור לישא אחרת עד לאחר שלשה רגלים ואינו כן אלא נושא בשלישי כר' יהודה. עוד אמר בשלא קיים מצות פריה ורביה או בניו קטנים או שאין לו מי שישמשנו הרי זה מותר ליארס מיד ואסור לו לבא עליה עד לאחר שלשים וזה שלא כדעתנו ודעת הרב ר' אברהם ז"ל. עוד אמר וכן האשה שהיתה אבלה לא תבעל עד שלשים ומשמע דנשאת היא מיד ולא דק דאנן אפילו באירוסין תנן חוץ מן האלמנה מפני האיבול וכמה שלשים יום.
בהלכות רבינו ז"ל אין לו בנים מותר לישא לאלתר מפני בטול פריה ורביה כמה בנים יהיו לו ויהא אסור לישא לאלתר כדתנן [יבמות ס"א ע"ב] לא יבטל אדם מפריה ורביה אלא אם כן יש לו בנים בית שמאי אומרים שני זכרים ובית הלל אומרים זכר ונקבה שנאמר זכר ונקבה בראם. וקיימא לן כבית הלל ואם היו לו בנים ומתו והיו להם בנים כבר קיים מצות פריה ורבי' דתנו רבנן בני בנים הרי הן כבנים ולא שנא ברא לברתא אי ברא לברא או ברתא לברתא בכולהו קיים מצות פריה ורביה ודוקא תרי מתרי אבל תרי מחד לא:
תנו רבנן כל שלשים יום לגיהוץ אחד כלים חדשים ואחד כלים ישינים היוצאין מתחת מכבש ר' אומר לא אסרו אלא כלים חדשים בלבד ראב"ש אומר לא אסרו אלא כלים

חדשים לבנים בלבד אביי נפיק בגררתא דסרבלא כר' רבא נפיק בחימוצאתא רומיתא סומקתי חדתי כר' אלעזר בר' שמעון. לרבינו האיי ז"ל: גיהוץ הוא עבורי חומרת' אמנא ובלשון ישמעאל צקאל וחומרתא מצקלא. והתם אמרינן [תענית כ"ט ע"ב] וגיהוץ שלנו ככיבוס שלהם ואי אמרת ליעביד גיהוץ מעברא ליה חומרתא ודאי הלכה כרבא שלא אסרו אלא כלים לבנים מגוהצים. אבל אם היו מגוהצין כשהן צבועין מותר ואם אינן חדשים אע"פ שמגוהצין מותר כאביי ורבא כותיה סבירא ליה.

באבל [פ"ז] תניא שלשים יום לגיהוץ ל"י לאיבול ל"י לתספורת. כיצד לאיבול ויבכו בני ישראל את משה בערבות מואב. כיצד לגיהוץ אסור ללבוש כלים מגוהצים. ואלו הן כלים מגוהצי' כלים היוצאי' מתחת המכבש דברי רבי. וחכ"א צבועים ולא לבני' ראב"ש אומר לבני' ולא צבועי' חדשי' ולא שחקי' ומותר בפונדא ופסקא באנפליא ובכובע של ראש. ומותר להוליך כלים לגהץ בתוך שלשים יום.

וכתב הראב"ד ז"ל הא דתניא הכא בגמרא שיוצאין מתחת המכבש מדתניא באבל רבתי משמע בין בכלי' חדשי' בין בכלים ישנים קאמר דבעינן שיוצאין מתחת המכבש ולמעוטי שאינן עומדין במכבש שאינו מקפיד עליהן והולכין לכאן ולכאן שאותו גיהוץ אינו כלום ומותר ללבשן שאין בהן הנאת גיהוץ אלא לאותן שכובשין אותן במכבש אחר הגיהוץ מיד וקיימא לן כרבי אלעזר ברבי שמעון דאמר לא אסרו אלא כלים חדשים והוא שיוצאין מתחת המכבש נמצא שאסור ללבוש חלוק של פשתן שחתך אותו מן היריעה של תגרין שזה ודאי יוצא מתחת המכבש ואינו מניח יריעותיו ללכת לכאן ולכאן אלא כובשן מיד ומקפיד בהצעתן אלא למכירה בלבד או שמא יש לומר מפני שסתרו מן היריעה והחייט תופרו והולך לכאן ולכאן ואינו מקפיד עליו כבר יצא זה מתחת מכבש וכלים חדשים היוצאין מתחת המכבש שאסורין כגון טלית וסדין או שתפרו תחלה ונתנו לכובש וכבשו תחת המכבש.

ועוד נראה כשם שאסור ללבוש כך אסור להציע תחתיו ועליו שוכב בלילה שאין הלבישה דוקא אלא הנאת הגוף. ואם תאמר שהנאת הראיה עם הנאת הגוף דוקא אסרו אבל סדין הנאת הגוף איכא הנאת הראיה ליכא אם כן ביום נמי משכחת לה היתר אם ילבש אותם תחת בגדים אחרים שלא יראה אותם אלא ודאי הנאת הנוף הוא העיקר כל זה כתב הרב ז"ל.

ואין דעתנו מקבלת זו שכתב בחדשים דבעינן בהו יוצאין מתחת ידי המכבש דהוה ליה למיתני אחד כלים חדשים ואחד כלים ישנים והוא שיוצאין מתחת המכבש מדקתני היוצאין מתחת המכבש אישנים קאי. ועוד דלא קתני בר' ור' אלעזר בר' שמעון לא אסרו

אלא כלים חדשים וחדשים ולבנים היוצאין מתחת המכבש אלמא כל דלית ליה ישנים לא מדכר מכבש והא דאבל רבתי בישנים תניא דתנא קמא התם לא מדכר חדשים דלא איצטריך ור' אליעזר בר' שמעון פליג עלי' ואמר לא אסרו ישנים דמכבש אלא חדשים ולא שחקים לבנים ולא צבועים וכן דעת הרמב"ם ז"ל כדברינו שלא הזכיר מכבש כלל. וזה ששנוי שם באבל וחכמים אומרים צבועים ולא לבנים טעות הוא אלא וחכמים אומרים לבנים ולא צבועין והיא סברא דרבי בברייתא דגמרא וכאן החליפו סברת התנאין.

עוד כ' הרב ז"ל: כל שלשים יום לגיהוץ פירוש אסור ללבוש כלים המגוהצין בין כלי צמר בין כלי פשתן ואע"פ שאמרו במס' תעני' [כ"ט ע"ב] כלי פשתן אין בהן משו' גיהוץ הרי אמרו אף על פי כן אסור ללבשן בשבת שחל תשעה באב להיות בתוכה וכשהתירו כלי פשתן לגיהוץ לא התירו אלא לכבס ולהניח מה שאין כן בכלי צמר כדאיתא התם והכא גבי אבל מותר לכבס בתוך שלשים ולהניח אפילו כלי צמר ולא אסרו אלא ללבוש והכי איתא באבל רבתי עד כאן דברי הרב ז"ל.

ורואה אני את דבריו, ולא לענין כוונתו ,דלתנא קמא דאית ליה כלים ישנים כלי פשתן ישנים אינן בכלל לפי שאינן מתגהצין כהוגן ואין זיעה וטינוף יוצאה מהן לגמרי אלא שיהו מתטנפין וכל שהוא מתכבסין ולפיכך אמרו בחולו של מועד שאין בהם משום גיהוץ אלא חדשים ולבנים ודאי אסורין הילכך לרבי אלעזר ברבי שמעון דאמר חדשים לבנים כלי צמר וכלי פשתן שוין הן לענין אבילות.

ובירושלמי (ג,ח) על כל המתים כולן הוא אסור בגיהוץ עד שלשים יום על אביו ועל אמו שנים עשר חדש איזה הוא גיהוץ כלי צמר חדשים וכלי פשתן מגוהצים לבנים. ומן הלשון הזה נראה לי שהם סבורים בכלי צמר מגוהצין חדשים אפילו צבועין ובכלי פשתן הוצרכו לבנים והוא שיהו חדשים קל וחומר מכלי צמר מ"מ למדנו לכלי פשתן שהם בכלל גיהוץ. ואנן דקיימא לן אפילו בשל צמר חדשים ולבנים נמצאו כלן שוין בדיניהם. והרמב"ם ז"ל כתב אסור ללבוש כלים לבנים חדשים מגוהצין וכלי פשתן אין בהם משום גיהוץ ואינו נכון.

וזו שכתבנו מן הירושלמי על אביו ועל אמו שנים עשר חדש תניא בה באבל עד שיגיע הרגל ויגערו בו חביריו ומיהו בגמ' לא משוי חילוק בגיהוץ בין אביו ואמו לשאר מתים אלא סמכינן אהנך משום דגמרינן גיהוץ מתספורת הילכך אסור עד שיגיע הרגל לאחר שלשים ויגערו בו חביריו לומר לבוש כלים מגוהצים לכבוד הרגל והיינו טעמא דבעינן רגל דאלו בלא רגל אין חביריו מכירים בו אם לובש כלים חדשים או מגוהצין ואין לגעור

בו ואלו בתספורת כיון שהכביד שערו גוערין בו והרמב"ם ז"ל סמך על פשט הגמרא ומתיר גיהוץ לאחר שלשים אפילו על אביו ואמו:

בני יהודה ובני גלילא הני אמרי יש אבילות בשבת והני אמרי אין אבילות בשבת. מ"ד יש אבילות בשבת דקתני עולה מ"ד אין אבילות בשבת דקתני אינה מפסקת אי ס"ד יש אבילות בשבת השתא אבלות נהגא אפסוקי מיבעיא. ואי קשיא לך למאן דאמר יש אבלות בשבת אלא הא דתניא בשבת קרעו לאחריו נימא תיהוי תיובתיה איכא למימר קריעה לפניו לאו מגזרת שבעה הן שהרי אם רצה מחליף ואינו קורע הילכך לכבוד שבת מחליף או מחזיר קרע ואפילו על אביו. וכן הא דתניא מאימתי זוקפין מטות בערב שבת מפני שיש צער גדול בכפיית המטה כדאמרינן בפרק אחרון דתענית (ל' ע"ב) עוברות ומניקות מה תהא עליהן לפיכך התירו לו אי נמי ההיא תפתר בשאר מטות ולכבוד הרבים שמסובין עליהן בשבת אבל הוא עצמו במטה כפויה הוא ישן. וראב"ד ז"ל מפרש יש אבלות בשבת שאם רצה נוהג באבלות ולא שיהא הדבר עליו חובה. ולהני דאמרי אין אבלות בשבת טעמא דעולה משום דאין שבעה בלא שבת ואם אינה עולה אין לך אבילות שבעה.

ורב אחא משבחא פירש (חיי שרה שאילתא ט"ו) שבת עולה ואינה מפסקת מאי טעמא עונג הוא דכתיב ביה. הרגלים מפסיקין ואינן עולין. מאי טעמא שמחה כתיבא בהו וכן כתוב בהלכות גדולות. ולהני דאמרי יש אבלות בשבת הא דקתני אינה מפסקת איידי דבעי למיתנא רגלים מפסיקין תנא שבת אינה מפסקת לומר יש אבלות בין בצינעא בין בפרהסיא ולומר אין אבילות ברגלים כלל:

דף כד.

בעא מיניה ר' יוחנן משמואל יש אבלות בשבת או אין אבלות בשבת. א"ל אין אבלות בשבת. אמר ר' מנשיא בר תחליפא אמר רב כהנא אמר שמואל פ' ח' ז' חובה נ' ת' ר' רשות. פריעת הראש שמגלהו מעטיפה שלו וחזרת קרע לאחוריו וזקיפת המטה חובה עליו נעילת הסנדל ותשמיש המטה והרחצת ידים ורגלים בחמין רשות ורב אמר אף פריעת הראש רשות ואקשינן ולשמואל מאי שנא נעילת הסנדל דרשות דלאו כולי עלמא עבידי דסיימי מסאני ולא מינכר עליה אבילות הראש נמי לאו כולי עלמא עבידי דמיגלו רישייהו ומתרצינן שמואל לטעמיה דאמר כל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים אינה עטיפה אמר רבי יעקב אמר רבי יוחנן לא שנו אלא שאין מנעלים ברגליו אבל יש לו

מנעלים ברגליו מנעליו מוכיחין עליו פירש רבינו הגדול ז"ל ואפילו פריעת הראש רשות ונראה שהוא סובר דחזרת קרע לעולם חובה וכן זקיפת המטה:

אמר שמואל כל קרע שאינו בשעת חימום אינו קרע. ומקשינן והא א"ל לשמואל נח נפשי' דרב קרע עלוי' תריסר מאני. אמר אזיל ליה גברא דהוה מסתפינא מיני'. וא"ל לר' יוחנן נח נפשר דר' חנינא תרע עליה תליסר אצטלין דמילתא. אמר אזל לי' גברא דהוה מסתפינא מיני'. שאני רבנן כיון דכל שעתא ושעתא מדכרי שמועתיהו כשעת חמום דמי. פי' לאו תרוצי מתרצינן דמחייבי בהני קריעות. אלא דלא מיקרי קרע של תפלות ואית [נ"א ולית בהו] בהו משום בל תשחית. דשעת חימום הוא. ומוסיפי' בכבודם של ת"ח היו. הא בקריעה אחת חייבים הם. וש"מ ת"ח קורעין על ת"ח הרגילין עמהן בישיבה ביום שמועה דשעת חמום הוא.

ירושלמי (ג,ז): כשם שקורעין על החכמים כך קורעין על ת"ח. אי זהו ת"ח חזקי' אמר כל ששנה הלכות ותורה. א"ל ר' יוסי הדא דתימא בראשונה אבל עכשיו אפילו הלכות. ר' אבהו בשם ר' יוחנן כל שהוא מבטל עסקיו מפני משנתו. תני כל ששואלין אותו והוא משיב. אמר ר' הושעיא כגון אנן רבנן משגיחין עלן ואנן מגיבין לון. אמר ר' אבא בר ממל כל שהוא יודע לבאר משנתו. ואנן אפי' רבנן לא חכמין מבארה מתניתין.

ובגמרא דילן בפרק אלו קשרים (שבת דף קי"ד ע"א) אמר ר' יוחנן אי זה ת"ח כל ששואלין אותו דבר הלכה ואומר. וכן לענין קריעה וכן מצינו אמר רב מנשיא אי זהו ת"ח שאין מועד בפניו כל ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומר. ואפילו במסכת כלה. ומסתברא שאינו קורע בשמועה רחוקה על החכמים. דהא תני הכל כקרוביו וקרובים בשמועה רחוקה לא קרעי. אבל על רבו קשה הדבר לומר שלא יקרע לעולם כאביו שזה הביאו לחיי עוה"ז וזה הביאו לחיי עוה"ב. ואע"ג דתניא [כ"ב ע"ב] לא השוו רבו לאביו אלא לענין איחוי בלבד. לענין דברים השנוים בברייתא אתמר. אבל קריעה בשמועה רחוקה לא תניא.

נמצינו למדים דבשעת יציאת נשמה על המתים כלן חייבין לקרוע. וכדברי רש"י [כ"ה ע"א] אין דין זה בנשים אלא באנשים. שלא בשעת יציאת נשמה על אדם כשר ומוחזק חייב לקרוע בפניו. על סתם בני אדם אינו קורע. על חכם ועל ת"ח הכל קורעין ואפילו בעיר אחרת. בשמועה קרובה קורעין בכל מקום. על רבו שלימדו חכמה או שהאיר עיניו במשנה אחת. וכגון חברים שלומדין חכמה זה מזה אפילו בסוף העולם בשעת שמועה חייב לקרוע ואינו מאחה לעולם:

תנא כל שבעה קרעו לפניו. ואם בא להחליף מחליף ואינו קורע. ובשבת קרעו לאחוריו. ואם בא להחליף מחליף וקורע. ואוקימנא לכבוד אביו ואמו. אבל לשאר קרובים מחליף ואינו קורע.

ירושלמי (ג,ח) הרי שהיה מחליף בגדים כל שבעה חייב לקרוע. ר' חייא רבה ור' חמא אבוה דר' הושעיא תרויהון אמרין כלם אסורין באחוי. בר קפרא אמר אין לך איסור באחוי אלא הראשון בלבד. אמר ר' חנינא פליג' אחרינא ביניהון. למ"ד שניהם אסורים באחוי. אינו עושה שאר הימים תוספת. ואפי' יש עליו כמה בגדים חייב לקרוע את כולם. ומ"ד אין איסור באחוי אלא הראשון בלבד עושה שאר הימים תוספת. ואפילו יש עליו כמה בגדים אינו קורע אלא העליון בלבד. וכיון דאשכחן לרבואתא דפסקי בפלוגתא דגמרא דילן. דאותן קרעין אין מתאחין. ש"מ אין שאר הימים תוספת הלכך קורע את בגדיו ומגלה את לבו כל ז'.

ורבינו האי גאון ז"ל נשאל. מי שהחליף בגדיו תוך שבעה. קורע את כלן או העליון. והשיב מנהג הנוהג מימי קדמוניות שאינו קורע את כלן. ובמה שכתבנו ראוי לסמוך:

כל שבעה קרעו לפניו ואם בא להחליף מחליף וקורע על אביו ועל אמו אותן קרעים מתאחין או אין מתאחין פליגי בה אבוה דר' הושעי' ובר קפרא חד אמר אין מתאחין וח"א מתאחין. ואף ר"ה סבר אין מתאחין ומאן דקאמר מתאחין יחיד הוא ואין דבריו של א' במקום שנים הילכך אין מתאחין לעולם וכן הלכה:

אמר שמואל כל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים אינה עטיפה. עד כמה מחוי רב עד גבי דיקנא. פירוש עטיפת הראש כיסוי הראש דמאן דאזיל בלא עטיפה בשבת קרינן פריעת הראש. והתם אמרינן ומכסה ראשו כאבל שנאמר אבל וחפוי ראש. ומדכתיב על שפם למדו שצריך להתעטף ראש וזקן עד גבי דיקנא.

[לרבינו האי גאון ז"ל: גבי דיקנא,] הוא שער שעל הלסתות. ועטיפה זו למעלה מן החוטם. וישמעאלים נראין עדיין שמחזירין קנה המצנפת על פיהם ועל ראש החוטם שלהם וקורין אותו אל לתאם. ועיקריה דכתיב ולא תעטה על שפם. ובירו' לא תעטה על שפם מכאן שצריך לכסות פניו. וליכסיניה מלרע דלא ליהוין אמרין פימיה הוא חשיש. ואמר רב מתתיה עטיפת הראש בטלית או בסודר שפיר דמי. דאביי אשכחיה לרב יוסף דקא אזיל ואתי בביתיה בשבת ופריס ליה סודרא אריש. אמר ליה לא סבר לה מר אין אבילות בשבת. אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן דבר שבצינעא נוהג.

כתב הרב ר' יצחק בן גיאת ז"ל וצריך לפרוע את ראשו. ומאי פריע גדול שער וגילוי הראש ממגבעתו וסודרו וכיוצ' בהן ומתעטף כעטיפת ישמעאלים. דתניא [שם ט"ו ע"א]

ראשו יהיה פרוע זה גדול שער דברי ר' אליעזר. ר' עקיבא אומר נאמרה הויה בראש ונאמרה הויה בבגדים מה להלן דבר שהוא חוץ מגופו אף כאן דבר שהוא חוץ מגופו. ואוקמינא בכומתא וסודרא פירוש מגבעתו וסודרו שהן מונחין על ראשו והן חוץ מגופו. וכך מנהג והלכה. עד כאן. למד הרב ז"ל אבל ממצורע. ואין תלמודו מתחוור. דהא עטיפת הראש באבל ובמצורע מיכתב כתיבי ולא גמרי מהדדי לעטיפה. ובר מעטיפה חדית רחמנא מילתא אחריתי ממצורע וראשו יהיה פרוע וליתא להא באבל. והני מילי כל היום. אבל כשבאין אחרים ומנחמין מגלה את ראשו מאותו עטיפה לכבוד הרבים עד שפוטרן. כדתניא באבל רבתי וכדכתבינן לעיל בענין השורה:

אמר רבא אבל מטייל באונקלי בתוך ביתו. פירש רבינו חננאל אונקלי כעין מצנפת שמכסה בו הראש והביא לו חבר בסוף מסכת מנחות הלבישו באונקלי וחגרו בצלצול. ורבינו שלמ' מפרש באונקלי בגד קרוע שלו, וכן נראה שהוא מלבוש כדאמרי' בכל כתבי הקדש מקטורן אונקלי ופונדא וכן בפרק אלו הן הנשרפין שלף שננה והניחה באונקלי שלו ובסוף מגלה אמר לענין תפלין נתנה על בית יד אונקלי שלו אלמא מלבוש הוא שיש לו בית יד והוא בגד התחתון וכשנותן עליו תפלין שבזרוע יש חציצה בינו לבין בשרו והדברים מטין כדברי ר"ש שהאונקלי קרוע הוא ומהלך בו בצינע' וקרעו לפניו וכשבאין אחרים להראות לו פנים לובש בגד שלם עליו שבגד תחתון הוא.

אבל יכולני לפרש וכן נראה שהו' מלבוש שמחברין אותו בשפה של מעלה באונקלי של כסף כעין שאמרו אונקליאות של ברזל קבועין בהן וכן תרגום והשפתים טפח אח' ואונקלין פשך חד לפיכך אמרו מותר לטייל בבגד קרוע בתוך ביתו והוא שנותן עליו האונקלי לחברו אף על פי שהקריעה ניכרת לו והכל רואין שהוא אבל מותר דהא איכא אונקלי להיכר שבת והא דקאמר בביתו לפי שאין דרך לטייל בה בפני הרבים:

אביי אשכחיה לרב יוסף דקא פריס ליה סודרא ארישיה וקא אזיל ואתי בביתיה א"ל **לא סבר מר אין אבילות בשבת, אמר ליה הכי אמר ר' יוחנן דברים שבצינעא נוהג.** ולענין הלכה דעת רב חננאל לומר דרב לא בעי כלל עטיפת הישמעאלים ומשום הכי אמר עטיפת הראש נמי רשות וסודריה דרב יוסף הכי משמע לי' דפרוסי בעלמא פריס ליה אריש**יה** והא דאמר ר' יעקב אמר ר' יוחנן לא שנו אלא שיש לו מנעלים ברגליו וכו' אחזרת קרע קאי. נמצא לדבריו תשמיש המטה ורחיצה אסור חזרת קרע וזקיפת המטה חובה ואם יש לו מנעלים ברגליו חזרת קרע רשות ופריעת הראש ביחיד אסור ברבים רשות.

ואין דברי רב חננאל הללו מחוורים לדחות שמועה מפורשת דעטיפת ישמעאלים משום

רשות דאמר רב דאיכא למימר קא סבר איכא אינשי דמכסו פומייהו בלא אבלות דהא איכא ישמעאלים ואיכא דנהיג בעיטוף כותיהו ועוד ראיה דהא רב נחמן פריש לה לדשמואל ומחוי עד גבי דיקנא.

ולדברי ר"ש הלכה כרב בפריעת הראש רשות דמימרא דר' יעקב אמר ר' יוחנן יש לו מנעלים ברגליו מוכיחים עליו איכא לאוקומה אחזרת קרע ואפילו בזקיפת המטה דלא מכרע ר' יוחנן כדרב ושמואל.

ולדעת רי"ף ז"ל הא דר' יוחנן אפריעת הראש קיימא ואליבא דשמואל אבל חזרת קרע חובה וכן נראה מדבריו שאפילו בביתו בצינעא חובה ואינה מכלל דברים שבצינעא שאפילו בחול אינה מגזרת שבעה אלא מחליף ומחזיר אם רצה והיינו דתניא ובשבת קרעו לאחוריו ובתשובות הגאונים מצינו דעת אחרת דאפי' פ' ח' ז' בפרהסיא חובה בצינעא נוהג בכולן.

וכדעת רבי' בעל הלכות ז"ל נראה ונכון מכולן הילכך דברים שבצינעא ממש תשמיש רחיצה וסיכה חייב לנהוג בהן אבלו' דברים שבפרהסיא כגון כפיית המטה וקרע לפניו אסור בהן אלא חייב בכפיית המטה וחזרת קרע לאחוריו. כיסוי הראש וחליצת סנדל חובה לנהוג בהן אבלות בתוך ביתו באו אחרים להראות לי פנים פריעת הראש חובה ונעילת סנדל רשות ואם היו לו מנעלים ברגליו אף פריע' הראש רשות וכן עיקר.

ולענין שאלת שלום. מצינו בירושלמי (ג,ה) תני מקום שנהגו לשאול בשלום אבלים בשבת שואלין כהדא רבי הושעיא רבה אזל לחד אתר חמא אכליא בשבתא ושאל בהון אמר לון איני יודע מנהג מקומכם אלא שלום עליכם כמנהג מקומכם ר' יוסי בן חלפתא משתבח ברבי מאיר קמי צפוראי אדם גדול הוא קדוש הוא צנוע הוא חד זמן חמון ליה שאיל בשלם אבליא בשבת אתו אמרין ליה רבי אהין הוא דאת מתני שבחיה אמר לון מה עביד אמרי ליה שאל בשלום אבל בשבתא אמר לון בעין אתון מידע חייליה אתא לאודועי אין אבלות בשבת דכתיב ברכת ה' היא תעשיר זו מצות שבת ולא יוסיף עצב עמה זו אבילות כמה דתימר כי נעצב המלך על בנו ומפני ששאלת שלום הרבים היא שנכנסין אצלו וצריכים לשאול בשלום אלא שאין אבלות מתפרסמ' בשתיקת' לפיכך תלו אותו במנהג.

והרמב"ם ז"ל כתב דברים שבצינעא נוהג עטיפת הראש ותשמיש ורחיצה בחמין אבל דברים שבגלוי אינו נוהג אלא לובש מנעליו וזוקף את המטה ונותן שלום לכל אדם וזה אינו נכון אלא מתעטף בביתו וברבים אסור וחולץ בביתו וברבים אם רצה נועל וכפי מה שפירשנו.

ודברים שבצינעא לא מיבעיא בשבת דנוהג אלא אפילו ברגל נוהג דגרסינן בפרק בתולה נשאת (ד' ע"ב) לענין חופה כל אותן הימים הוא ישן בין האנשים ואשתו ישנה בין הנשים מסייע ליה לר' יוחנן דאמר ר' יוחנן אף על פי שאמרו אין אבילות במועד אבל דברים שבצינעא נוהג והא שמועתו של רבי יוחנן האמורה כאן דאמר ליה רב יוסף לאביי הכי אמר ר' יוחנן דברים שבצנעא נוהג ומפרש דוקא בשבת לפי שהוא עולה הנהיגו בה בצינעא אבל הרגלים שמפסיקין ואינן עולין לדברי הכל אינו נוהג לא בצינעא ולא בפרהסיא כלל, וזו דעת הרמב"ם ז"ל וכת אחרת מן החכמים שמסכימין בדעת הזה.

ואנו על מי נסמוך בואו ונסמוך על דברי הראשונים שדבריהם דברי קבלה ואינן צריכין חיזוק כל שכן שהגירסא כתובה בכל הספרים ובנוסחאות הישנות והבדוקות ועוד ממקומו הוא מוכרע שהרי הביאו ר' יוחנן לענין חופה והרי הקובר מתו בתוך ימי חופתו כקובר בתוך הרגל דמי שאף הם אינן עולים כרגלים ואעפ"י כן נוהג בצינעא וזו ראיה גמורה. והחלוק וההפרש עצמו שאמרו בין שבת למועד מפני שזה עולה וזה אינו עולה אינו לדברי האומר אין אבלות בשבת דלדידיה שבת כרגל בזה ובזה אין אבלות אלא לדברי האומר יש אבלות בשבת בין בצינעא בין בפרהסיא ודייק משום דעולה לדידיה ודאי חלוק דין רגלים מדין שבת בשבת יש אבילות ועולה במועד אין אבילות דהא אינו עולה אלא למאן דאמר אין אבלות בשבת וכן למה שהעלינו בסוף השמועה אין אבלות בשבת אבל דברים שבצינעא נוהג דין הרגלים כדין השבת אין בהן הפרש בכך שבשניה' אין אבלו' נוהג רק בדברי' שבצינעא אלא שאלו מפסיקין ואינן עולין כיון שלא נהג בכל גזרת שבעה וזו עולה ואינ' מפסק' משום דלא איפשר כדפרישנא לעיל.

וכשנחפש דברים הללו חוץ מהגמרא שלנו מצינו בתוספתא (ב,ה (אין אבל רשאי להתאבל בתוך המועד אבל נוהג בצינעא בתוך ביתו. ובאבל נמי תניא [פ"ז] אבל במועד כאלו שאינו אבל ונוהג בצינעא.

ובירושלמי (ג,ה) נמי גרסינן הכי מפני שאמרו שבת עולה ואינה מפסקת הרגלים מפסיקין ואינן עולין אמר ר' סימון בשם ר' יוחנן שהוא מותר בתשמיש המטה פירוש ברגל ולא בשבת לפיכך זו עולה וזו מפסקת ואמרינן קם ר' ירמיה עם ר' יהודה בר' סימון אמר ליה הכין אמרין כל תלמידוי דר' יוחנן לא שמע בר נש מיניה הדא מילתא אלא אביך פירוש רצה לומר לו שלא אמרה רבי יוחנן מעול' והדר אמרין אמר ר' יעקב בר' אחא אין איתמרת אין לא איתמרת אלא מן אילין מילי דהכין הכין פירוש בין שנאמר' או שלא נאמרה אם הדבר אמת כן הוא. ואמרינן מילתי' דר' יהושע בן לוי והלא אמרו אין אבל ברגל אלא שהרבים נוהגין בו בצינעא מהו בצינעא (פירוש) שהוא אסור בתשמיש

המטה פירוש הביא ר' סימון בשם רבי יהושע בן לוי הבריית' השנויה באבל דקתני ונוהג בצינעא ופירוש בצינעא שהוא נוהג בו שהוא אסור בתשמיש המטה דהקשו אתיבון הרי הרגל הרי הוא אסור בתשמיש המטה ואינו עולה אף השבת הואיל שהיא אסורה בתשמיש המטה לא תעלה פירוש כיון שלמדו דאחד שבת ואחד רגל נוהגין בדברים שבצינעא חזרו לשאלה ראשונה אם כן מה נשתנה זה שעולה ואינו מפסיק וזה שאינו עולה ומפסיק ומתרץ אמר רבי אבא איפשר לשבעה בלא רגל ואי איפשר לשבעה בלא שבת.

ואם תאמר שבת תפסיק ליכא אבלות שבעה אם תאמר לא תפסיק ולא תעלה שבעה רצופים לעולם לא משכחת והפכתי חגיכם לאבל דומיא דחג. ועוד כיון שלעולם אינה מפסקת עולה היא הרי ביררנו מחלוקת זו בדברים נכונים וברורים ואם תאמר כיון שהבאנו מן הברייתות נוהג דברים שבצינעא למה לא הקשו מהן בגמרא למי שאמרו אין אבילות בשבת לפי שיש לומר נוהג בצינעא שאמרו רשות ולדברי שמואל נ"ת"ר' רשות או שהיא משנת בר קפרא שנשני' לדעת רבי יוחנן והרבה כיוצא בהן בגמרא שאין משיבין מהן ועוד מצינו בהרבה מקומות בגמרא שהיו יכולין להביא ברייתא ולומר תניא כותי' ולא אמרו כן כאותה שבפ' מפנין [שבת קכ"ח ע"ב] גבי בשר תפוח דמיתני' ברייתא כותיה דרב הונא ולא מסייע ליה מינה ועוד אחרת בפרק הזהב (בבא מציעא נ"ג ע"א) במעשר שני שאין בו שוה פרוט' ובפ' אין מעמידין גבי ביצה צלוי' ובפרקא קמא דבתרא [י"א ע"א] גבי אחד מבני מבוי שבקש להחזיר פתחו וכן כיוצא בהן בגמרא הרבה.

אבל מכל מקום הרי העלו בירושלמי שהוא אסור בתשמיש המטה ברגל ופירשו טעם עולה ואינה מפסקת ומפסיקין ואין עולין וישבו הקושיא שהתעת כת החכמים הנזכרים לומר שאין אבילות ברגל כלל ונתבררה ספקא זו כהוגן.

ועוד אני אומר לענין מצות שלשים שנוהגין בהן אבילות ברגל ולא מדין הרגל בלבד אלא מתורת אבילות שהרי אמרו בגמרא לענין שבעה לא קא מיבעיא לי שאין רגל עולה למנין שבעה דלא נהגא מצות שבעה ברגל כי קא מבעיא למנין ל' דקא נהגא מצות שלשים ברגל דאסור בתספורת וכיבוס ואם תאמר שאין אבילות חלה עליו ברגל אלא שהוא נוהג בה מפני הרגל שכל אדם אסור לספר ולכבס בו והלא מדין רגל לובש הוא כלים מגוהצין חדשי לבנים ונוטל צפרניו בגנוסטר' ושמח שמחת מרעות ואם בא ממדינת הים ומבית השביה ושאר דרכים שמנו חכמים מספר ומכבס כדרכו ומה מצות שלשים מצאו כן שתעלה למנין שלשים והרי במצות שבעה נמי נוהג קצת ברגל שאינו מכבס כסותו במים והרבים מתעסקין בו כדין אבל ואפילו הכי כיון דלא נהיג במצות שבעה

כדינו אינו עולה אלא שמע מינה אבלות נמי נוהג בהן וכל גזרות שלשים עליו ברגל ותמה על עצמך הוא יהא שמח בשמחת מרעות והרבים מתעסקין בו באבל אלא שמע מינה שהוא נוהג במצות שלשים כמנהגו בהן בחול אסור בתספורת ובגיהוץ בין לכבס בין ללבוש ואפילו בא ממדינת הים ואסור בשמחת מרעות ובנטילת צפרנים בגנוסטר וטעמא דמילתא מפני שהן מצות לא תעשה ומדין הרגל נמי נוהג בהן במקצתן הלכך כשנוהג בכולן באבלות אין אבלותו מתפרסמת עליו לפיכך אמרו עולה למנין שלשים דקא נהגא מצות שלשים ברגל כולו כדינו בחול ואינו עולה למנין שבעה שאין נוהג ברובן של מצות שבעה וגם זה סמך וסעד לדברי הגאונים שאע"פ שאין אבילות במועד ומפסיק ואינו עולה אבל נוהג בגזירת שבעה כל דברים שבצינעא שהרי בגזרת שלשים נמי רגל מפסיק ונוהג בהן מתורת אבילות.

ראיה לדברים הללו מה שאמרו [מ"ק כ' ע"ב] שמע שמועה קרובה בשבת ולמוצאי שבת נעשית רחוקה עולה לו ואינו נוהג אלא יום אחד וכן אמרו ברגל והא שבת דברים שבצינעא נוהגין בו ואף על פי כן כיון שאינו בכל מצות שבעה כדינו אין תור' אבל עליו לפיכך נעשית לו למוצאי שבת כשמועה רחוקה אף אתה אל תתמה על הרגלי' שאף על פי שאינן עולין דברים שבצינע' נוהגין בהן דכל שאינו נוהג אבלות כדינו אף על פי שנוהג בדברים שבצינע' אין תורת אבלות עליו ולמדנו לרגלי' דמה שהן עולין למנין שלשים לא מפני מקצת מצות שלשים שנוהג בהן מדין הרגל אלא שהוא נוהג בכולן בדין אבלות כמו שפירשנו:

תניא תינוק כל שלשים יום יוצא בחיק ונקבר באשה אחת ובשני אנשים. אבל לא באיש אחד ושתי נשים אבא שאול אומר אף באיש אחד ושתי נשים. ואין עומדין עליו בשורה. ואין אומרים עליו ברכת אבילים ולא תנחומי אבילים. ולא היא, מדקתני שורה ותנחומי אבלים דכבוד חיים נינהו שמע מינה אבילות ודאי נוהג דכל דלא נהגו אבילות שורה ותנחומי אבלים מנין.

והא דתנן פרק יוצא דופן (דמ"ד ע"ב) בתינוק בן יום אחד. הרי הוא לאביו ולאמו הקרובים כחתן שלם. ואתמר עלה אמר רב פפא לענין אבילות דלא כרשב"ג. דאי כרשב"ג הא אמר כל ששהא שלשים יום באדם אינו נפל. הא לא שהא ספיקא הוי. ופריק דקים לן בגוי' שכלו לו חדשיו ההיא לענין אבילות קתני. דנהוג עליו שבעה ושלשים. ולא כחתן ממש שאין הרבים מתעסקים עמו. ואין עומדין עליו בשורה. ואין אומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים. תדע דהא אפי' לאחר שלשים אינו כחתן שלם לענין ההספד אלא לעיקר אבילות קתני.

ותניא (פ"ג) באבל: בן יומו שמת הרי הוא לאביו ולאמו כחתן שלם. ולא ס"ד בן יומו חי. אלא אפילו יצא ראשו ורובו בחיים אלא שדברו חכמים בהווה. יוצא בחיק ונקבר באשה אחת ושני אנשים. אבא שאול אומר אף באיש אחד ושתי נשים. א"ל אשה אחת מתיחדת עם שני אנשים. ואין איש אחד מתיחד עם שתי נשים. אין עומדין עליו בשורה ואין אומרים עליו ברכת אבלים. עד שיהא בן שלשים יום כחתן שלם. ואין עומדין עליו בשורה. ש"מ כדפרישית.

ואעפ"י שאין עומדין עליו בשורה מברין עליו בסעודה ראשונה. דהתם אמרי (שבת דקל"ו ע"א) ברי' דרב דימי בר יוסף אתיליד לי' ינוקא. שכיב לי' בגו תלתין יומין וקא מתאבל עליו. א"ל אבוה צורניאתא קבעי למיכל. א"ל קים לי' בגוי' שכלו לו חדשיו. אלמא כיון שיושב עליו מברין אותו:

דף כד:

מבן שלשים יום ואילך יוצא בדלוסקמא ר' יהודה אומר לא בדלוסקמא הנטלת על הכתף. אלא בדלוסקמא הנטלת באגפים. ועומדים עליו בשורה ואומרין עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים. בן י"ב חודש יוצא במטה. ר"ע אומר הוא כבן שנה ואבריו כבן שתי'. הוא כבן שתים ואבריו כבן שנה יוצא במטה. ר' שמעון בן אלעזר אומר היוצא במטה רבים מתעסקין עמו. ומצווחין עליו. ושאינו יוצא במטה אין רבים מתעסקין עמו ומצווחין עליו ר' אלעזר בן עזריה אומר ניכר לרבים רבים מצווחין עליו ומתעסקין עמו ושאינו ניכר לרבים אין רבים מצווחין עליו ומתעסקין בו. ומה הן בהספד. ר' מאיר אומר משום ר' ישמעאל עניים בני שלש ועשירים בני חמש. ר' יהודה אומר משמו עניים בני חמש ועשירים בני שש. ובני זקנים כבני עניים. אמר גידל בן מנשיא אמר שמואל הלכה כר"י שאמר משום ר' ישמעאל.

באבל (פ"ג) בני עשירים כבני חכמים בני חכמים כבני מלכים. מתעסקין עמהן. פי' מספידין אותן בעילוי כדאמרן מוסיפין על העיקר. תינוק שיודע לישא וליתן במעשה עצמו. אם אין לו מעשים יוצא במעשה אבותיו אם אין מעשים לאבותיו. יוצא במעשה קרוביו. פירוש כשסופדין אותו ויוצא מזכירין שבחיו. או של קרוביו. הכלה יוצאה בין בכבוד אביה. בין בכבוד חמיה. מפני שמעלין ולא מורידין. כלומר עולה עמו. ואינה יורדת עמו.

ואמר רבינו האיי גאון: קטן כל שעברו עליו שלשים יום אומרים עליו צדוק הדין ויתגדל. שאין אלו גדולים מן השורה שעומדין עליו ואין דבר זה דומה להספד. כהלכה עניים בני

חמש עשירים בני שש ובני זקנים כבני עניים. והפרש בין עניים לעשירים. שעשירים יש בידיהן מתנות טובות. דעתן מיושבת בהן. אבל עניים אין דעתן מיושבת אלא בבניהם בזמן שנטלין מהן. אם אין אתה נד להם. ומרויח כאב לבם בהספד באין לידי צער גדול. וכן בני זקנים. ובשורה כשהן עומדין אומרים דברי תנחומין לאבל כו' וצדוק אשר אתם אומרים. אין אנו יודעים מה הן דבריו. אם יש בהן ממין הספד. כגון הוי או אבוי או בנו כמה קשה. וכיוצא באלו בזמן שהוא תינוק. הסירו הדברים האלה. ואם הם דבר צידוק הדין בלבד. יאמרו אחר התינוקות בזמן שהם בני אבל. ואין בכך כלום.

(לרב נחשון:) ינוקא דאיתיליד, והוי בר תרין או שלשה או ארבעה יומין. הכי רגילין בעירין כי ניחא נפשי' דמהלין לי' על קברי' ולא מברכין על המילה ומדכרין ליה שמא. דכד רחמים מן שמיא והוי תחית המתים הוא ידיעה בינוקא, ומבחין לי' לאבוה:

דרש ר' עננ בר ששון אפיתחא דבי נשיאה יום אחד לפני עצרת ועצרת הרי כאן ארבעה עשר יום. שמע רב ששת איקפד אמר אטו דידיה היא דר' אלעזר אמר רבי הושעיא היא דאמר ר' אלעזר אמר ר' הושעיא מנין לעצרת שיש לה תשלומין כל שבעה ת"ל בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות וכיון דיש לה תשלומין כל שבעה ודאי הרי כאן שבעה ימים למנין אבלות. אדבריה רב פפא לרב אויא סבא ודרש יום אחד לפני ראש השנה וראש השנה הרי כאן ארבעה עשר יום אמר רבינא אף אנו נאמר יום אחד לפני החג והחג ושמיני שלו הרי כאן עשרים ואחד יום. רבינא איקלע לסורא דפרת אמר ליה רב חביבא מסורא דפרת לרבינא אמר מר יום אחד לפני ראש השנה וראש השנה הרי כאן ארבעה עשר יום אמר ליה מסתברא כרבן גמליאל אמרי. קשיא לי בשלמא יום אחד לפני ראש השנ' חשוב שבעה דהא בטלה ממנו גזרת שבעה אלא ראש השנה שבעה מאי והא אין תשלומין לראש השנה שבעה דהא לית ביה חגיגה כלל וכן שמיני של חג שבעה אמאי איהו תשלומין דראשון הוא ולית ליה שבעה ואנן אמרין לעיל אטו דידיה היא דר' אלעזר אמר ר' הושעיא היא עצרת שבעה דאמר רבי אלעזר מנין לעצרת שיש לה תשלומין כל שבעה אלמא כשעולה למנין שבעה משום שיש לה תשלומין הוא. ויש לומר דהא איקפד רב ששת עליה דרבי עננ בר ששון במילתא פשיטא איקפד ביה ובכל דכן אתא עליה לומר דכיון דאמר רבי אלעזר אמר ר' הושעיא דיש לה תשלומין שבעה ודאי חשוב הוא שבעה למנין שלשים. ומיהו לא פסיקא ליה לרב ששת דכל דלית ליה תשלומין שבעה לא יהא חשוב שבעה אלא איהו קאמר דמילתיה דרבי עננ בר ששון כרבי הושעיא ודאי הוא ואתא רב פפא ודרש דראש השנה נמי כיון דכרגלים הוא יום אחד לפני ראש השנה חשוב שבעה דהא מבטל גזרת שבעה וראש השנה עצמו חשוב

שבעה דכיון דהוי כרגל לגזרת שבעה חשוב כרגל שלם לגזרת שלשים מפני שהוקשו כל המועדים זה לזה דכתיב אלה מועדי יי'.

עוד אני צריך לפרש בקפידה דרב ששת היכי אמר דר' אלעזר אמר ר' הושעיא היא, והרי מכל מקום איפשר לנו לומר שאין תשלומין מועילין אלא בזמן שבית המקדש קיים אבל משחרב עצר' כשבת כדברי ר' אלעזר ומדר"א א"ר הושעיא ליכא למגמר מידי לזמן הזה ויש לומר דהכי קאמר האי מנינא דארבעה עשר למה לי דר' אלעזר אמר ר' הושעיא היא שאלו לפסוק שהיא כרגלים בזמן הזה דרבנן דמתני' היא.

והראשונים שאלו יום אחד לפני ראש השנה וראש השנה ארבעה עשר מה צורך לחשבון זה, והלא כשהוא קובר מתו יום אחד לפני ראש השנה בטלה ממנו גזרת שבעה ונוהג בגזרת שלשים שבעה ימים בחול עד יום הכפורים וכשיגיע יום הכפורים בטלה ממנו גזרת שלשים דיום הכפורים נמי כרגלים הוא (וכיון) [ובין] שתעלה ראש השנה לארבעה עשר או לאחד עשר עד יום הכפורים הוא נוהג ויום הכפורים מבטל שאר גזרת השלשים.

ויש שסוברין בתירוץ הקושיא הזו שמנו אותן ארבעה עשר יום לשומע שמועה קרובה לאחר ראש השנה ממי שמת קודם ראש השנה בששה עשר ובעשרים יום שמונין לו יום אחד לפני ראש השנה וראש השנה ארבעה עשר והויא לה [רחוקה] (קרובה) ואינו נוהג אלא יום א' וכן זה נוהג לדעת המפרש הזה ביום אחד לפני החג והחג ושמיני שלו שהם עשרים ואחד יום לשומע שמועה לאחר החג תשעה ימים שנעשית לו רחוקה וזו הסברא רחוקה מאוד ורואה אני בה דברי הרב רבי זרחיה הלוי ז"ל דהיאך יעלו ימים למי שלא שמע ולא חל עליו בהם אבילות ולא בטלו ממנו כלום אם אמרו במי שעלו לו ימים הללו לשבעה ובטלו ממנו גזרותיו יאמרו במי שלא שמע כלל והרי השומע ביום שלשים כשומע ביום תשעה ועשרים הוא ונוהג שבעה ושלשים ואע"פ שאמרו יום שלשים ככולו במי ששמע ונהג אבלותו לא אמרו במי שלא שמע כלום ואף זה כן אין מונין יום אחד לשבעה למי שלא שמע ולא בטל כלום ואלו היה דין מי שלא שמע ולא נהג אבילות כדין מי שנהג בו השומע אחר הרגל שמת לו מת קודם הרגל שבעה ימים היו בטלות ממנו גזרות שלשים ולא משכחת לה שומע שמועה קרובה ברגל ולמוצאי הרגל נעשית רחוקה לעולם שאם מת לו מת שמנה קודם הרגל אפילו בתוך הרגל רחוקה היא שכבר בטלו גזרת שלשים ואם תוך שבעה מת המת אף לאחר הרגל קרובה היא אלא שאין דין מי שלא נהג אבלותו ולא שמע בו כדין הנוהג הילכך לא שנא ערב הרגל ולא שנא יומו של רגל אין נמנין לגבי שמועה אלא לעצמן.

ואחרים פירשו שאין יום הכפורים מבטל גזרת השלשים מן הקובר מתו בערב ראש

השנה דתרי קולי בחדא אבילות לא עבדינן שיבא רגל אחד ויבטל גזרת שבעה ויבא רגל אחר ויבטל ממנו גזרת שלשים.ועוד כיון שהרגל הראשון שפגע בו לא היה בו כח לבטל מעליו גזרה זו של שלשים אף הרגל השני אינו יפה מן הראשון וכבר הוחזקהאבילות הזו להתנהג ברגלים וכן הקובר מתו בערב יום הכפורים אין החג מבטל ממנו גזרת שלשים אלא מונה אחר יום הכפורים ששה עשר יום ודעת בעל הלכות כן שכתב והיכא דמית ליה מת קודם ראש השנה ביום אחד עולה לו למנין שבעה וראש השנה ז' הרי ארבעה עשר וז' שבין ראש השנה ליום הכפורים הרי אחד ועשרים ויוה"כ דהוא רגל חשיב להו ז' הרי שמנה ועשרים נקיט לה בתר יום הכפורים תרי יומי למשלם תלתין ומגלחערב הסוכות וכן היכא דמית ליה מת מקמי עצרת ומקמי ראש השנה ומקמי יום הכפורים ביום אחד עולין למנין ארבעה עשר דקיימא לן כרבן גמליאל דתנן רבן גמליאל אומר ראש השנה ויום הכפורים כרגלים מאי טעמא הוקשו כל המועדים זה לזה ולא מיבעיא עצרת ואמר רב גדל בר מנשה אמר שמואל הלכה כרבן גמליאל וגם בזה דעתי נוטה לדברי הרב זרחיה הלוי ז"ל לפי שהקובר מתו אחר ראש השנה מותר לגלח בערב יום הכפורים שהוא יום שביעי שלו ואם זה מפני שנהג מקצת היום אחד בגזרת שלשים נתיר לגלח זה שנהג כל אלו בגזרת שלשים נאסור אותו אין הדעת סובלת כן מה לנו למצות שבעה שלו רגל אחר הוא שהפסיקן ואע"פ שאין לנו מן הגמרא לדחות הסברא הזו בראיה אבל נאמר לבעל הדקל הרים אתה.

עוד אמרו אחרים דודאי לדברי רבן גמליאל דאמר ראש השנה ויום הכפורים כרגלים אין לנו צורך בחשבונן של ארבעה עשר יום דראש השנה מבטל גזרת שבעה ויום הכפורים גזרת שלשים אבל רב פפא לא היה סובר כרבן גמליאל שיהו כרגלים לגמרי אלא לחשבון שבעה בלבד הם כרגלים משום דאתקוש מועדים להדדי אבל לבטל גזרות אינן כרגלים דהא כתיבא בהו שמחה וכשתאמר והלא יום אחד שלפני ראש השנה עשאוהו כשבעה לבטל ממנו גזרת השבעה אלמא אפילו לבטל גזרות הם כרגלים. והם משיבים ואומרים הפסקת שבעה על כרחך היא באה מפני (שראה) [ש]ראש השנה נחשב כשבעה והלכך גזרת שבעה כלה בראש השנה ומפני כך חשבו אותם לארבעה עשר דכיון שאינה יוצאה ביומו אינה נכנסת לתוכו אבל גזרת שלשים שאינה כלה ביומו נכנסת ויוצאה ממנו אלא שנחשבת לשבעה והיינו דאמר ליה רבינא לרב חביבא מסורא דפרת אנא מסתברא כר"ג אמרי וזו הסברא לראב"ד ז"ל.

ואני תמה פה קדוש יאמר דבר זה, אם כן יום ראש השנה עצמו הוא שביטל גזרת השבעה עשיתו כשבת עולה ואינו מפסיק אלא שהוא נמנה שבעה מפני הקש המועדים זה לזה

ולא חשבו יום שלפניו שבעה ועוד למה לא נהג במקצתו של יום ראש השנה עצמו בדברים שבצנעה כשאר הרגלים שהאבילות נכנסת בתוכם ועוד האיך עשו הקש זה של מועדים למחצה שלא יהו מפסיקין ועולין למנין שבעה וכתיב בראש השנה שמחה ואיסור ועצבון היום קדוש הוא לה' אלהיכם אל תתאבלו ואל תבכו כי קדוש היום לאדוננו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם וילכו כל העם לאכול ולשתות ולשלוח מנות ולעשות שמחה גדולה כי הבינו בדברים אשר הודיעו להם ועוד שאין במשמעות לשון הגמרא כמו שפירש הרב ז"ל אנא מסתברא כרבן גמליאל אמרי אלא אם באנו לדקדק אחר הלשון יש במשמע שלא הודה רבינא שיהא יום שלפני ראש השנה וראש השנה ארבע עשר והתנצל מזה ואמר אנא לא אמרי הא מילתא אלא מסתברא כרבן גמליאל אמרי שהוא דין אחר ממנו טעו לומר כן בשמי או שאמר שלא פסק הלכה כן להדיא אבל אמר דמסתבר טעמיה כענין שדקדקו בגמרא בין הלכה ומטין ונראין וזה כמו שאמרו בפרק אין צדין [ביצה כ"ז ע"א] מי אמר מר הלכה כר' שמעון אמר ליה מסתברא כותיה אמרי מדקתני לה בברייתא בלשון חכמים שמע מינה מסתבר כותיה לומר שלא פסק הלכה כמותו בפירוש אלא ממתניתא אמר דמסתבר טעמיה. וכן בפרק יוצא דופן במסכת נדה [מ"ח ע"א] מי אמר הלכה כר' יוסי בן כיפר שאמר משום ר' אליעזר אמר ליה מסתברא אמרי מדכולי פירקין קתני יום אחד והכא לא קתני שמע מינה מסתברא כותיה ומכל מקום אין לנו בעיקר הדין הפרש וחלוקה בין מסתבר' כפלוני ובין הלכה כמותו לעשות [כמותו] (כמנהג) במקצת ולא בכל. ומצינו במקומות שפסקו הלכה בלשון מסתברא כגון זה שהזכרנו שהלכה כר' יוסי בן כיפר מלשון מסתברא כותיה וכן עכשיו דחינו כל הסברות.

והחזיר אותנו הענין לעיקר השאלה שנשתבשו הדעות בשבילה מה תועלת במנין יום אחד לפני ראש השנה וראש השנה ארבעה עשר ואני אומר שהמפרשים הללו החמירו בזו השאלה שלא לצורך דרב פפא לאשמועינן דראש השנה כרגלים אתא וקאמר דעולין לו ארבעה עשר לומר שמבטלין ממנו גזרת שבעה ועלו לו מכלל שלשים אלא כיון שהוצרך לומר שהוא כרגלים ומבטל אמר הדבר כמות שהוא דארבעה עשר עולין לו כאלו נהג בהן וכלפי שדרש ר' עננ בר ששון בעצרת שעולה לארבעה עשר דרש רב פפא שאף ראש השנה נמי עולה לארבעה עשר לומר שהוא כרגל גמור שיומן נמנה שבעה ועוד יצא מכלל מנינו של רב פפאדלרבנן דאמרי אם לא גלח ערב הרגל אסור לגלח אחר הרגל עלו לו ימים הללו ומגלח לאחר יום הכפורים ושמא רב פפא כרבנן סבירא ליה דהא רב ורב הונא כרבנן סברי גזרות בטלו ימים לא בטלו ובין שסובר כן או שאינו סובר

איהו מלתא דהיא קושטא קאמר וקא משמע לן דינא דראש השנה ודשאר הרגלים כרבי עניי בר ששון.

עוד אני אומר דהא דאמרינן אמר ליה רב חביבא מסורא דפרת לרבינא אמר מר יום אחד לפני ראש השנה וראש השנה ארבע עשר יום אמר ליה אנא מסתברא כרבן גמליאל אמרי הכי קאמר ליה אני לא אמרתי אני לא פרשתי מנין אלא אמרתי שהם ברבן גמליאל ובודאי מה שהתנצל רבינא שלא אמר הרי כאן ארבעה עשר אלא מסתברא כרבן גמליאל אמרי אם להפריש ולחלק בעיקר הדין אמר כן אין אנו יוצאין ידי חובת הלשון אלא בא' משני דרכים או שנאמר שלא יודה שהם ראויין למנותן ארבעה עשר אלא כרגלים הן מפסיקין ואינן עולין או שנפרש שאינו צריך למנותן כן דרבינא ודאי בהרי הן כרגלים אורי כרבן גמליאל במנין זה לא אורי ועל כרחין ודאי לרבינא ראויין הן למנותן ארבעה עשר דכיון דאיהו סבר כרבן גמליאל שהם כרגלים למה לא יהו ראויין לספירת ארבעה עשר כשאר הרגלים אם תאמר מפני שאין לו תשלומין כל שבעה וכטעמיה דרב ששת בעצרת והרי שמיני של חג שמנאו רבינא עצמו שבעה אין לו תשלומין כלל ועוד הא רבינא עליה דרב פפא קאי ואף אנו נאמר יום אחד לפני החג והחג ושמיני שלו עשרים ואחד יום אלמא מודה ליה לרב פפא במנין דידיה ולא פליג עילויה ומיניה דייק וגמר החג ושמיני שלו.

אלא ודאי משמע דרבינא הכי קאמר ליה לרב חביבא מסורא דפרת אני לא אמרתי בראש השנה מנין שאיני צריך למנין ארבעה עשר שלו אלא מסתברא כרבן גמליאל אמרי שהוא כרגלים וחשוב אתה אותו שבעה או ארבע' עשר דודאי הוא רגל ולפי הפירוש הזה הרי רבינא עצמו נשמר ונזהר מן הקושיא הזו החמורה אצל המפורשים ובין שתפרש כן ובין שתאמר שאין חלוק בין מה שאמ' לו רב חביבא לרבינא במנין יום אחד לפני ר"ה ור"ה ארבעה עשר ובין מה שהודה רבינ' מסתברא כרבן גמליאל אמרי אלא לומר שלא פסק כמותו להדיא אבל אמר דמיסתבר טעמא כלומר נראין דבריו אין הקושיא מ"מ ראויה מדקדוקה כל הדינים הרחוקים שהזכרנו למעלה ומה שאמרנו תחלה מספיק ועולה כהוגן דרב פפא מילתא כדאיתא אמר דראש השנה כרגלים ודינא דראש השנה ודשאר הרגלים כחדא קא משמע לן שעלו לו ארבעה עשר יום ויום הכפורים מפסיק השאר.

עוד מצאתי לרב ר' משה הספרדי ז"ל שכתב הקובר את מתו אפילו שעה אחת קודם ראש השנה ויום הכפורים בטלה ממנו גזרת שבעה נמצא מונה אחר ראש השנה ויום הכפורים עשרים ושלשה ובקובר קודם עצרת כתב מונה ששה עשר אף על פי שהוא מונה יום אחד הרי הוא רגל ועולה לו שבעה ימים וכן בקוברו קודם הסוכות מונה אחר

הסוכות תשעה ימים בלבד שהרי שמיני רגל בפני עצמו הוא ונמצא ראשון שבעה ושבעת ימי החג הרי ארבעה עשר ושמיני של חג הרי עשרים ואחד יום למדנו בדעתו של הרב ז"ל שהוא סובר דרבינ' לא אורי במנין ראש השנה שיהא עולה שבעה ומפני שאינו רגל והיינו דאמר מסתברא כרבן גמליאל אמרי להפסיק כרגלים אבל לא למנות יומי שבעה ועוד סובר שאין יום הכפורים מבטל גזרת שלשים מן הקובר מתו קודם ראש השנה שכל שלא הפסיקו רגל ראשון פגע בו תחלה אין רגל מפסיקו כפי הסברא הנזכרת למעלה.

ואין דבריו נראין שאין הפרש בין ראש השנה לשמיני של חג שנמנה שבעה ואף על פי שזה מכלל הרגל וזה אינו רגל אנו אין לנו בגמרא שיהא מנין זה תלוי ברגל ולא רגל אלא או שנתלה הדבר במי שיש לו תשלומין דשבעה כאתקפתיה דרב ששת בעצרת או שנאמר דכל המפסיקין ואין עולין כרגלים כמימרא דרב פפא דאמר אפילו ראש השנה וכיון דאוסיף רבינא אפילו שמיני של חג שמעינן מינה דכל המפסיקין נמנין שבעה ליומין.

מכלל הדברים ומכלל הסברות כך עולה בידינו הלכה למעשה דראש השנה ויום הכפורים כרגלים גמורין הן לענין אבילות. לפיכך הקובר מתו אפילו שעה אחת קודם ראש השנה בטלה ממנו גזרת שבעה ונוהג בגזרת שלשים עד יום הכפורים ויום הכפורים מבטל ממנו גזרת שלשים ומגלח ערב יום הכפורים לא גלח ערב יום הכפורים מותר לגלח אחר יום הכפורים. וכן הקובר מתו שעה אחת קודם יום הכפורים בטלה ממנו גזרת שבעה ונוהג גזרת שלשים עד ערב החג והחג מבטל ממנו גזרת שלשים ומגלח ערב החג ואם לא גלח קודם החג מגלח אחר הרגל והקובר את מתו יום שלאחר ר"ה מגלח ערב יוה"כ קברו אחר יוה"כ מונה תשעה לאחר החג ומגלח ימים שלפני החג והחג ושמיני שלו במנין אחד ועשרים וכן הלכה.

ואם תאמר לדברינו למה אין שמיני של תג מבטל ממנו גזרח שלשים שהרי הוא רגל בפני עצמו והוה ליה קובר מתו שבעה ימים קודם הרגל דבטלה ממנו גזרת שלשים שהרי כבר עלו לזה ארבעה עשר יום קודם רגל של שמיני. זו אינה תורה שהרי לא נהג בגזרת שלשים ואף על פי שהרגל עולה למנין שלשים אין מבטלין ממנו גזרות עד שינהוג בהן קצתן.

ב) ירושלמי (ג,ו) אין מראין פנים לא בראש השנה ולא ביום הכפורים אמר רבי שמואל בר רב יצחק יום הכפורים שחל להיות בשבת מראין בו פנים כהדא ר' חזקיה הוי ליה עובדא סלקין רבנן לגביה למחמי לי אפוי בצומא רבה אמר לון כלום אמרו אין מראין פנים לא בראש השנה ולא ביוה"כ אלא מפני התפלה שניה היא יום הכפורים שחל

להיות בשבת ושניה היא יום הכפורים שחל להיות בחול פירוש האי מעשה לסתור דברי ר' שמואל בר רב יצחק מייתי ליה דכיון דמשום תפלה הוא לא שנא יום הכפורים להיות בשבת ולא שנא חל להיות בחול אין מראין בו פנים שהרי שוין הן בתפלה אבל הרב ר' יצחק בן גיאת ז"ל העלה מכאן דבשחל בשבת מראין בו פנים, ואין זו דרך הגמ' הזו:

אין קורעין ולא חולצין ולא מברין אלא קרוביו של מת. ואין מברין אלא על מטות זקופות ואין מוליכין לבית האבל לא בטבלא ובאסקטלא ולא בקנון. אלא בסלין. ואין אומרים ברכת אבלים במועד. הא מתניתין כלה במועד קיימא. כדקתני סיפא בהדיא. ובמועד קיימא וכולה פירקין משנה במועד הוא. וקמ"ל תרתי דאין קורעין אלא קרובים שלו לרבות את ההספד ושאין כופין מטות אפילו להבראה. ומכללא דקריעה גופא בקרובים. והבראה דעבדינן דלא מחלל בה שמחת מועד באבלו' והיו מוליכין לבית האבל בטבלא היא נמי במועד קתני. ואצ"ל בחולאלא דקתני אפילו במועד דלא נהגו אבילות לא יוליך אלא בסלים. כתקנתא דרבנן שלא לבייש את מי שאין לו.

ירושלמי (ג,ז) ובלבד קרובים הראויין להתאבל. ובדידן כל המחויבים בקריעה. קורעים במועד כגון מי שהיה שם בשעת יציאת נשמה. ואם אדם כשר הוא. או חכם. הכל קורעין עליו במועד. אבל לכבוד דרשות קתני מתניתין דאין קורעין. באת לו שמועה במועד שמועה קרובה שנוהגת בה לאחר המועד שבעה ושלשים ודאי קורע שמועה קרובה במועד ולאחר המועד תעשה רחוקה. מצינו בתשובת הגאונים כיון דאינו נוהג שבעה ושלשים אינו קורע ותלו לה מדאמרינן בגמרא קריעה בלא שבעה מי איכא. וכך מצאו עוד לרבינו האיי.

ואין עניות דעתנו מסכמת לדבריהם. לפי שהשמועה הזו קרובה היא. וראוי לנהוג עליה שבעה ושלשים. אלא שהרגל מבטל לפי שאינו ראוי לאבילות אבל ראוי הוא לקריעה. הלכך קורע בשעת שמועה. דשעת חימום הוא. ולא אמרו בגמרא דליכא קריעה בלא שבעה. אלא בשמועה רחוקה. כלומר דכשם שהקלו עליו שאינו נוהג שבעה מפני שהוא אבילות ישנה כך נקל עליו שלא יהא קורע. אבל קרובה היא והרגל מפסיק מה שראוי להפסיק ונוהג מה שראוי לנהוג [כשאר] (בשאר) אבלים.

ובעל הלכות כתב אפילו בשמועה קרובה אסור לקרוע במועד. וכך השיב רב נוטרנאי. נשתבש זה אצל הגאונים. דשמועה קרובה כמי שמתו מוטל לפניו. וקוברו במועד היא. ותנן בהדיא בקרובים של מת קורעים:

דף כה.

ר' שמעון ב"א אומר העומד על המת בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע. הא למה זה דומה לספר תורה שנשרף שהכל חייבים לקרוע. פי' רש"י ז"ל שעדיין היה זה יכול ללמוד והוה ס"ת. ולפי הפירוש הזה נראה שאין מצוה זו נוהגת בנשים. אלא אפילו היה עומד בשעת יציאת נשמתן אין חייב לקרוע. וקשה הדבר לומר שיקרעו על העתיד. ועוד אם מן הדין אף בס"ת אין קורעין אלא בזרוע וכמעשה שהיה (לקמן כ"ו ע"א).

ולי נראה שהנפש בגוף כאזכרות בגולין. ומשל בעלמא הוא לומר שהוא הפסד גדול וחרדה רבה. וחייב אדם לקרוע עליה כאלו נשרף ס"ת לפניו. א"נ יש לומר כשם שקורעין עליה כך קורעין על מקיימי מצותיה. שבשריפתה אובדין מצות של כתיבה. ובמיתת עושיה אובדין מצות של מעשה. הלכך על כל אדם מישראל קורעין ואפילו על אשה:

תניא ארון העובר ממקום למקום עומדין עליו בשורה ואומרים עליו ברכת אבילים ותנחומי אבילים. ורמינן עלה הא דתניא ארון העובר ממקום למקום אין עומדין עליו בשורה ואין אומרים עליו ברכת אבילים ותנחומי אבילים, ומפרקינן לא קשיא כאן ששלדו קיימת כאן שאין שלדו קיימת.וכן נמי הולכין לקבורתו ומבטלין תלמוד תורה בכל הוצאת מת לקבורה. אבל אין שלדו קיימת כי איכא דמעסקי ביה לא נפקינן. ומאי ברכת אבילים ותנחומי אבילים שאומרים עליו שאם היו קרובים עם הארון ושלדו של מת קיימת כיון שמתאבלין ביום ליקוט עצמות אומרים עליהם ברכת אבילים ותנחומי אבילים. וכן אם היו מפנין אותו בתוך שבעה או שלא נסת' גולל ראשון ולא התחילו עדיין לימנות מברכין עליהן. אכל שלא בשעת איבול בין שלדו קיימת ובין אין שלדו קיימת אין מברכין עליהן ברכת אבלים. שאין ברכה זו שלא במקו' אבלו' לעולם.

ירושלמי (א,ה) תני אין שמועה ללקוט עצמות. אמר רבי חגי והוא ששמע למחר, אבל אם שמע בו ביום יש שמועה ללקוט עצמות, פירוש אם שמע שליקוט עצמות אביו היום מתאבל עליהן עד הערב אף על פי שלא היה שם. תני ליקוט עצמו' אין אומרי' עליהן קינים ונהי ואין אומרי' עליהם ברכת אבלי' ותנחומי אבלי' אבל אומר עליהם דברים מה הן דברים רבנין אמרין קליסין. פירוש מקליסין המת ומספרין בשבחיו לפי מה שהוא. ויש מפרשי' קלוסי' להקב"ה שהוא ממית ומחי'.

באבל (פרק י"ב) תניא אין מפרקין את העצמות ואין מפסיקי' את הגידין אלא אם כן נתפרקו העצמו' מעצמן ונפסקו הגידין מעצמן, כל העצמו' אדם מלקט חוץ מעצמו' אביו ואמו דברי ר' עקיבא. ר' יוחנן בן נורי אמר אין ליקוט עצמות אלא משיכלה הבשר, כלה הבשר אין הצורה ניכרת בעצמו' אדם, מלקט אדם עצמות שני מתים באחד ונותנן

בראש אפרקסין מכאן ובראש אפרקסין מכאן דברי ר' יוחנן בן נורי ר' עקיבא אומר סוף אפרקסין להתעכל וסוף העצמות להתערב. אבל מלקטן ונותנן כל אחד ואחד לעצמו בארונות של ארזים. ומזלפין עליהן יין ושמן דברי ר' עקיבא ר' שמעון בן ננס אומר שמן ולא יין מפני שמרבה עליהן את הדרן' אבל נותנין עליהן חפורין יבשין. אמר ר' אלעזר בר' צדוק כך אמר לי אבא בשעת מיתתו בתחל' קברוני בבקע' ולבסוף לקט עצמי ותנם בארזים ואל תלקטם אתה בידיך שלא אהא בזוי בעיניך, וכך עשיתי לו נכנס יוחנן ולקטן ופירס עליהן את אפרקסין ונכנסתי וקרעתי עליהן ופירסתי עליהן את הסדין ונתתי עליהן חפורין יבשין. וכשם שעשה לאביו כך עשיתי לו.

במי שמתו תנו רבנן המוליך עצמות ממקום למקום הרי זה לא יתנם בדסיקיא ויניחם על גבי חמור וירכב עליהן מפני שנוהג בהן מנהג בזיון, ואם היה מתירא מפני הגנבים או מפני הלסטים מותר. כדרך שאמרו בעצמות כך אמרו בספר תורה שאם היה מתירא מפני הגנבים ומפני הלסטים מותר.

באבל [פי"ג] תניא המלקט עצמות והמוליך עצמות ממקום למקום פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה, ואם רצה להחמיר על עצמו הרי זה לא יחמיר מפני כבוד העצמו' ר' יוחנן בן נורי אומר ירחיק ארבע אמות ויקרא את שמע בן עזאי אומר אם היו עמו בספינה מפנן לצד אחד וקורא ר' יצחק אומר של קרובים פטור של אחרים חייב. ר' שמעון אומר בשבת חייב ובחול פטור. ר' נתן אומר אם יש חבילה עמהן פטור מפני שזיקתן שמירתן אבל לא זיקת חבילה והלכתא כתנא קמא דפטור בכל ענין בין בחול בין בשבת. והנך תנאי כולהו יחידאי נינהו ולית הלכתא כחד מינייהו:

חכם שמת הכל כקרוביו. הכל קורעין עליו הכל חולצין עליו והכל מברין עליו ברחובה של עיר ותניא מפני מה מתים בניו ובנותיו של אדם כשהן קטנים מפני שלא בכה והתאבל על אדם כשר שמת. שכל הבוכה ומתאבל על אדם כשר מוחלין לו כל עונותיו בשביל כבוד שעשה. פי' בוכה ומתאבל היינו בוכה וקורע עליו. אבל לישב עליו באבילות לא אמרו אלא על רבו כדבעינן למכתב לקמן.

כי נח נפשי' דרב ספרא לא קרעו רבנן עליה. אמרו לא גמרינן מיניה. א"ל אביי מי קתני הרב שמת חכם שמת קתני. ועוד כל יומא שמעתתי' בפומין בי מדרשא. סבור מאי דהוה הוה. א"ל רב אידי בר אבין תניא חכם כל זמן שעוסקין בהספדו. סבור למיקרע לאלתר. א"ל אביי חכם כבודו בהספדו.

איכא למידק הכא. והא רב ספרא אדם כשר הוה והכל קורעים על אדם כשר ואפילו

בחש"מ. והרב ר' אברהם בר דוד ז"ל מתרץ דה"מ באותן שעומדין בין מיתה לקבורה. אבל אלו החכמים לא היו שם בשעת פטירתו של רב ספרא. ולאחר קבורה באו. ואינן חייבין לקרוע באדם כשר. והם היו סבורין דחכם נמי כאדם כשר ותו לא. אא"כ היה רבו. דההוא ודאי בין בפניו בין שלא בפניו ביום שמועה קורע אפילו במועד. וא"ל אביי מי קתני הרב שמת חכם שמת קתני וקאמר הכל כקרוביו בין בפניו בין שלא בפניו. וכדתניא באבל רבתי [פ"ט] ר"ש בן אלעזר אומר חכם שמת כל שעומדין עליו בשעת מיתתו קורעין. וכל שאין עומדין עליו בשעת מיתתו אין קורעין עליו. נראה לי שהוא שבוש. ואדם שמת הוא צריך להיות והיא היא הברייתא השנויה כאן. ר"ש בן אלעזר אומר כל העומדין על המת בשעת יציאת נשמה חייבים לקרוע. למה זה דומה לס"ת שנשרף, אלו דברי הרב ז"ל.

וקשה לנו על הסברא הזאת מה שמצינו בירושלמי ר' בון דמך במועדא ולא עביד ליה ר' מונא חסד. והווין ציפוראי אמרין עד מות סנאה בתר מועדא עביד ליה איקרייה על ואמר קדמיהון האין דתני רבי חכם שמת הכל כקרובין בהינון דהוו גביה ואנן לא הוינן גביה. דמשמע מינה דאין חייב לקרוע על חכם אלא באותן שהיו עמו קודם קבורה. ובברייתא בקודם קבורה תניא. כדקתני חולצין ומברין עליו ואיכא למימר התם במועד הוה. וקי"ל דאין מספידין אלא בפניו ובתר מועד דעבד ליה הספד קרע עליה בהספד. והיינו דאמר להו הכל כקרוביו דמשמע דאפילו במועד קורעין בהינון דהוו גביה ואנן לא הוינן גביה. ולפיכך אין אנן מחללין עליו מועד. ולאחר המועד הרי קיימנו הספדו וקריעתו ועם כל זה אין הדברים נוחים. שהי' להם לפרש בגמ' כי נח נפשי' דרב ספרא לא הוו רבנן גביה. אבל י"ל שאלו החכמים היו סבורין בהא דתניא שלא בכה והתאבל על אדם כשר שאינו חייב לקרוע אלא שיבכו ויספדו אותו כענין שאמרו כל המתעצל בהספדו של אדם כשר. ואמרו כל המוריד דמעות על אדם כשר. אבל קריעה אין להם אלא במחוייבי אבילות כגון קרובין ועל רבו. טועין היו בזה כגון שטעו בברייתא האחר' בתכם שמת שלא היו סבורין להעמידה אלא על הרב וכי היאך יהא להם חיוב קריעה על אדם כשר והן פוטרין עצמן מלקרוע על חכם. אלא להקל היו מפרשין הברייתות ואביי השיב להם מזו של חכם. לפי שרב ספרא נמי חכם הוה. והיו חייבין לקרוע ולחלוץ ולהברות כקרובין. ומה שאמרו בגמרא לענין קריעה אי אדם כשרהוא חיובי מחייב. סברא דגמרא היא דפרישו לברייתא דאדם כשר אפילו בחיוב קריעה. ומסקנא דגמרא הוא מן בתר אביי. וגרסינן באלו מציאות (דל"ג ע"א) אמר רבי יהודה אמר שמואל ת"ח שבבבל עומדים זה מפני זה וקורעין זה על זה. ולענין אבידה במקום אביהם אין מחזירין עד שיהא רבו מובהק

ותלמידים קורעין זע"ז כדין רבו שאין מאחין לעול' דכל יומא שמעתתא דהדדי בפומייהו. שאלו לענין קריעה עצמה אין הפרש בין חכם לרבו מובהק זהו דרכו של רש"י ז"ל. וכן פירש עומדין זה לפני זה כמלא עיניו כדין תלמיד לרבו. א"כ עשו ת"ח שבבבל כרבו מובהק לענין עמידה. דאלו רבו שאינו מובהק אינו עומד אלא בארבע אמות. והכי איתא בפ"ק דקידושין.

ויש לי דרך אחרת בזה. והיא שנפרש שאין חובת אדם כשר בקריעה על ת"ח שכן דבדין עמידה אמרינן התם במס' קידושין (דל"ג ע"ב) חדא דאתון חכימין ואנא חבר ואתמר התם שאני רב יחזקאל דבעל מעשים הוה. דאפילו מר שמואל קאים מקמיה. אלמא מקמי זקן אחר לא קאים. וש"מ שאין ת"ח עומד בפני מי שקטן ממנו. וכן כולה סוגיא מוכחא התם. והטעם בזה מפני שהוא כזקן ואינה לפ"כ. ולפיכך אמרי' דת"ח שבבבל עומדין זה מפני זה ואפילו גדול מפני קטן. משום דשמעתתי' בפומייהו דהדדי והוה ליה רבו. וכן נאמר לענין קריעה שאין חובת זו מן הקטן על הגדול ממנו בחכמה. וכדאמרינן נמי לענין חולץ דלקמן ונמנע ולא חלץ ואמר להו אביי חכם תניא ואי לקטן ממנו אפילו אדם כשר אלא בשוין. ועוד דכל יומא שמעתתא בפומין וה"ל רבו שאינו מובהק. דעומד נמי מפניו וקורע עליו. ואפילו היה גדול ממנו בחכמה כשמואל דקרע על ההוא מדרבנן משום דאסבריה אחד יורד לאמת השחי ואחד פותח כיון. ועכשיו כל השמועות הללו מתחורות ומתוקמות בלשונם דקא מיירי בקריעות ולא מדכרו אחוי כלל. אלמא בקריעה עצמה איירינן כן נראה ודבר נכון וברור היא. ולדברי הרמב"ם ז"ל שאומר על רבו קורע עד שמגלה את לבו. יש לפרש קורעין זה ע"ז עד שמגלה את לבו אלא שאינו פי' נכון כמו שיתבאר לפנינו:

כי נח נפשיה דרב חסדא סבור רבנן דלא למישלל קרעייהו אמר להו רב יצחק בר אמי תניא חכם שמת כיון שהחזיר פניו מאחורי המטה מיד שולל. פי' בקורע על חכם שאינו רבו קאמר והוא הדין איחוי שמאחה מיד אי נמי מאחה לאחר קבורה מיד. ותניא באבל (פ"ט) והקורע לשום כבוד הרי זה מאחה מיד שאלו ברבו כיון שיושב עליו יום אחד באבלות גמורה היאך יהא שולל לא מצינו שולל בתוך ימי אבלו ועוד ליתני הרב שמת אלא נראה על רבו שולל למחר ואינו מאחה לעולם וכן מצינו בירושלמי כד דמך ר' יונה הורי ר' חייא בר בא לנעול למחר מאן דמר לשלול בו ביום לנעול בו ביום ושמע מינה שאינו שולל כל זמן אבילות. והרמב"ם ז"ל כתב יראה לי שהקורע על החכם שמת מאחה למחר שאפילו רבו שלימדו חכמה אינו יושב עליו אלא יום אחד ואיני יודע למה יאסר בו ביום:

דף כו.

אחד השומע ואחד השומע מפי השומע חייבין לקרוע. והעדים אין חייבין לקרוע שכבר קרעו בשעה ששמעו. דכתיב ויהי כשמוע המלך את דבריהם ויקרע את בגדיו המלך קרע והם לא קרעו. פירוש ששמע מפי השומע כגון ששמע מאחד שהעיד אני שמעתי איש פלוני בירך את השם בפירוש. שאלו במספר דברים ממש אצ"ל.

ומפורש בירושלמי [סנהדרין ז,ח] לענין העדים ששנינו בהם. אמור מה ששמעת בפירוש. ואמרין ליה גדף. אלא אותו השם שאמרתי בפניכם קלל ובו קלל. כלומר מזכיר שם בן ד' אותיות. ואומר השם הזה הזכיר המגדף וקלל אותו וקלל בו. כלומר יכה יוסי את יוסי.

ועוד אמרו בירושלמי: ר' חייא אמר ר' יוסה מקשי תמן. תנינן הכרוז יוצא מלפניו. איש פלוני יוצא ליסקל על שעבר עבירה פלונית וכו'. כלומר וכיון שאמרנו שומע מפי שומע חייב לקרוע. אפילו שאין השני מוסיף גדוף מפיו. אף השומעים הכרוז אומר איש פלוני חרף וגדף. למה אין הכל קורעין. שהרי יודעין שעל הזכרת השם שהזכיר וגדף הוא נסקל. ופריק שמענו מפי שומע. ושומע מפי שומע צריך לקרוע בתמיה. כלומר לא אמרו אלא בשומע מפי העד ששמע הגידוף ממש.

ושמעינן מהני שכל השומע סתם מפי עדים. פלוני קלל בשם זה קורע. וכן השומע מפי העד פלוני קלל בשם המיוחד או בכנוי הראוי לקרוע קורע עליו. והשומע שלא מפי עדים אינו קורע.

סנהדרין (ס' ע"א): אמר רב יהודה אמר שמואל השומע הזכרה מפי הארמי אינו חייב לקרוע. וא"ת רבשקה. ישראל מומר הוה. ואמר ר"י אמר שמואל אין קורעין אלא על שם המיוחד בלבד אבל בכינוי לא. ופליגי דר' חייא בתרויהו דאר"ח השומע הזכרה בזמן הזה אינו חייב לקרוע. שאם אין אתה אומר כן נתמלא כל הבגד קרעים. ממאן אלימא מישראל מי פקירי כולי האי אלא פשיטא מארמי. ואי שם המיוחד מי גמירי. אלא לאו בכינוי. וש"מ אפילו מארמי ש"מ. והלכתא כר"ח הלכך מן הארמי אינו קורע. אבל מישראל חייב לקרוע. אפילו בזמן הזה ואפילו בכינוי:

אמר רב הונא הרואה ס"ת שנשרף (בנוסחא שלפנינו איתא שנקרע) **חייב לקרוע שתי קריעות אחת על הגויל. ואחת על האותיות. שנאמר ויהי דבר ה' אל ירמיהו אחרי שרוף המלך יהויקים את המגלה ואת הדברים. ולא אמרו שחייב לקרוע אלא כגון שנשרף בזרוע וכמעשה שהיה. ערי יהודה דכתיב ויבואו אנשי' משכם ומשילה ומשומרון שמנים איש מגולחי זקן וקרועי בגדים. אמר רבי חלבו אמר עולא ביראה א"ר אלעזר הרוא' ערי יהודה בחרבנן אומר ערי קדשך היו מדבר וקורע. ירושלם בחרבנה אומר ציון**

מדבר היתה ירושלם שממה וקורע. בית המקדש בחרבנו אומר בית קדשנו ותפארתנו אשר הללוך אבותינו היה לשריפת אש וכל מחמדנו היה לחרבה וקורע. וקורע על המקדש. ומוסיף על ירושלים. כשפגע במקדש תחלה קורע טפח ומוסיף כל שהוא. ואם פגע בירושלים תחלה קורע על ירושלים בפני עצמה ועל המקדש בפני עצמה. קריעה טפח לכל אחד. ואני תמה כיון דקתני על ערי יהודה בחרבנן קורע. מה צריך לומר ירושלים בחרבנה והלא ירושלים בכלל היתה. ויש לומר שאם קרע על ערי יהודה. חוזר וקורע על ירושלים. שאלו בשאר ערי יהודה קרע על אחת מהן. אינו קורע על השנית. וקורע על ערי יהודה בפני עצמן ועל ירושלים קרע אחר בפני עצמו. ואם קרע על ירושלים תחלה אינו קורע על שאר ערי יהודה. שכבר קרע לקדושה שבכולן.

ירושלמי (ט,ב) בפרק הרואה שמעון קמטריא שאל לר' חייא בר בא. בגין דאנא חמר וסליק לירושלים בכל שעה. מהו שנקרע. א"ל בתוך שלשים אין אתה צריך לקרוע. לאחר שלשים יום צריך לקרוע:

דף כו:

תנו רבנן הקורע מתוך השלל מתוך המלל מתוך הליקוט מתוך הסולמות לא יצא. מתוך האיחוי יצא. אמר רב חסדא ובאחוי אלכסנדרי. פי' הרב ר' אברהם בר דוד ז"ל שהיא התפירה שלנו שוה מלמעלה ובולטת מלמטה. [ו]מחטא דתלמיות' שהזכירו רז"ל (במס' קדושין בסוף). היא כעין אריגה שרזי"ר בלע"ז.

ולי נראה דאחוי סתם הוא התפירה השוה מלמעלה. ובולטת מלמטה. ואיחוי אלכסנדרי היא השוה מלמעלה ומלמטה דומה לאריגה. ומחטא דתלמיותא שבמסכת קידושין היא המחט שעושין בה צורות על הבגדים ונקראת כן לפי שעושין בה תלמים. וכן מצינו בירושלמי איזהו האחוי כאריג.

והיכא דקרע לו על מתו ומת לו מת אחר תוך שבעה קורע קרע אחר בפני עצמו. לאחר שבעה מוסיף על אותו קרע כל שהוא ויצא. דאמרינן (שם) פליגי בה רב מתנה ומר עוקבא ותרוייהו משום אבוה דשמואל ולוי אמרי. חד אמר כל שבעה קורע לאחר שבעה מוסיף וחד אמר כל שלשים קורע ומוסיף לאחר שלשים. ופסקו רבואתא כמ"ד שבעה. ותניא ר' יוסי אומר תחלת קריעה טפח ותוספת כל שהוא וקי"ל כוותי':

תנו רבנן וכלן רשאין לשוללן ללקטן למוללן לעשותן כמין סולמות אבל לא לאחותן, אמר ר' חסדא ובאחוי אלכסנדרי. תנו רבנן רשאי להפכו למטה ולאחותו רבי שמעון בן אלעזר אוסר באיחוי וכשם שמוכר אסור לאחותו כך לוקח אסור לאחותו לפיכך

מוכר צריך להודיע ללוקח. נראין הדברים דסיפא דברייתא כשם שמוכר אסור לאחותו כך לוקח אסור רבי שמעון בן אלעזר קתני לה שאלו לדברי חכמים כיון שהוא עצמו מותר לשנות הבגד לאחותו ש"מ דלאו חובת מנא הוא אלא חובת גברא הוא שאסרו עליו לאחות קריעה זו שלא יהא כמי שהשלים אבלות וכיון שהפכן למטה ובאו פנים חדשות לכאן מותר וכל שכן בלוקח שאינו מחויב בדבר ואחוי שלו אין מראה כלום (כאבלותו) [באבלותו] של מוכר שהוא מותר לאחותו [למטה] אלא לר' שמעון בן אלעזר הוא דלדידיה בגד זה אסור באיחוי הוא לעולם והיינו דקתני ר' שמעון בן אלעזר אוסר באיחוי.

וכתוב בהלכות גדולות בכלל גדול ובאבל ולפני חגיהן הלכה כר' שמעון בן אלעזר ובהן סמך רבינו ז"ל בהלכותיו ודבר זה מצאתי אותו בירושלמי אבל אני תמה שלא ראיתי גדולי הגאונים ורבנו ז"ל שיהו סומכין על ירושלמי בפסק הלכה וכמה הלכות פסוקות בירושלמי שאין הגאונים מוסרין לנו כך במסכתא זו עצמה לא פסקו כירושלמי וכן הדין נותן שלא נסמוך על הירושלמי בזה לפי שכל מקום שלא פסקו בגמרא שלנו הלכה כדברי יחיד ודאי שדעתם מכרעת לדברי המרובים והגמרא הירושלמית שפוסקת כדברי יחיד חולקת היא ואין סומכין עליה ואולי קבלה היא ביד בעל ההלכות בזו כאותה שאמרו הגאונים במיפך שבועה וחיורי שהיא הלכה פסוקה בידם ורבינו ז"ל סומך על קבלתו.

באבל [פ"ט] תניא המוכר חלוק קרוע לחבירו צריך להודיעו שהוא מן הקרעים שאינן מתאחין והלוקח חלוק מחבירו אסור לאחותו עד שיודע שהוא מן הקרעים המתאחין כל הקרעים שאינן מתאחין אסור למכרן לארמי לחפותן ולהפכן מלמטה דברי ר' שמעון בן אלעזר ור' מתיר, וקשה לי כיון שאמרנו מוכר צריך להודיע ללוקח למה אסרו ללוקח לאחותו עד שידע שהוא מן הקרעים המתאחין והלא בידוע שמן המתאחין הוא כיון שמכר לו סתם ולא הודיעו כדאמרינן [חולין פ"ג ע"א] בד' פרקי' בשנ' המוכר בהמה לחבירו צריך להודיע אמה מכרתי לשחוט בתה מכרתי לשחוט ותני עלה אם לא הודיעו הולך ושוחט ואינו נמנע ואיפשר שלפיכך אסרו על הלוקח לאחותו ולא סמכו על השתיקה של מוכר מפני שרגלי' לדבר שזה הקרע אינו מתאחה שאלו היה מוכר מותר לאחותו לא מכרו כשהוא מקורע שהקרע פוחת בדמיו. ואם תאמר כיון שאסור לאחותו מן הסתם למה הצריכו להודיעו שמא יטעה לוקח בשעת המקח ויהיה בו משום אונאה: **ת"ר עד היכן הוא קורע עד טבורו וי"א עד לבו. הגיע לטבורו מרחיק שלש אצבעות וקורע. נתמלא מלפניו הופכו לאחוריו. נתמלא מלמעלה הופכו למטה. הקורע למטה**

ומן הצדדים לא יצא אלא שכ"ג פורס מלמטה. פי' הרב ריי"ץ בן גיאת ז"ל למטה בשולי הבגד או מן הצדדין שתחת בתי הידים לא יצא. וכן דעתנו דכל בית הצואר שלפניו מקום קריעה הוא. שלא לפני בית הצואר מכאן ומכאן נקרא צדדין ולא יצא. וזהו קמי שפה דכתיב שפה לפיו.

ובאבל (פ"ט): אין קורעין אלא בשתי המוריאות. הקורע מן החופה ומן הצדדין לא יצא. ר' יהודה אומר יצא. אר"י מעשה בימי הדופית שהיו קורעין מן הצדדין. א"ל אין שעת הסכנה ראי'. פי' שתי המוריאות הם אימרא שבפי החלוק מן הימין ואימרא שבפיו מן השמאל שעושין אותו כדי שלא יקרעו התפירות וחפת החלוק מצדו על בית יד שלו מן השמאל. וזהו שאמרו במועד כל שאינו יכול לכוין אימרא בחפת חלוקו. ולפיכך הקורע מן החפת ומן הצדדין מכאן ומכאן חוץ ממקום האימראות לפניו לא יצא.

ירושלמי (ג,ז)שלמו מלפניו מתחיל וקורע לאחוריו, שלמו מלמעלה מתחיל מלמטה שלמו אלו ואלו נעשה כפוחח פי' ואינו קורע וה"ל כמי שאין לו חלוק לקרוע כדבעינן למימר קמן. באבל (שם) הפוחח אינו קורע ר' יהודה אומר קורע:

ת"ר אמרו לו מת אביו וקרע. מת בנו והוסיף תחתון מתאחה עליון אין מתאחה. מת בנו וקרע מת אביו והוסיף. עליון מתאחה תחתון אין מתאחה. מת אביו ומתה אמו מת אחיו ומתה אחותו קורע קרע אחד לכלן. ר' יהודה בן בתירא אומר על כלן קרע אחד. על אביו ועל אמו קרע אחר. לפי שאין מוסיפין על קרע של אביו ושל אמו. מאי טעמא דר"י בן בתירא. אמר ר' נחמן בר יצחק לפי שאינן בתוספת. אמר שמואל הלכה כר"י בן בתירא. והא אמר שמואל הלכה כדברי המיקל באבל. אבלות לחוד וקריעה לחוד.

פי' מדקאמר ר"י בן בתירא על כלן קרע אחד. על אביו ועל אמו קרע אחר. וקאמר לפי שאינן מוסיפין על קרע של אביו ושל אמו יקרע על האחרים תחלה. ויוסיף על אביו ועל אמו. ומתרץ לפי שאינן בתוספת. כלומר כשם שאין מוסיפין על קרעים שלהן כך אין קרעים שלהן מתוספין על אחרי'. וטעמ' דאין מוסיפין משום דקרע של אביו ושל אמו מתחמם וקורע והולך הוא. לפי שקריע' גדולה היא. ופעמים שמוסיפין בה יותר מעד לבו. דכבוד אביו ואמו אין לו שיעור ניכר למעלה. וטעמא דאינן בתוספת משום דאע"ג דקריעה דאחרים טפח ושל אביו ושל אמו דעד לבו ניכרת בה לגמרי. אפילו הכי אינו בדין לעשות עיקר קריעה של אחרים ושל אביו ושל אמו טפלה להם. כדאמרי' קורע על מקדש בפני עצמו ועל ירושלים בפני עצמה. כדפגע בירושלים תחלה.

ורב יצחק בן גיאת ז"ל פי' לפי שאינן מוסיפין על קרע של אביו ושל אמו. משום דעד לבו בלבד הוא מוסיף כיש אומרים מכאן ואילך מרחיק שלש אצבעות וקורע. והרי הרב

ז"ל יצטרך לפסוק הלכה כיש אומרים. ואלו היה כן היו מפרשין בגמרא ומעמידין לר"י בן בתירא כדברי היחיד. ורבינו הגדול ז"ל נמי כת"ק פסק וכן עיקר.
ומפרש ר"ש ז"ל דר"י בן בתירא אירשא דברייתא נמי פליג. אמרו לו מת אביו וקרע. מת בנו והוסיף. מת בנו וקרע. מת אביו והוסיף. דקרע של אביו ושל אמו. קרע בפני עצמו הוא לעולם.
והרב אברהם [בר דוד] ז"ל מחלק בדבר. דבזה אחר זה. מת אביו וקרע. מת בנו לאחר שבעה והוסיף יצא. ולא פליג ר"י בן בתירא אלא אסיפא. בקורע בבת אחת. ומשמע מדיוקא דברייתא. דהיכא דא"ל מת אביו ומתה אמו. דקורע על שניהם קרע אחד לא החמיר ר' יהודה ב"ב. אלא שלא לערב קרע דשאר קרובים בשל אביו ואמו. אבל אביו ואמו שמתו שניהם לשניהם קרע אחד. ובאבל (פרק ט') תניא מי שמתו לו אביו ואמו בבת אחת הרי זה קורע לשניהם קרע אחד. ר' יהודה בן תימא אומר. קורע לזה בעצמו ולזה בעצמו. ויש שסובר לומר דמת אביו ומתה אמו דקתני בברייתא דידן. אביו או אמו קתני. הא שניהם לכל אחד קריעה בפני עצמו.
והדברים נראין בחיצונה הזו שהיא משובשת. ומי שמת לו אחיו ואביו קתני. ור' יהודה בן תימא הוא ר' יהודה בן בתירא השנוי כאן. וכך הזכירוהו בירושלמי בברייתא זו. ואם נאמר שהיא מחלוקת אחרת. נפסוק הלכה כת"ק דאבל. וליתיה לדר"י בן תימא. שלא פסקו בגמרא באביו ובאמו כאחת קריעה לכל אחד.
נמצא עכשיו. שמי שמתו לו שני קרובים כאחד. או שבאת לו שמועה על שניה' בבת אחת קורע קרע אחד לכלן. קרע ואח"כ מת לו מת אחר תוך שבעה לראשון קורע קרע אחר בבגד אחר או מרחיק שלש אצבעות מאותו קרע ראשון. וקורע טפח בין למטה מן הקרע הראשון. בין במקום אחר מן הצד. לאחר שבעה. מוסיף על אותו קרע ראשון כל שהוא ויצא. מת אביו ואחד מן הקרובים. או אמו ואחד מן הקרובים. קורע תחלה על אביו ועל אמו עד לבו ומרחיק שלש אצבעות. וקורע טפח על המת האחר. מח אחד מן הקרובים וקרע. ואח"כ מתו אביו או אמו. בין בתוך שבעה בין לאחר שבעה מרחיק שלש אצבעות. קורע מן הצד בשפת הבגד. שהרי צריך להבדיל קמי שפה שלו. וקורע עד שמגלה את לבו. מתו אביו ואמו כאחת קורע לשניה קריעה אחת עד לבו.
ומדברי הרב רמב"ם ז"ל יראה לי. שהוא מפרש הך סוגיא כר"י ב"ב מדקאמר ריב"ב על כלן קרע אחד. על אביו ועל אמו קרע אחר. לפי שאין מוסיפין על קרע של אביו ושל אמו. בעי בגמרא מ"ט דריב"ב. והלא אם קרע תחלת קריעה על אביו ועל אמו. והוסיף על אחרים. אין כבודן של אביו ושל אמו מתמעט בכך. ומהדרינן היינו טעמא דריב"ב

לפי שאינן בתוספות. כלומר שאין אביו ואמו מתוספין עם אחרים בקריעה ובין שיקרע קרע אחד לכלן כגון בשמועה אחת. בין שיקרע תחילה על אחרים בשמועה ראשונה. ויוסיף לאביו ולאמו בשמועה אחרת. תוספת היא. ובעינן קריעה שלימה לשמן. אבל קרע תתלה על אביו ועל אמו ואחר כך שמע על אחרים ודאי מוסיף שכבר יצא ידי קריעה שלהן. וא"ת בשומע כלן כאחד יקרע לשם אביו ומוסיף לשם אחרים. זו אינה תורה. שאם נחייב אותו לקרוע בפני עצמו לשם אביו ואמו. אף הוא צריך קריעה אחרת לשאר הקרובים. שהרי אמרנו כל שבעה קורע ואינו מוסיף.

נמצא עכשיו, דר"י בן בתירא פליג בסיפא דברייתא. מת אביו ומתה אמו, מת אחיו ומתה אחותו. ופליג' אמצעיתא מת בנו וקרע. מת אביו וקרע. אבל רישא מת אביו וקרע מת בנו והוסיף. דברי הכל היא. לפכך כתב הרב ז"ל (הרמב"ם פ"ח מה' אבל) מי שמתו לו בנים הרבה כאחד קורע קרע אחד לכלן. הי' בכללן אביו או אמו קורע על כלן קרע אחד על אביו ועל אמו קרע אחר. אמרו לו מת אביו וקרע ואחר שבע' מת בנו והוסיף תחתון מתאחה. עליון אינו מתאחה. אמרו לו מת בנו וקרע ואחר שבעה מת אביו אינו מוסיף אלא קורע קרע אחר שאין אביו ואמו בתוספת. זה לשונו. ויפה כיון:

והא דאמרינן בגמרא **אבילות לחוד וקריעה לחוד**. פירשו בו מפני שקריעה מן התורה ואבילות מדבריהם ואנו עתידין לבאר זה בע"ה בשער שלפנינו. לפיכך אמרו מקצת החכמים בתינוק כל שלשים. אע"פ שאינו מתאבל עליו חייב הוא בקריעה. דהתם אמרינן (בכורות מ"ט ע"א) אמר רב אסי הכל מודים לענין אבילות דיום שלשים כיום שלפניו דמי. דאמר שמואל הלכה כדברי המיקל באבל. הילכך לענין קריעה כיון דאין הלכה כדברי המיקל. ולחומרא אזלי' בה כל שלא שהא שלשים יום באדם דספיקא הוא קורע ואינו מתאבל.

ולא נראה לי זאת הסברא. שהקריעה עצמה מדברי סופרים וספקא לקולא. וכי מפקינן קריעה מכלל אבילות. לומר דליתיה בקריעה להאי כללא הלכה כדברי המיקל לעולם. אלא כשאר ד"ס היא. וכדאמרינן בהדיא במסכת עירובין פ' מי שהוציאוהו (דמ"ו ע"א) באבלות הוא דאקילו בי' רבנן אבל בעלמא אפילו בדרבנן שאני בין יחיד במקום יחיד בין יחיד במקום רבים. וכי מפקינן קריעה מכלל אבילות. להכי מפקינן לומר דהיא כשאר ד"ס. והלכה כרבים. אי נמי אי מסתבר טעמא דיחיד. יכלינן למיפסק כוותי' בגמרא. כשאר כל ד"ס שפסקו בכמה מקומות כדברי המחמיר. דודאי לא אשכחן קריעה מפורשת בתורה. אלא באסמכתא בעלמא מייתו לה מדא"ל רחמנא לבני אהרן ראשיכם אל תפרעו כו' מכלל דכ"ע מיחייבי. והא ודאי אסמכת' בעלמ' היא. דבני אהרן לאיסורא

קא"ל רחמנא מכלל דכ"ע רשאין הן. תדע. דהא התם משום עבודה קא מזהר להו רחמנא. כדקיי"ל בפרועי ראש ומחוסרי בגדים דבמיתה וקרועי בגדים נמי מחוסר בגדים נינהו דקמחללי עבודה כדאיתא במס' זבחים (פ"ב י"ז ע"ב) הילכך במיתה נינהו. וה"ק רחמנ' לא תפרעו ולא תפרומו משום עבוד' ולא תמותו. הא אם תעשו תמותו. ואע"ג דפרועי ראש ומחוסרי בגדי' דבמית' לאו מהכ' מפקינן להו במס' סנהדרין (פ"ג ע"ב) משום דהאי קרא לשעה. והנהו לדורות. מ"מ קרא לבני אהרן פרועי ראש ומחוסרי בגדים ששמשו דבמיתה אתא. וה"ק רחמנא ולא תמותו הא אם תעשו תמותו. וכן נמי מצינו דכתיב ומפתח אהל מועד לא תצאו פן תמותו. הא אם יצאו בשעת עבודה חייבים מיתה. ולא מצית למידק מהני קראי לאחר אלא רשות אלא אסמכתא בעלמא הוא. ודאמרינן נמי אבל שלא פירע ושלא פירס חייב מיתה. דכתיב ולא תמותו. אסמכתא בעלמא היא. ומיתה זו עונש מדברי חכמי' כענין כל בר ישראל העובר על דברי חכמים חייב מיתה. ואמרינן דכוותה אבל ששמש מטתו בימי אבלו חייב מיתה.

מיכן אני אומר לענין פריעת הראש דשלשים יום שהוא מדבריהם. ואין לנו אבלות תורה אלא ביום מיתה וקבורה לדעת הגאונים. הא לאחר מיכן הרי הוא כשאר כל אדם. ואפילו בתספורת שסמוך לדברי תורה. ואין צריך לומר בגיהוץ שהוא סמוך לד"ס באסמכתא בעלמא כדבעינן למימר קמן. ועוד לדברי הגאונים יום ראשון של אבילות תורה הוא ואף על פי כן בנפלים ספק אינו מתאבל הוא וכן קריעה אינו קורע עליהם עד שיהיו בני קיימא ודאי כמו שאני עתיד להזכיר בענין האיבול:

מקרעין לקטן מפני עגמת נפש הא שלא מפני עגמת נפש לא דא"כ נמצאת אבילות נוהגת בקטן. להרב ריי"ץ בן גיאת ז"ל. אם הגיע לחינוך קורע על קרוביו. כשאר מצות שמחנכין אותו בהן.

באבל (פ"ה) תניא היה יושב ומספר. אמרו לו מת אביך הרי זה יגמור. אחד המספר ואחד המסתפר.

בסוף נדרים (פ"ז ע"א) תניא אמרו לו מת אביך וקרע. ואח"כ נמצא בנו. יצא ידי קריעה. ותניא אחריתי א"ל מת בנו וקרע. ואח"כ נמצא אביו לא יצא ידי קריעה. ופריק רב אשי כאן תוך כדי דבור כאן לאחר כ"ד. הא דאמרת יצא שנמצא בנו תוך כדי דבור. והא דאמרת לא יצא ידי קריעה לאחר כ"ד. תניא מי שיש לו חולה בתוך ביתו ונתעלף. וכמדומה שמת וקרע ואח"כ מת לא יצא א"ר שמעון בן פזי אמר ר' יהושע בן לוי משום בר קפרא לא שנו אלא שמת לאחר כדי דבור. אבל מת בתכ"ד אינו חוזר וקורע. וכן הלכתא.

בהלכות הרב ריי"ץ בן גיאת אמר גאון מי ששמע שמת אביו וקרע. וישב עליו שלשה

ימים ובאו ואמרו לו קיים ופסק. ואח"כ אמרו לו מת. כיון שקרע בשעת חימום יצא ידי קריעה. ואינו צריך לחזור ולקרוע ולישב שבעה רצופים שכבר הקשו לחג. אלו דברי גאון. ודחאם הרב ז"ל מן הברייתא הזו. דכל לאחר כדי דבור לא יצא ידי קריעה. ובודאי אם דברי הגאון כשאמרו לו מת ולא מת ואח"כ מת. דברי טעות הן. אלא א"צ מת וקרע ונהג ג' ימים אבילו'. ואח"כ א"ל לא מת. ואח"כ באו ואמרו לו משעה ראשונה מת. כמו שאמרו הראשונים. ואלו שהפסיקו אבילותך עדי שקר הם. זה ודאי יצא ידי קריעה. כדברי הגאון.

ולענין שבעה ימי אבילות נמי ראוי לנו לומר כבר הורה זקן. אלא שיש לי לדקדק אחר דבריו. שהרי הקובר את מתו שני ימים קודם לרגל. לדעת משנה ראשונה מפסיק כל הרגל ומונה חמשה לאחר הרגל. ונמצא שלא מנאן רצופין. וא"ת מפני שנהג בדברים שבצינעה ברגל. והלא לדברי האומר אין אבילות בשבת וכ"ש ברגל. לא נהג כלום. ונמצא שמנה בהפסקה. ועוד דלדברי הכל מ"מ הפסק אבילות הוא. שאם לא תאמר כן נמצא שנוהג אבילות יותר משבעה. ולא מצינו גזירות הללו נוהגת יותר משבעה. וקרוב היה לומר שכיון שחלה עליו אבלו ונהג בו אע"פ שבטל מקצת הימים בשוגג עולין לו ואין תשלומין לאבילות. ודבר זה צריך תלמוד:

מתני':**אין מברין אלא על מטות זקופות**. והני מילי במועד אבל בחול כדתני רבנן ההולך לבית האבל אם לבו גם בו יברוהו על מטות כפיות ואם לאו יברוהו על מטות זקופות. רבא איתרע ביה מלתא על לגביה אבא בר מרת דהוא אבא בר מניומי רבא זקיף ואיהו כפי אמר כמה לית ביה דעתא בהאי צורבא מרבנן יש מפרשי' שהמברה יושב על מטה זקיפה והאבל על מטה כפויה ואם לבו גס בו מברה אף שניהם על מטה כפויה שהמברה נוהג עמו דלכבודו בא לכאן וזו דעת הרב ר' יצחק בן גיאת ז"ל. ואחרי' פירשו ששניהם על מטה זקופה הן מסובין לכבוד המברה ודוקא בשעת הבראה שזוקף. ומסתבר האי לישנא מדקתני מטות זקופות ולא תני מטה זקופה אלמא כולן מסובין על מטות זקופות. והמלך אף על פי שהעם מסובין על הארץ הוא מיסב על הדרגש שאינו חייב בכפיית המטה:

דף כז.

מאימתי התחלת אבילות משיסתם הגולל. דת"**ר מאימתי כופין את המטות משיצאו מפתח הבית דברי ר' אליעזר. ר' יהושע אומר משיסתם הגולל. ומעשה שמת ר' גמליאל הזקן כיון שיצאו מפתח אמר להם רבי יהושע כפו מטותיכם. א"ל כבר כפינו על פי**

זקן. והלכה כר"י. פירש"י ז"ל גולל כיסוי הארון של מת.
וחכמי הצרפתים ז"ל השיבו עליו ממה שאמרו בסוכה ובעירובין (ד"ט ע"ב) כל דבר שיש בו רוח חיים אין עושין אותן לא דופן לסוכה ולא גולל לקבר. נראה שהגולל סתימת קבר הוא ולא סתימת ארון. ועוד השיבו ממה שאמרו בשחיטת חולין. [ע"ב א'] וכל אשר יגע על פני השדה לרבות גולל ודופק. וכיסוי ארון אינו בנגיעה ע"פ השדה. אלא טמון בכוכין הוא. ועוד האריכו להשיב על הפירוש הזה בדקדוקי שמועות שאין זה מקומן. והם אמרו שפירוש גולל הוא אבן גדולה שנותנין על הקבר לסתמו. ולא לעשות נפש לקבר אלא לסתימה. מלשון וגללו את האבן וכ"כ רב נתן בעל הערוך ז"ל. וכן ראיתי בפירוש רבינו חננאל ז"ל במס' חולין. גולל כיסוי הקבר. דופק אבנים מכאן ומכאן כמו כותלים. והמת נתון באמצע והגולל עליהם וכו'.
והראב"ד ז"ל פירש כן שהיא היתה האבן הגדולה שע"פ. הקבר או הנסר שקובעין לו בתוכו ולא סתימת הארון שעמו בבית. והביא לו ראיה ממה שאמרו בירושלמי הרי שמוליכין אותו ממקום למקום, כגון אלין דקסרין דקברין בבית שאן. אית תניי תני אלו שכאן מונין משיצא המת. ואלו ששם מונין משיסתם הגולל. ר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי הכל הולך אחר גדול משפחה. מהו אחר גדול משפחה ר' יעקב בשם ר' יוסי לחומרין. מהו לחומרין. שאם היה גדול משפחה כאן אלו ואלו מונין משיצא המת. ואם היה גדול משפחה שם אלו ואלו מונין משיסתם הגולל. ואם אין שם גדול משפחה, אלו שמכאן מונין משיצא המת ואלו ששם מונין משיסתם הגולל. ע"כ בירושלמי. והרי זו ראיה כפי דעת הרב ז"ל שסתימת הגולל במקום הקבורה הוא ולא עמו בבית, ואינה מכרעת, שיש לומר דבמטה היו מוליכין אותו לבית שאן מקום קרוב משם, או בארון פתוח ומוציאין אותו משם וקוברים אותו.
ואין ספק בדברי רש"י ז"ל שלא כל אדם נקבר בארון ואעפ"כ סתימת קברו נקרא גולל. אבל בא לפרש שאם נתנו את המת בארון וסתמוהו בבית שאבילות נוהגת מאותה שעה לר' יהושע. וכשאמרו בגמרא כבר כפינו ע"פ זקן ר"א מפני שר"ג במטה הוציאוהו וזמנו של ר"א קודם זמנו של ר"י משום דמוד' ר"א בסתימת גולל הבית דהתחלת אבילות הוא. אלא שהוא סובר במקום שאין שם סתימת גולל עדיין. כגון היוצא במטה שהוא נוהג משיצאו מפתח הבית, וכן יורה ר"ש ז"ל באלו שמוליכין אותן ממקום למקום בארון. ודעתם להוציאו משם לקברו שאין מונין לו אלא משעה סתימת קברו.
אבל עיקר פירושו של הרב ז"ל לומר שכיסוי הארון הוא נקרא גולל, וסתימתו הוא בין בבית בין בבה"ק משעה שיסתם במסמרים על מנת שלא יפתח עוד, שהרי נעשה אצלם

כמונח בקבר. ונמצא לדבריו שהמוליך מת במטה או בארון פתוח לבית הקברות וקובר מתו בקרקע, אינו מונה שבעה ושלשים אלא משיסתם הקבר בנסר ובעפר שנותנין על המת או על הארון. נתנוהו בארון וסתמו כיסויו במסמרים וכיוצא בהן על מנת ליתן הארון בכוך או בקבר מונה משעת סתימה, וזהו סתימת גולל הארון בבית כדעת הרב ז"ל. ודעת הגאונים אינו כן אלא כל זמן שהארון מגול' עמהן אין מונין לו עד שינתן בכוך או בקבר ויסתם פיהם באבנים או בנסרים לפי מה שדרכן בקבורה.

מצאתי באבל (פרק רביעי) דתניא עד מתי מטמא להן ר"מ אומר כל אותו היום. ר' שמעון אומר שלשה ימים, ר' יהודה אומר משום רבי טרפון עד שיסתם הגולל וכי האיך אפשר לומר שאפי' סתמו ארונו בבית לא יטמא בנו עליו, אלא סתימת קבר הוא, וקתני סיפא מעשה שמת שמעון בן יהוצדק בלוד ובא יוחנן אחיו מן הגליל לאחר שנסתם הגולל, ובאו ושאלו את ר"ט וחכמים ואמרו אל יטמא אלא יפתחו לו הקבר ויראהו, ושוב מעשה בתינוק אחד שכתב נכסיו לאחרים. והיו בני משפחה מעוררין ואומרים יבדק. ובאו ושאלו את החכמים ואמרו אל יבדק מאחר שנסתם הגולל אין מזיזין את המת ממקומו. מכל אלו נראה שסתימת הגולל הוא לאחר שיקבר. ושוב אינו זז משם כדעת הגאונים ז"ל, ובענין אגדה במדרש תילים מצאתי שאמרו על האבות לא נקראו קדושים עד שנתנו בארץ ונסתם הגולל בפניהם.

תניא [אבל רבתי פרק י'- והרישא חסר לפנינו] אין עומדין עליו בשורה. ואין אומרין עליו ברכת אבלים עד שיסתם הגולל. נסתם הגולל באין ועומדין בשורה ומנחמים ופוטרין את הרבים, רבי שמעון ב"א אומר קבר שאולה היתה לו לר"ג וכו', נסתם הגולל מכסה את ראשו בא לעבור בשורה מגלה את ראשו, פי' לכבוד העם יצא חוץ לשורה מכסה את ראשו נכנס לביתו באו אחרים לנחמו הרי זה מגלה את ראשו ופוטרן.

ירושלמי (ג,ה): היו מפנין אותו מקבר לקבר, אית תניי תני משיסתם הגולל הראשון, ואית תניי תני משיסתם הגולל השני, ר' יונה הוה ליה עובדא, שאל לר' חנינא חבריהון דרבנן א"ל משיסתם הגולל הראשון. רבי ירמי' הוה ליה עובדא, שאל לר' זירא וא"ל משיסתם הגולל השני, כד אתו לגביה אמרין ליה חומרא הורי לך ר' יונה ור' יוסי תרויהון אמרין הדא דתימא בתוך ז' אבל לאחר שבעה כבר עברה, בשנתנו דעתם לפנותו אבל לא נתנו דעתם לפנותו משיסתם הגולל הראשון. נמצא עכשיו דכל היכא שנסתם הגולל ונהגו אבלותם שבעה ואח"כ נמלכו לפנותו למקום אחר אין מונין לו כלל מנין אחר, ואין אומרין עליו ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים, ואם נסתם הגולל על מנת להיות קבורתו שם ונמלכו לפנותו אפילו תוך שבעה, אין מונין אלא משיסתם הגולל הראשון

ואם מתחלה קברוהו על מנת לפנותו כשיזדמן, מתחילין אבילותם מיד, ואם פינוהו תוך שבעה חוזרין ומונין משיסתם גולל שני, ואם לא פינוהו עד לאחר שבעה כבר עברה אבלותם ואין מתאבלין עליו פעם אחרת:

ת"ר הכופה את מטתו לא מטתו בלבד הוא כופה אלא כל המטות שיש לו בתוך ביתו. ואפילו עשר מטות בעשר מקומות כופה את כלן. ואפילו חמשה אחין ומת אחד מהן כופין כלן מטותיהם. פי' הראב"ד ז"ל כל מטות שיש לו בתוך ביתו כגון מטות אשתו ובניו שמתאבלין עמי. אבל יש לו אכסנאין אינן כופין ואע"פ שהמטות שלו הן הואיל ואינו ישן עליהם והן עומדין לאכסנאין ואפילו יש לו עשר מטות בעשרה מקומות והוא ישן עליהם פעמים כאן ופעמים כאן כופה את כולן ואע"פ שעיקר שכיבתו בבית שמת בו המת ואפילו חמשה אחין ומת אחד מהן וכלן שוכבין בבתיהן כולן כופין אע"פ שלא היה אחד מהן שוכב בבית המת כלל מפני שאין מיתת המת בבית גורמת הכפייה אלא חובת האבל היא.

ואני אומר מטות אשתו ובניו המתאבלין הן עצמן חייבין בכפייה אלא כל מטות שיש לו בתוך ביתו אפילו של אכסנאין משמע ועוד אדקתני לקמן מטה המיוחדת לכלים דאין תשמישה אלא כתיבה בעלמא ליתני מיוחדת לאכסנאין אף על גב דלשכיבה היא אלא מסתברא כל המטות שבבית הוא כופה ואם באו אכסנאין זוקף להם מטות הצריכות להם וכשהן יוצאין חוזר וכופן.

באבל [פי"א] תניא היו חמשה בתים בזמן שמשתמש בכולן כופה בכולן ואם לאו אינו כופה אלא בבית שמשתמש בו בלבד הדר באכסניא אצל חבירו אם היה לבו גס בו הרי זה כופה ואם לאו אינו כופה. היה מהלך בדרך ושמע שמת לו מת אם יכול עם אחרים כופה ואם לאו אינו כופה.

ירושלמי (ג,ה): תני הדר בפונדק אין מחייבין אותו לכפות דלא יהוון אמרין חרש הוא. פירוש פונדק הרבה נכנסין ויוצאין שם הרבה לנין בתוכו אף בלילה שמא יאמרו כשפים הוא עושה לנו לפיכך ישן על גבי קרקע ואינו [כופה] (ישן מטה שיש לו בפונדק:

דרגש אינו צריך לכפותו אלא זוקפו רשב"ג א' דרג' מתיר את קרביטיו והוא נופל מאיליו. ואוקימנ' דרגש ערסא דצלא. אמר ר"י בר אידי א' ר"י בן לוי הלכה כרשב"ג דמתיר את קרביטיו ונישל ולא סגי ליה בזקיפה על הצד ואף על גב דקיימא לן הלכה כדברי המיקל באבל הך פלוגתא לאו חומרא וקולא דאבל היא אלא בעינא דרגש נופיה היא דמר סבר הבי מיתחזי טפי. כביפוי וכן פסקו בהלכות.

אמר ר' יעקב בר אחא אמר ר' אסי מטה שנקליטיה יוצאין זוקפה ודיו ושמע מינה דוקא

נקליטי' יוצאין שאי אפשר לכפותה דנקליטין שנים הן יאינה עומדת אבל שאר מטות אין זקיפתן שוטרתו עד שיהא כופה אותן ורגליהם למעלה:

ת"ר ישן ע"ג מטה ע"ג כסא ע"ג ספסל ע"ג אודני יתר מכלן ע"ג קרקע לא יצא ידי חובתו. אמר ר' יוחנן שלא קיים כפיית המטה. פירשו הראשונים שלא כפה את מטתו ולפיכך אמר ר' יוחנן שלא קיים כפיית המטה כלומר שלא מפני שאסור לישן במטה זקופה (אם) הוא כופה ואם ישן על גבי קרקע לא יצא ידי חובתו בכך אלא מצוה לכוף. אבל אם כפה מטתו וישן לו על גבי קרקע יצא ומילתא יתירתא עבד. והייני דמקשינן בגמרא שם כ"א ע"א דאי לא תימא הכי וישכב ארצה הכי נמי. והתני' ישן ע"ג מטה ע"ג ספסל יותר מיכן ע"ג קרקע לא יצא ידי חובתו. ואמר ר' יוחנן שלא קיים כפיית המטה אלא ודאי דוד מטתו היה כופה וישן לו ע"ג הארץ ושמע מינה דמילתא יתירא עביד ומפרקינן לא כעין ארצה כלומר במיטה כפויה היה שוכב ושמע מינה דמי שכופה וישן על גבי קרקע יצא ידי חובתו אלא דמלתא יתירא עביד, ואם תאמר אלא רישא דקתני ישן על גבי מטה בשלא כפה מטתו פשיטא, כבר פירשו בו דישן על גבי מטה עצמה אמר כלומר שלא הציע מטתו וישן על גבי חבלים, אי נמי יש לומר היה ישן על גבי מטה כפויה ולא יצא מפני שלא כפה שאר המטות ודומיא דסיפא.

ויש מפרשים ברייתא בשכפהמטתו ובא לישן ע"ג קרקע, ואמר רבי יוחנן שלא קיים כפיית המטה כיו שאינו שוכב עליה, ולדברי אלו סוגיא דגמרא הכי מפרשינן לה דאי לא תימא הכי ודוד מילתא יתירא עבד אלא וישכב ארצה הכי נמי דחובה היא והאמר ר' יוחנן שלא קיים כפיית המטה עד שיישן עליה ואי נמי כפה ולא רצה לישן בכפויה אלא בקרקע לא יצא ידי חובתו אלא ודאי לא לצאת ידי חובה היה עושה אלא לבוש ועומד היה מתנפל ע"ג קרקע מחמת הצער ומילתא יתירא דעביד משתעי קרא, ומתרץ כעין ארצה. ולדברי אלו המפרשים ישן ע"ג מטה דרישא כפשטיה מתפרש להו.

ודבר זה אין לו הכרע מן הגמרא, אבל באבל [פ' י"א] תניא היה ישן ע"ג מטה או ע"ג ספסל או ע"ג אודיני חייב בכפיית המיטה. האומר איני כופה הריני ישן ע"ג ספסל אין שומעין לו. ובירושלמי (ג,ה)אמר איני כופה את המטה הריני ישן על גבי ספסל אין שומעין לו מפני שאמר איני כופה את המטה אבל אם אמר הריני כופה את המטה שומעין לו. מתניתא לא אמרה כן וכשמברין אותו כל העם מסובין על הארץ והוא מיסב על הספסל בכהן גדול הדיוט לא פירש אלמא אע"פ שכופה מטתו אין שומעין לו ליסב על ספסל. ומתרץ וברבים הא ביחיד לא ולא עבדין כן כלומר כששנינו בכהן גדול דוקא לא שנו אלא ברבים שאלו אחד ודאי אין שומעין לו אלא מיסב עמהן על מטה כפויה

או על הארץ אבל ביחיד לכל שומעין ולא עבדין כן כלומר אין בני אדם נזהרין בזה אלא כופה ומיסב על הספסל אפילו ברבים. מכל מקום למדנו מזו הברייתא השנויה באבל שהזכירו בגמרא ירושלמית זו שאם כפה מטתו שומעין לו לישן ע"ג ספסל כל שכן על גבי קרקע:

מתניתין [סנהדרין י"ח ע"א]: **וכשמברין אותו כל העם מסובין על הארץ והוא מיסב על הדרג**'. ירושלמי הדא אמרה דרגש יש בה משום כפיית המטה. המלך אינו חייב בכפיית המטה פירוש ביום בשעה שנכנסין אצלו שלא יתגנה עליהם ולא ישב עמהן בקרקע דתניא שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך אבל בלילה חייב בכפיית המטה דהא כתיב בדוד המלך וישכב ארצה ואוקימנא כעין ארצה במטה כפויה.

באבל [פי"א] תניא כופה אדם מטתו ע"ג שני ספסלים או ע"ג ד' אבנים ונותן אפי' ד' וחמשה למעלה ואפולו גבוה מן הארץ שלש אצבעות [ונ"א ד"ט] עליה היה נותן ובלבד שיהו רגליה זקופות מלמעלן והוא הדין למטה שראשיה יוצאין כעין קנופות אף על פי שגבוהה מן הארץ עליה הוא ישן ובלבד שיהו רגליה זקופין מלמעלן:

דף כז:

[**אמר עולה הספד על הלב**.] בפרקי רבי אליעזר (פ' י"ז): ויקונן ירמיה על יאשיהו. רבי מאיר אומר השרים אלו הלוים. שהן עומדים על הדוכן בשיר. והשרות אלו נשיהם. רבי שמעון אומר לא על הלוים ולא נשיהם בלבד אמרו. אלא על הנשים החכמות שנאמר כה אמר ה' התבוננו וקראו למקוננות כו'. מכאן התקינו חכמים שיהו עושין כן לכל זקני ישראל וגדוליהם. שנאמר ויתנם לחק על ישראל. אמר עולא הספד על הלב. וכן הוא אומר על שדי סופדים. טפוח ביד, קילוס ברגל.

ואסור לאפלוגי בהספדא ביקרא דשכבי טפי ממאי דחזי לי' אלא משבחים אותו לפי כבודו. ויותר מכן כדרך המשבחים ולא בהפלגה יותר מדאי ואי לאו בר הכי הוא מספידין אותו כנשי דשכנציב דאמרן מותא כמותא ומרעא חבוליא פירוש כמות העשיר כן מות העני אבל החולי הוא הצער והאבל. ואומרות כן לפי שמת בייסורים ואינו ראוי להספד אחר ותניא באבל (פ"ג) אין מוסיפין בתחלה אבל מוסיפין על העיקר. פירוש אין מספידין בכבוד מי שאינו ראוי לכך בשעת ההספד. אבל אם היה ראוי לכבוד מועט מאריכין בכבודו ומוסיפין במקצת שבחיו. ר' יהודה אומר בירושלים היו אומרים עשה לפני מטתך. ביהודה היו אומרים עשה לאחר מטתך מפני שבירושלים לא היו אומרים לפני מטתו של מת אלא דברים שיש בו. וביהודה היו אומרים דברים שיש בו ודברים שאין

בו. המהלכים אחר המטה לא היו עונים אלא דברים שיש בו מ"מ מראין היו בהספד ענינו של מת.

והתם אמרינן (ברכות ס"ב ע"א) אמר רשב"ג כשם שנפרעים מן המתים. כך נפרעים מן הספדנין ומן העונין אחריהם. וחכם או חסיד תולין לו בחכמתו או ביראת חטאו. והתם אמרינן (סוטה דמ"ח ע"ב) כשמת הלל הזקן אמרו עליו אי חסיד אי עניו תלמידו של עזרא. וכשמת שמואל הקטן. אמרו עליו אי חסיד אי עניו תלמידו של הלל. ובמגילה (דכ"ח ע"ב) ריש לקיש ספדיה להההוא גברא דהוה תני הלכתא בארבע. נ"ש בכ"ד סרי שוראתא. ווי חסרי ארעא דישראל גברא רבה.

ונשים נמי נספדו' בין האנשים ובין חכמים דרפר' ספדי' לכלתי' בבי כנישתא אמר אי משום יקרא דידי אי משום יקרא דידה אתו כולי עלמא. ותנן (שם) מספידין בתוכן הספד של רבים. ור"ג ספדה לאמו של בן זוא הספד גדול. ודאמור עלה. לא מפני שראוי לכך. על הספד גדול הוא חוזר שלא יספידו נשים. הרב רב יצחק בן גיאת.

באבל (פ"א) תניא המחותך והמסורס והנפלין ובן שמנה חי. ובן תשעה מת אין מתעסקין עמו לכל דבר. הארמים והעבדים אין מתעסקין עמהן לכל דבר. פי' להספיד וללוות. אלא הצריכי' למטה וקבורה מתעסקין בעבדים. דהא שייכי במצות אבל קורין עליהן הוי ארי הוי גבר. ר' יהודה אומר הוי טוב ונאמן אוכל מעמלו. א"ל א"כ מה הנחת לכשרים א"ל אם כשר היה מפני מה אין אומרים עליו:

אמר רב יהודה אמר רב מת בעיר כל בני העיר אסורין בעשיית מלאכה. רב המנונא איקלע לחד מתא, שמע קל שיפורא דשכבא. חזא להנך אינשי דקא עבדין עבידתא. אמר בשמתא ליהווי הנך אינשי. לאו שיכבא איכא במתא. אמרי לי' חבוראתה איכא כלומר העיר חלוקה לחבורות. אלו עסוקין בצרכי מתים שבת אחת ואלו עסוקין שבת אחרת. אמר להו אי הכי שרי להו.כתב הרב ר' יצחק בן גיאת בפסוקות גדולות אוקמוהו במת מצוה שאין לו קוברין ולא היא דשמעתא סתמא אמרה. ועוד דרב המנונא דשמתינהו כי שמע שיפורא אטו מיבריר ליה דמת מצוה הוא דלישמתינהו. אלא במת בעלמא הוה מעשה. ומכאן אני אומר. שבל מי שרואה את המת ואינו מלוהו עד שיהיו שם כל צרכו בר נידוי הוא. ואין שואלים שלום זה את זה והמת בעיר. בד"א בכפר קטן אבל בעיר גדולה שואלין:

אמר רבה בר רב הונא. אין מועד בפני ת"ח וכ"ש חנוכה ופורים אלא מענות ומקוננות כדרכן בחול. וה"מ בפניו. אבל שלא בפניו לא. איני והא רב כהנא אספדי' לרב זביד בפום נהר. התם כיון דביום שמועה הוא כפניו דמי. ואמר רב נטרונאי. שמועת נשיא

ממקום המרוחק הרבה כך מנהג הנשיא שמת וכן שנ' ת"ח שמתו בין גדולים בין קטנים בניסן או באייר וסיון ותמוז ואב ואלול מספידין אותו בישיבה של אלול ובישיבה של אדר ושם ההספד השני אשכבת' כדאמרי' באשכבתי' דרבי ושוב אין רשות להספידו שעבר עליו יותר משנה. ואמרו חכמים אין המת משתכח מן הלב עד י"ב חודש. ואם נפטר בניסן ויש בשנה שני אדרין מספידין אותו ומשכיבים אותו בישיבה של אלול שאי אפשר להשכיבו בישיבה של אדר שני. מפני שעוברין עליו שנים עשר חודש ואין מנהג ואין דרך ארץ להזכיר המת לאחר שנים עשר חודש, לפיכך מקום מרחוק כמו אספמיא ופרנצא, וכל שאין מגעת שמועה, אלא לאחר י"ב חודש, פטורי' מלהספיד ומלהבטיל בתי כנסיות ובתי מדרשות. ולעשות אפילו יום שמועה:

אמר רב יהודה אמר רב אבל יום ראשון אסור לאכול משלו שנאמר ולחם אנשים לא תאכל. רבה ורב יוסף מחלפי חלופי אהדדי. פירוש וזו היא הבראה שמברין את האבל ומאכילין אותו בביתו סעודה של יום ראשון.

ותנו רבנן בראשונה היו מוליכין לבית האבל עשירים בקלתות של זהב ושל כסף ועניים בסלי נצרים של ערבה קלופה והיו עניים מתביישין התקינו שיהו הכל מוליכין בסלי נצרים של ערבה קלופה מפני כבודן של עניים בראשונה היו משקין בבית האבל עשירים בזכוכית לבנה ועניים בזכוכית צבועה התקינו שיהו הכל משקין בזכוכית צבועה מפני כבודן של עניים. (כתובות ח' ע"ב) אמר עולא ואמרי לה במתני' עשרה כוסות תקנו חכמים בבית האבל שלשה לפני סעודה כדי לפתח את בני מעיו שלשה בתוך סעודה כדי לשרות אכילה שבמעיו וארבעה אחר הסעודה אחד כנגד הזן ואחד כנגד ברכת הארץ ואחד כנגד בונה ירושלים ואחד כנגד הטוב והמטיב הוסיפו עליהן ארבעה אחד כנגד חזני העיר ואחד כנגד פרנסי העיר דמחזקי במילתא דשיכבא ואחד כנגד ר"ג ז"ל שנהג קלות ראש בעצמו בתכריכין ואחד כנגד בית המקדש כוס תנחומין לאבילות חרבנו התחילו שותין ומשתכרין החזירו הדבר ליושנו.

לרבינו שלמה ליושנו עשרה כוסות דתקנה ראשונה. ולי [נראה] ליושנו [של] קודם תקנה שישתו בתוך הסעודה ולא לאחר הסעודה כלל דבעשרה נמי איכא שכרות דיין שלאחר המזון משכר, וכן עמא דבר.

בפרקא קמא דבתרא תניא [ט"ז ע"ב] ויזד יעקב נזיד אותו היום נפטר אברהם אבינו ועשה יעקב תבשיל של עדשים לנחם בו את יצחק אביו ומאי שנא של עדשים מה עדש זה סגלגל אף אבל גלגל הוא שחוזר בעולם. איכא דאמרי מה עדש זה אין לו פה אף אבל אסור לספר מאי בינייהו איכא בינייהו לנחומי בביעי. כתב הרב ר' יצחק בן גיאת ז"ל

תניא באבל מקום שנהגו לנחם אבילים בבצים ועדשים מאכילין מקום שנהגו בבשר ויין מאכילין הכל לפי המנהג.

בפרק מי שמתו ירושלמי [ברכות ג,א] כד דמך ר' יוסי קביל ר' חייא בר בא אבלויי ואוכלין בשר ואשקיתון חמר. כד דמך רבי חייא בר בא קביל ר' שמואל בר ר' יצחק אבלויי ואוכלין טלופחין מימר כמא דו מנהגא. ר' זעירא מידמך פקיד ומר לא תקבלין עלוי יומא דין אכילה ולמחר מדידיה ושמע מינה מקום שנהגו שלא להוליך להבראת האבל אלא תבשיל עדשים זה והכוסות שתקנו להם חכמים אין מוליכין מקום שנהגו להרבות בשר בסעודה או בשר ומיני מטעמים עושין וכדאמרינן צורניתא קא בעית למיכל ומנחמין תחלה בתבשיל זה של עדשים או בבצים זכר לאבילות. ואחר כך אוכלין כל צרכן.

ושמעינן מצוואתו של ר' זעירא שאם רצו אבילים שלא לקבל הבראה זו ושלא לאכול אותו היום כלום הרשות בידם וכך נוהגין על החכמים דאמרי' בירושלמי הרואה תלמיד חכם שמת כרואה ספר תורה שנשרף. אמר רבי אבהו יבא עלי אם טעמתי כלום כל אותו היום. רבי יונה הוה שמע דדמך בר בריה דרבי יוסי אף על פי דאכל גבינה ושתה מיא אסקיה צום כל ההוא יומא.

וכשמברין את האבל אוכלין עמו ושותין עמו כל בני משפחה והמצהיבין עליו והעוסקין עמו בהספד מדתנן במועד [מ"ק כ"ד ע"ב] אין מברין אלא קרוביו של מת הא בחול אחרים נמי מברין עמהם. ותניא (שם) חכם שמת הכל קרוביו הכל מברין עליו ברחובה של עיר נראה לי שהיו נוהגין להשקות אותו כוס של שלום לאבלים ולהאכילם מעט מן התבשיל הזה של עדשים בבית שהיה להם שם ברחובה של עיר ואחר כך מברין עליו בבית האבל וכפי מה שסדרנו למעלה. בפרק שלשה שאכלו תנו רבנן [מ"ו ע"ב] מה הן אומרים בבית האבל הטוב והמטיב ר' עקיבא אומר דיין האמת ותנא קמא הטוב והמטיב אין דיין האמת לא אימא אף הטוב והמטיב. מר זוטר' איקלע לבי רב אשי איתר' בי' מלת' בריך הטוב והמטיב אל אמת דיין אמת שופט בצדק ולוקח במשפט ושליט בעולמו לעשות כרצונו והכל שלו ואנחנו עמו ועבדיו ובכל אלו חייבין להודות לו ולברכו וחוזר למקום שפסק.

בהלכות גדולות:אומר בבית האבל הטוב והמטיב אל אמת דיין אמת כדמר זוטרא.אבל לוקח במשפט לא לימא דהא איתותב רבי אמי דאמר אין מיתה בלא חטא.

לרב סעדיה: שבעת ימי האבל מברך לעצמו בהטוב והמטיב אל אמת דיין אמת ואם ברכו לפניו אחרים כך הם מברכין. ועוד אמר יש שמוסיפין בבית האבל בבונה ירושלים

נחם ה' אלהינו את אבילי עמך ישראל ואין בכך הפסד ובשבת אין אומרים אל אמת דיין אמת שופט בצדק ושליט בעולמו ואנחנו עמו ועבדיו וחייבין אנו בכל להודות לו ולברכו גודר פרצות בישראל הוא יגדור פרצה זאת מבית זה מעלינו מעל כל ישראל לחיים והוא יגמלנו לעד חן וחסד ורחמים וכל טוב הרחמן וכו'. ועוד אמר דמידכר מילתא דאבלים בבונה ירושלים ומסיים בה מנחם אבלי'ובונה ירושלים.

וגאון אחר אמר ברכת אבלים בין ביחיד בין בשלשה בין בעשרה ואבל מן המנין ושאמרו חכמים אין אבלים מן המנין בברכת רחבה ובשורה והאידנא לית לן לא ברכת רחבה ולא ברכת שורה אלא אחר הטוב והמטיב דיין אמת כדמר זוטר' והאומר נברך מנחם אבלים טעות הן אומרים שמכניסין דבר שאינו מעין ברכה ומוסיפים על המטבע שתקנו חכמים בברכות ואין אומרים לעולם אלא נברך שאכלנו משלו או נברך לאלהינו בין בחול בין בשבת בין בברכת אבלים חוץ משמחת חתנים שתקנו שהשמחה במעונו ואין לנו להוסיף מה שלא תקנו עד כאן.

ומסתברא כרב עמרם מדאמר ר' יוחנן [כתובות ח' ע"ב] חתנים מן המנין ואין אבלים מן המנין ורמינן עלה הא דתניא חתנים ואבילים מן המנין ומפרקי' כי תניא ההיא בברכת המזון כי קאמר ר' יוחנן ברחבה. ואם תאמר ברכת המזון של אבל כברכת המזון של שאר בני אדם אבלים מן המנין פשיטא למה לא יברך ולמה לא יצטרף אלא לפי שאומר בזימון שלו נברך מנחם אבלים הייתי אומר שלא יצטרף לפי שאינו מן המנחמין אלא מתנחם הוא ועוד כדרך שאמרו בחתנים להזכיר ענין השמחה בזימון נברך שהשמחה במעונו וכן בבית המילה רצו לומר כן אלא משום דאית ליה צערא לינוקא ואין שמחתן שלימה נמנעו מלברך כך בבית האבילים מזכירין בזימון מענין האבל נברך מנחם אבלים ואין לחוש לדבר שאינו מעין ברכה כשם שלא חששו לכך בחתנים והרי מצינו שנתקנה המטבע הזה ברחובה של עיר וטעמא דמילתא משום דעל עיקר סעודה מברכין בסעודת שמחה מזכירין שמחה ובסעודת נחמה מזכירין נחמה ומעין ברכה בכולם. והא דאמרן לעיל מה הן אומרים בברכת האבל הטוב והמטיב. מה הן אומרים בברכה רביעית קאמר ופלוגתא דר' עקיבא ורבנן אתא למיתני אבל תוספות זו נהוגה ועומדת היתה וכן ראוי לנהוג.

בהלכות גדולות: מברכין ברכת אבלים בשבת מידי דהוה אדברי' שבצינעא דאמר מר לקמן דברים שבצינעא נוהג ומי שאין לו מברכין מברך הוא לעצמו ומר רב יהודאי אמר אין מברכין ברכת אבלים בשבת מידי בתלתא ובעשרה לאו דבר שבצינעא הוא וכן דעת הרב ר' יצחק בן גיאת ז"ל ואני אומר ברך ביחיד או בשלשה אבילים מברך כדרך שאומרים בחול בצינעא הוא אכלו אחרים עמו וברכו אין אומרים כן דכיון דאיכא

אחרים לאו צינעא הוא וכן מצינו בשאר דברים שבצינעא וכמו שאנו עתידין לכתוב ולסדר לפנינו:

דף כח:

[**נשים במועד מענות אבל לא מטפחות.**] נהגו ישראל בכל מקום לומר צדוק הדין עם יציאת נשמה. כדתניא (פ"א דאבל) אין פותחין בצדוק הדין על המת עד שתצא נפשו. בתשוב' הגאונים: וששאלתם. היכא דמספידין בראש חודש. מהו שיאמר צדוק הדין. כך שנינו. במועד נשים מענות אבל לא מטפחות. ודוקא לפני המת. דקתני נקבר המת לא מענות ולא מטפחות, ומשנה זו הלכה היא, שאין חכמים חלוקים עלי'. והלכך צדוק הדין אם עונין כלן כאחת מותר. ואם אחד מדבר, וכלן עונין אחריו אסור, ואמר רב האי, וצידוק הדין שאמרת. כי התירו הגאונים הראשונים, שיאמרו אותו הקהל פה אחד וכמוהו לעינוי, ואסרו אחד אומר וכולן עונין אחריו שדומה לקינה. וששאלת אי צדוק הדין הוא דאמרי אינשי בשאר ימים ואין שאר ימים כחולו של מועד אלא שיהא זה כדרך עינוי. וזה כדרך עינוי קינה. או אית מנהגא אחרינא במתיבתא. ליכא מדעם. דמתמר בבבלוקרו ליה צדוק הדין וזה מנהג מקום אחר ושכתבו לפני הגאונים הראשונים. האיך הוא ושאלום מה יעשו. והחזירו להם תשובה אבל אין לנו מנהג בזאת. עוד אמר רב האיי מנהגנו לומר קדיש על המת בי"ט שני ולומר בו תתכלי חרבא. ולשאול בו טעם כחול. והרב ריי"ץ בן גיאת ז"ל כתב, ואנו נהגנו מימות זקנים הראשונים שלא לומר צידוק הדין אחר המת בר"ח ובמועד ובחנוכה ובפורים. דלא עדיף צדוק הדין דהדיוט. מצידוק דינו של מרע"ה דמסלקי לי' בשבת שחלה להיות במועד. ואפי' בר"ח ובחנוכה שחלו להיות בשבת. דהללו ימי שמחה נינהו דכתיב וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם. טעם אחר אומר בו הלל. וזה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו לפיכך מבטלין בו צדוק הדין. ומצינו לר"ש המפרש ז"ל שכתבו תלמידיו משמו. שאמר על מת צדוק הדין וקדיש בחש"מ שאין זה הפסד וחלול יו"ט. אלא הודאה וקבלת דין שמים. וכך נראה שאומרים בחולו של מועד צידוק הדין וקדיש כדרכן. וכן בי"ט שני. אבל ביו"ט ראשון כיון שאין מתעסקין במת אין אומרים בו כלום וכן הלכה:

אמר רב יהודה אמר רב אין המנחמין רשאין לפתוח עד שיפתח האבל תחלה. דכתיב ואין דובר אליו דבר וכתיב אחרי כן פתח איוב את פיו וענו חבריו. אמר ר' יוחנן אבל כיון שנענע ראשו שוב אין המנחמין רשאין לישב אצלו. פירש הרב ריי"ץ בן גיאת ז"ל כיון שהאבל אסור בנתינת שלום בזמן שפוטר את המנחמים שוחה כתלמיד השוחה

לרבו ליתן לו שלום וזהו פטירתן. אמר ר' אבהו מנין לאבל שהוא מיסב בראש. שנאמר אבחר דרכם ואשב ראש. ואשכון כמלך בגדוד כאשר אבלים ינחם.
לרבינו האיי ז"ל: מנהג המנחמין בבית האבל. שהאבל יושב ויושבין לפניו. ומתכנסין לאחר תפלה שורות שורות מיושב. ושליח צבור עומד ומכריז נשילו רבנן טעמא. ואבלים אומרים ברוך דיין האמת. והכל עונין עושה שלום במרומיו יעשה שלום על כל ישראל ונגשין ומנחמין אחד אחד ושנים שנים כאשר רוצים ועל תלמידי חכמים דרכם לעמוד בשורה.
בשור שנגח (ל"ח ע"א) רב שמואל בר יהודה שכיבא ליה ברתא אמרו ליה רבנן לעולא נינחמיה מר, אמר מאי אית לי גבי נחמתא דבבלאי דגידופא הוא. דאמרי מאי איפשר למיעבד. הא אפשר למיעבד עבדי. אזל הוא לחודיה לגביה אמר ליה ויאמר ה' אל משה אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה וכי מה עלה על דעתו לעשות מלחמה שלא ברשות. אלא נשא משה ק"ו בעצמו. אמר ומה מדינים שלא באו אלא לסעוד למואב אמרה תורה צרור את המדינים והכיתם אותם. מואבים לא כ"ש אמר לו הקב"ה לא כשעלה על דעתך שתי פרידות טובות יש לי להוציא מהן. רות המואביה ונעמה העמונית. ומה בשביל שתי פרידות חס הקב"ה על שתי אומות של רשעה ולא החריבן. בתו של רבי אם כשרה היא וראוי לצאת ממנה דבר טוב עאכו"כ.
וסדר מנהגות הללו לפי העולה מאלו השמועות כך. היו קוברין את המת וחוזרין למקום סמוך לביה"ק. והוא הנקרא מקום מעמדן של בני משפחה. ומתעכב שם האבל ועומד לצד אחד. והעם מסדרין לפניו שורות שורות. שורה ראשונה בקרובים. ושניה בחברים ושכנים. ושלישית בכל אדם ואין שורה מהן פחות מעשרה. ואם היו מועטין נעשין כלן שורה אחת וכמדומה בעיני שהיו מזכירין שם ענין תחיית המתים. כגון האל הגדול ברוב גודלו. אדיר וחזק ברוב נוראו. מחיה מתים במאמרו. ומבקשין רחמים על המת לומר יזכה פלוני לתחית המתים. ואינו חותם בזו כמו שמוזכר בתוספות ברכות שנכתבו לפנינו. ומקדישין שם ואומרים בעלמא דעתיד לחדתא וכו'. וזהו הנקרא המפטיר בבית עולמים. ואח"כ במקום שנהגו עומד ש"ץ ואומר עמדו יקרים עמודו ועומדין ואומרין ברוך דיין האמת וכיוצא בזה דברים של צידוק הדין בקצרה. ואח"כ חוזר הש"ץ ואומר שבו יקרים שבו. וכך עושין עד שבעה פעמים. ובפעם שביעית כשאומרים להם עמדו יקרים עמודו עומדין. וכל העם עוברין שורות שורות על הסדר שהושבו. ועוברין משמאל האחרים. ואומרין להם כל אחד ואחד תתנחם מן השמים משם הולכין למקום אחר סמוך מזה. והוא נקרא מקום הספדו. וסופדין ומקוננין כדרכן. משם לרחובה של עיר. ומברכין

על הכוס ברכה שמסיימין בה בא"י מנחם אבלים.
ואם בא לרבות בברכות כנגד שבחו של הקב"ה ולחתום בה מחיה מתים. וכנגד המנחמין לחתום במשלם הגמול. וכנגד כל ישראל ולחתום עוצר המגפה אומר. לפי שברכות הללו ברכת השבח הם. ורשות בידו לרבות בהן כפי הענין ולהאריך בשבחו של הקב"ה ובקשת רחמים ממנו.
ואח"כ נכנסין עם האבל לביתו. והוא מיסב בראש. ושליח צבור אומר נשילו רבנן טעמא. ואבל עונה ברוך דיין האמת. וגדולי החכמים מנחמין. כל אחד ואחד כפי שרואה לדרוש בנחמה. כעובד' דעבדי [ס"א - דעולא] וזולתן בגמרא.
[ויש עיירות] וכפרים שאין שם רחוב. והולכין ממקום הספד ונכנסין לבית הכנסת. ומברכין אותה ברכה של מנחם אבלים בבהכ"נ כמו שמוזכר בירושלמי למעלה. ומקומות שאין אבלים נכנסין מבית הקברות לבית הכנסת מברכין אותה ברכה בבית האבל. וזהו שאמרו כוס של בית האבל.
והיו נוהגין לצאת לבה"ק כל שבעה להספיד. וכשחוזרין לרחובה של עיר. מברכין ברכת רחבה הזו כל שבעה. והוא שיש שם פנים חדשות. ומאריכין בשאר ברכות שהזכרנו כמו שעושין ביום ראשון. כעובדא דריש לקיש ואם לא יצאו לבית הקברות. ובאו פנים חדשות בביתו של אבל שמזכירין ומנחמין. מברכין אותה בבית. כמו שמוזכר בירושלמי. ונמצאו כל דברי חכמים קיימין. וכפי מה שסדור למעלה.
ובדורותינו בטלו מנהגות הללו. שלא היה חובה לכוף בהם אלא שהדורות נהגו [בכך]. ואפילו הברכות האלו כלן רשות הן. שמצינו ברכות של רשות בשבח כדאמרינן [עירובין ד"מ ע"ב] לענין זמן רשות לא מבעיא לי כי קא מיבעיא לי חובה. ומצאתי במס' ברכות דתניא בתוספתא מקום שנהגו לומר ברכת אבלים בשלש כולל את הראשונה בתחיית המתים וחותם בה מחיה המתים. שניה בתנחומי אבלים. וחותם בה מנחם עמו בעירו. ג' בג"ח ואינו חותם המפטיר בבית עולמים אינו חותם. ע"כ בתוספת'. ואנו למדין ממנה שברכותיו של מתורגמניה דריש לקיש במנהג תלו אותן. ותנא דתוספתא מברך ראשונה כמתורגמניה דר"ל וחותם בה כמותו מחיה מתים. ושניה מברך. אלא שהוא משנה בחתימה לומר מנחם עמו ישראל בעירו. ושלישית הם חולקין דמתורגמניה חתים משלם הגמול. ובתוספתא קתני אינו חותם. ובברכה רביעית כולה פליגי דתנא דתוספתא לא נהיג בה כלל.
ומכל מקום למדנו שכל הברכות הללו חלוקות להם במנהגים. חוץ מאחת מהן. והיא שחותמין בה מנחם אבלים שכולן מברכין אותה. והיא ברכת אבלים השנויה בכל מקום.

ובמקומות שנהגו לומר אחת כולל ענין תחיית המתים ומשלם הגמול ועצירת המגפ' כאחת וחותם בה מנחם אבלים ובודאי היו נראין הדברים שהיא חובה. אלא כיון שלא נהגו עכשיו כלל נדחוק בה לומר שהיא עצמה רשות היא. ובאותן זמנים היו הכל נוהגים בה.

ועכשיו בדורות הללו כיון שלא נהגו אין משלין על ידן בדבר מכל מנהגות הללו. אלא כך נהגו עכשיו. נותנין את המת בקבר וסותמין גולל הקבר. וחולצין מנעל וסנדל. ומרחיקין מעט מביה"ק ומקדישין יתגדל ויתקדש שמיה רבא. בעלמא דהוא עתיד לחדתא ולאחיאה מתיא. ולשכלולי היכלא. ולמיבני קרתא דירושלים. ולמעקר פולחן נוכראה מארעא. ולאתבא פולחנא דקוב"ה לאתריה בהדריה וזיויה ויקריה. בחייכון וכו' תתכלי חרבא ושביה ומותנא מננא ומכל אחנא בית ישראל ואמרו אמן וכו'. והכי אמר גאון. מנהגנו להרחיק מבית הקברות שיעור חמשים אמה או מאה אמה. ויש מקומות שבונין בו בית לדבר זה אבל בתוך ארבע אמות לא דמת תופס ארבע אמות לק"ש. וכן אמר רב מתתיה אין אומרים יתגדל בבה"ק אא"כ מרחיק ד' אמות כק"ש.

ובמסכת סופרים (פרק י"ט) מצאתי מביא כוס א' ומברך בורא פרי הגפן. ואחריו בא"י אמ"ה אשר בעגלא גדול דור דורשים וכו'. וכן אתה אומר בברכת חתנים ובברכת אבלים. לפי שאין אומרים שתי קדושות על כוס אחד. ונהגו רבותינו לומר בבקר ברכת חתנים בעשרה ופנים חדשות כל שבעה. וכן בערב קודם סעודה. וברבת אבלים בערב לאחר התפלה בפני המתפללין על הכוס בשבת שאין אבילות נוהג בפרהסיא. כר"א בן הורקנוס דאמר ראה שלמה כח של גומלי חסדים. ובנה להם לישראל שני שערים. אחד לאבלים ולמנודין ואחד לחתנים. ובשבת היו מתקבצין יושבי ירושלים ועולין להר הבית ויושבין בין שני שערים הללו כדי לגמול להם חסד לחתנים לקלסם וללותם לבתיהם. ולאבילים לאחר שיגמור החזן תפלת המוסף הולך לו לביהכ"נ ומוצא שם האבל וכל קרוביו. ואומר עליהם ברכה. ואח"כ אומר קדיש. ואין אומרים בעלמא דהוא עתיד לחדתא אלא על תלמיד דרשן. עד כאן שנו במס' סופרים.

ונראה מכאן דבקר וערב לאחר התפלה בפני המתפללין מברכין ברכת אבלים על הכוס כל שבעה בפנים חדשות וכמו שביארנו למעלה. ומוסיף בכאן שאומרים קדיש על הברכה הזו כדרך שאומרים אחר קבורת המת. ואין אומרי' בעלמ' דעתיד לחדתא אלא על תלמיד דרשן. וטעמא דמילתא שאין מזכירין עולם חדש אלא למי שמעשיו מוכיחין עליו שהוא בן תחיית המתים. אבל לסתם בני אדם לא. וכן הדין בבה"ק לאחר קבורה שאין אומרים כן. אלא מקדישין ואומרים בעלמא דברא כרעותיה ותתכלי חרבא וכו',

ולהגו לומר על הכל ואפי' על אשה מפני המחלוקת שאין הדור דומה יפה.
ונשאל גאון. נוהגין אצלינו בשעה שחוזרין מבה"ק רוחצין ידיהם קודם כניסתן לבתיהם ויושבין על הדרך מה טעם. והשיב אין צריכין לרחוץ. ואם נהגו ורוחצין אין בכך כלום וכשאמרו חכמים במי שחזר מאחורי המת לישב ז' פעמים לא אמרו אלא במי שהולך לבה"ק ובחזירתו ובקרובים וביום ראשון ובמקום שנהגו. וצריכין לישב שבעה פעמים כנגד הבל הבלים וכו', מפני שהרוחות מלוות אותם וכל שעה ושעה שיושבין בורחין מהן.
ואמר רב האי: לא נהגו מעולם בבבל לקנח ידיהם בעפר, וכך אנו רואים דמאן דעביד הכי אין בו כלום. אלא שרי למעבד, אבל נטילת ידים לבתר הכי ליכא אלא למי שנשאו המטה, ע"כ לגאונים. ובמקומות הללו נהגנו בכך לקנח בעפר ולתלוש עשב מן המחובר לאחר קדיש ולרחוץ ידים במים, ואומרים שהם רומזים ליצירת האדם, כענין שאמרו באגדה ולקח הכהן מים קדושים בכלי חרש ומן העפר. למה מים ועפר מפני שתחלתה מן המים וסופה לעפר לפיכך נבדקו במים ובעפר אם טהורה היא כבריתה ואם לאו חוזרת לעפרה. וכן המים והעפר אלו רמזו ליצירה ולמיתה בה והעשב רמז לתחית המתים, כענין ויציצו מעיר כעשב הארץ, ומפי אחד מרבותי שמעתי קבלה שבידו. שהוא רמז לטהרת הטומאה, לומר טומאה זו אינה נטהרת אלא בכענין שלשה דברים הללו במים ואפר ואזוב וזה טעם יפה.
ובתשובת שאילי מקמי דמר יהודאי. אבל מנודה מהו להברותו ולא איפשיט, מיהו כיון שאין יושבין בד' אמות שלו אין לו שורה. ואין מברכין עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים. שכל שהוא כבוד החיים אין עושין לאבל מנודה. וכן יראה לי במנודה שמת שדינו כמאבד את עצמו. ואין קורעין ולא חולצין ולא מספידין. שאין עושין לו כבוד. ולא עוד אלא שמבזין אותו כדאמרינן סוקלין את ארונו. אבל כבוד של חיים עושין לאבלים. עומדין בשורה ומנחמין. והיינו דאמרינן [סנהדרין ס"ח ע"א] בפטירתו של ר' אליעזר הגדול הותר הנדר הותר הנדר. לומר שאינו כשאר מנודין שמתו שלא להספיד ושלא לקרוע ולסקול ארון. לפי שהיה רב שלהם וחייבין לנהוג בו כבוד ומוראבך כמורא שמים. ולא עשו כן אלא כדי שיחזור בו. ולא ירבו מחלוקת בישראל. והני מילי לאפקרותא ועובר על דעת חכמים. אבל לממונא כיון שמת פטור מגזירתם. ואין סוקלין לו ארון ומספידין כראוי לו:
בהמוכר פירות לחבירו (ב"ב ק:) **ת"ר אין פותחין משבעה מעמדות ומושבות למת**. כנגד אבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים הכל הבל. אמר ליה רב אחא בריה דרבה לרב

אשי היכי עבדי. א"ל כדתניא אמר ר' יהודה בראשונה לא היו פותחין משבעה מעמדות ומושבות למת כגון עמדו יקרים עמודו. שבו יקרים שבו. א"ל א"כ אף בשבת מותר לעשות כן. פי' דלרבנן היו מזכירין ענין של צדוק הדין או של אנינות כגון הוי ואבוי וכיוצא בהן כשהן עומדין על כל פעם ופעם. אחתיה דרמי בר פפא הות נסיבא ליה לרב אוי'. שכיבא. עבד ליה מעמד ומושב אמר רב יוסף טעה בתרתי טעה שאין עושין אלא בקרובים והוא עבר אפילו ברחוקים וטעה שאין עושין אלא ביום ראשון והוא עבד ביום שני. אביי אמר אפילו בהא נמי טעה שאין עושין אלא בבית הקברות והוא עבד בעיר. רבא אמר אפילו בהא נמי טעה שאין עושין אלא במקום שנהגו והתם לא נהיג. שמע מינה העושה דבר של רשות במקום שלא נהגו נקרא טועה. והתם תנן (מגילה כג:) אין עושין מעמד ומושב בפחות מעשרה. מאי טעמא כיון דבעי למימר עמדו יקרים עמודו. שבו יקרים שבו בבציר מעשרה לאו אורח ארעא:

(אבל רבתי פ"ב) **המאבד עצמו לדעת אין מתעסקין עמו לכל דבר**, **ר' ישמעאל אומר קורין עליו הוי נתל' הוי נתלה**, **א"ל ר' עקיבא הניחוהו סתמא אל תכבדהו ואל תקללהו**, **אין קורעין ואין חולצין ואין מספידין עליו**, **אבל עומדין עליו בשורה ואומר עליו ברכת אבלים**, **מפני שהוא כבוד לחיים**, **כללו של דבר כל שהוא לחיים**, **הרבים מתעסקין עמו**, **וכל שאינו כבוד לחיים אין הרבים מתעסקין עמו**. ונראה לי דאין קורעין לכבוד קאמר, אבל קרובים הראויים להתאבל קורעים דקריעה חיובא הוא, ואם תאמר זה שאינו עושה מעשה עמך פטורים ממנו, אף הם לא ינהגו עליו אבילות והאיך עומדים עליו בשורה, ואומר עליו ברכת אבלים, אם אין נוהגין עליו אבילות ולא מצינו אלא בהרוגי בית דין, אין מתאבלין אלא אוגנין, והרמב"ם ז"ל כתב שאין נוהגין עליו אבילות כלל, אי זהו מאבד עצמו לדעת, לא שעלה לראש האילן ונפל ומת, לראש הגג ונפל ומת, אלא שאמר ראו שאני עולה לאילן ונופל ומת, לראש הגג ונופל ומת, זהו בחזקת המאבד עצמו לדעת, פי' אע"פ שלא ראו אותו מפיל עצמו, כגון שאמר חזקה עשה לדעת, וכל המאבד עצמו לדעת אין מתעסקין עמו לכל דבר, אבל ראוהו חנוק ותלוי באילן, הרוג ומושלך על גבי הסייף, זהו בחזקת המאבד עצמו שלא לדעת, וכל המאבד עצמו שלא לדעת אין מונעין ממנו כל דבר, ומעשה בבנו של גורגנוס בלוד שביטל מבית הספר והראה לו אביו באזנו, ונתירא מאביו, והלך ואבד עצמו בבור, ובאו ושאלו את ר' טרפון, ואמר אין מונעין ממנו כל דבר, פי' הראה לו באזנו הפחידו על המאורע שאירע לו, ששלשל לו באזנו, כדרך שמכין את התינוקות ומושכין אותם באזניהם, ואמר ר' טרפון אין מונעין ממנו כל דבר, מפני שהיה תינוק. וכשלא לדעת בגדול דמי. וכן מצינו בגדול שאבד עצמו לדעת מפני האונס. כגון

שאול מלך ישראל שאבד עצמו אלא שהיה אבוד מותר לו כדאמרינן בבראשית רבה: אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש מיד נפשותיכם אדרוש את דמכם. יכול אפילו נרדף כשאול, ת"ל אך. לפיכך לא היה בכלל מאבד עצמו לדעת. ונענשו עליו בשלא הספידוהו כראוי כדאמרינן ביבמות (ע"ח ע"ב) ויאמר ה' על שאול ועל בית הדמים. על שאול שלא נספד כהלכה וגו'. הרוגי ב"ד אין מתעסקין עמהן לכל דבר, אחיהם וקרוביהם באין ושואלין את שלום הדיינין ואת שלום העדים, כלומר שאין בלבנו עליכם, שדין אמת דנתם ולא היו מתאבלין, אלא אוננים, שאין אנינות אלא בלב, ולא היו מברין עליהם שנאמר לא תאכלו על הדם, ומסקנא בפרק נגמר הדין (דמ"ז ע"ב) דכיון דאיקטל הוי להו כפרה בקטלא וקבורה, אלא היינו טעמא דאין מתאבלין עליהם, משום דאבלות אימת מתחלת מסתימת הגולל כפרה אימת הויא לה מכי הוה צערא דקברא פורתא, הילכך הואיל ונדחו ולא נראה להתאבל עליהן בעידן דחייל אבילות, שוב אין מתאבלין עליהם, וכתב ר"ש שם ואע"ג דבקובר מת ברגל, תנן מונה שבעה לאחר הרגל, ולא אמרינן הואיל ונדחו ידחו, התם לא אידחי לגמרי שהרי עסקי הרבים נוהגין ברגל, שמנחמין אותן ברגל כדאמרינן התם כל שהוא משום עסקי הרבים אין הרגל מפסיקן, אלו דברי הרב ז"ל. ולי נראה שלא אמרו הואיל ונדחה בתחלתו ידחה בסופו, אלא כשאין המת ראוי להתאבל. ועוד דהתם נוהג דברים שבצנעה בין ברגל בין בי"ט בין בשבת, כל הפורשין מדרכי צבור, אין מתעסקין עמהן לכל דבר, אחיהן וקרוביהן לובשים לבנים ומתעטפים לבנים, אוכלין ושותין ושמחין מפני שאבדו שונאיושל הקב"ה, ועליהם הכתוב אומר הלא משנאיך ה' אשנא ובמתקוממיך אתקוטט, כתב הרב ר' יצחק בן גיאת ז"ל, מכאן אתה שומע שאבילים וקרובי המת היו נוהגין ללבוש שחורים ולהתעטף שחורים וחתנים וכיוצא בהן לובשים לבנים ומתעטפים לבנים, והתם תנינא. (יומא ל"ט ע"ב) אותה שנה שמת בה שמעון הצדיק, אמר להם בשנה הזאת הוא מת אמרו לו מנין אתה יודע, אמר להם בכל יוה"כ היה מזדמן לי זקן אחד לבוש לבנים ומעוטף לבנים נכנס עמי ויוצא עמי, והיום נזדמן זקן אחד לבוש שחורים ומעוטף שחורים נכנס עמי ולא יצא עמי, אחר הרגל חלה שבעת ימים ומת, (שבת קי"ד ע"א) ואמר להו ר' ינאי לברי', בני אל תקברוני, לא בכלים לבנים ולא בכלים שחורים, לבנים שמא לא אזכה, ואהיה כחתן בין האבילים, שחורים שמא אזכה ואהיה כאבל בין חתנים, ובכל מקום יש לעשות כפי מנהגו, וכן נמי מצינו בהגדה שאמר לו משה רבינו ליהושע, יהושע לבוש עלי שחורים והתכסה שחורים, והזהר בכבוד עלובה זו, הרוגי מלכות אין מונעין מהן כל דבר, וה"מ בהרוגי

מלכות ישראל בדיני מלכות, אבל הרוגי מלכות דאומות העולם אין מונעין מהם אלא הספד, דהתם אמרינן אין מספידין על הרוגי מלכות:

שם [פרק ב'] **תניא הרוגי מלכות אין מונעין מהן כל דבר. מאימתי מתחילין למנות להן משנתיאשו מלשאול אבל לא מלגנוב. שכל הגונב כשופך דמים. ולא כשופך דמים בלבד. אלא כאלו עובד ע"א ומגלה עריות ומחלל שבתות. פי' לפי שבורחין ובאין לידי סכנת נפשות ופעמים מגיעין לידי חילול שבתות וע"א. כיוצא בו מי שנפל לים מי שטבע בנהר. מי שאכלתו חיה אין מונעין מהן כל דבר. מאימתי מתחילין למנות. משנתיאשו לבקש. מצאוהו אברים אין מונין להם עד שימצאו ראשו ורובו. ר' יהודה אומר השדרה והגולגלות הן הן רובו.** ונשאל מרבינו שרירא ורבינו האיי. מאן דאיתא במדינתא וקרוביו במדינה אחרת, והרגו שלטון ולא נתן לקבורה, קרוביו מאימתי מונין משעת שמועה ומדמינן לה להא דבהלכות, כד נפיק שכבא ממתא ואיכסי ליה מקרובים חדא שעתא מקמי רגל חלה עלייהו אבלות, או דלמא להא דאמרינן הרוגי מלכות מאימתי מונין להם משנתיאשו מלשאול, היכא דלא נתברר שמתו אלא קול יוצא בכך, וקרוביו דורשין ומחפשין מכאן ומכאן לעמוד על אמתת הדבר משעה שנתיאשו ופוסקין דרישתן, כי נתקררה דעתם שכבר מת, מאותה שעה מונין אם ההרוג הזה דומה לזאת עושין בו כן, ואם ידוע אימתי נהרג כמו שמת לעצמו דמי, ומשעת שמועה מונין לו, וזהו שאמרו בהלכות גמרא בהדיא הוא, דאמר להו רבא לבני מחוזא וכו'. עד כאן דברי הגאונים ז"ל, ודברי תימא הם, דהא קתני הרוגי מלכות אלמא בשהרגן ודאי קאמרי' ועוד מצאוהו אברים דקתני אין מונין הרי מת ודאי. דבמכירין אותו בסימני גופו אמרינן, ושמע מינה אפילו במת ודאי אין מונין עד שנתיאשו מלבקש, או שימצאו ראשו ורובו, וכבר כתבתי דעת הרב הגדול בעל התוספת במת ודאי שאין מונין לו עד שיתיאשו לנמרי כהרוגי ביתר ותו לא מידי:

באבל תניא [פי"ב] **האיש כורך ומקשר את האיש. אבל לא את את האשה. והאשה כורכת את האיש ואת האשה. האיש משמש את האיש בחולי מעיים. אבל לא את האשה. האשה משמשת את האיש ואת האשה בחולי מעיים. אבא שאול בן בטנית הי' אומר לבניו. קברו אותי תחת מרגלותיו של אבא. והתירו תכלת מטליתי.** ואיכא דקשיא לי'. הא דאמרינן במנחות [דמ"א ע"א] גבי כלי קופסא חייבין בציצית. אמר רבא ומודה שמואל בזקן שעשאה לכבודו שהיא פטורה. מ"ט אשר תכסה בה אמר רחמנא והאי לאו לאיכסויי עבידא. בההיא שעתא ודאי רמינן לה. משום דכתיב לועג לרש חרף עושהו. אלמא מטילין ציצית לטליתו של מת בתכריכיו. ופירשו רמינן לה שמתירין אותה כמו

שרינן ליה. והא בורכא. שבכל מקום בגמרא הטלת ציצית לבגד נקרא כן. כגון לא הוי רמי חיטי. רמי תכלתא לפרזומא דאנשי ביתיה. ועקירת התכלת מן הבגד קורין בגמרא התרה. כגון מתירין מבגד לבגד. והוה ליה למימר שרינן ליה כאבא שאול דאמר התירו תכלת מטליתי ועוד אכתי לא עייליה אפקתיה. והלא בטלית הזקן שעשאה לכבודו אנו עסוקין ופטרנוה מציצית. והוה ליה למימר לא עשאה לכבודו והטיל בה. בההיא שעתא ודאי הכי משמע כלומר אעפ"י שעד אותה שעה פטרנו אותה. באותה שעה ודאי אין פוטרין אותה. והיינו דקאמר ודאי ודברי הבאי הם. ואומר' בשם הרב ר' יצחק בן מלכי צדק. דכשנושאין את המת לקברו. מטילין תכלת לסדינו. שלא יהיו נושאי המטה מעוטפין בטליתות מצויצין והוא הולך בלא ציצית. וכשקוברין אותו בקברו מטילין אותו ונוטלין אותו משום דכתיב במתי' חפשי. כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות וכמה דחוקה זאת הסברא. כיון שהטילו לו אמר. מה צורך להם לחזור ולעקור מהם את הציצית. ועוד שזה לעג גדול למתים וגנאי להם. וסמך הביאו לסברא זו של הרב ז"ל במה שאמרו בפ' מי שמתו (ברכות י"ח ע"א) במעש' דר"ז ור"ש ברבי (בנ"ש ר"ח ור"י) דהוה שדי תכלתיה דר"י ואמר ליה דלייה. שלא יאמרו למחר הן באין אצלינו. ועכשיו מחרפין אותנו. ואלו היה למתים ציצית בטליתות שלהן. אין כאן משום לועג לרש כלל. וגם זו אינה ראיה שאעפ"כ כיון שאלו עסוקין במצות ואלו פטורין איכא משום לועג. אע"פ שנקבר בציצית כדרך החיים. וחכמי הצרפתים הביאו ראי' להטיל להם ציצית בשעת קבורה, ממאי דאיתמר בהגדה דמתי מדבר דהוו רמי חוטא. ואמרו ליה לרבה בב"ח מכדי הנן חוטי וחולי' אתא למידע, אי כב"ש אי כב"ה איבעי לך למימני ומייתי ומימר. אלמא רמי תכליתיהו. ויש שדוחין דהתם לא מתו על מטותיהן, אלא הם עצמם היו הולכין כל ערב תשעה באב וישנין בקברות שלהן. שהכרוז יוצא לפניהן צאו לחפור, ולמחר הכרוז יוצא ואומר הבדלו החיים מן המתים ונבדלין החיים וחוזרין לבתיהם, כדאיתא במגילת קינות, לפיכך היו הולכין בטליתות שלהן כמו שהיו לבושין בהן, אבל מת דעלמא אין מטילין לו תבלת, ואחרים הביאו בכאן ראיה ממה שאמרו בבגד שאבד בו כלאים עושין אותו תכריכין למת. משום דכתיב במתים חפשי. וזו אף לדבריהם תיקשי למה לא חששו לזה בשעת הוצאתו לקבורה. אלא בגד שאבד בו כלאים לית ביה משום לועג לרש חרף עושהו שאין כלאים נכרין בו, ומיהואפילו בכלאים גמורין מותר. דתנן בפרק בתרא דכלאים תכריכי המת ומרדעת של חמור אין בהם משום כלאים אלא דאפי' הכי אין הדבר ניכר ומתפרסם לכל כטלית בלא ציצית, ועוד שאף החיים מותרין בכך כשאינם מתחממים בהם ואינן מכוונין בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים

והמתים אינן נהנין ומתחממין בהם ואינן מכוונין להנאתן, וגדולי רבותינו הצרפתים נסתפקו בזה עד שרבינו יצחק בן אברהם צוה לתלמידיו שיטילו ציצית בסדינו ויחפו אותו בתוך כנפי כסותו מפני הספק הזה ואנו ברחמי שמים עמדנו על עיקר ונסלק הספק הזה מישראל, מצינו בברייתא במס' ציצית משבע משכתות קטנות, דתני התם אין מתירין ציצית על המת, אבא שאול בן בטנית מתיר, אמר אבא שאול אבא אמר לי כשאמות התר לי ציציות, לפי שיש בה משום קדושה, וחכ"א אין בה קדושה אלא עשאוה אותה תכריך למת ומרדעת לחמור, זו היא החיצונה הזה. ומן הטעם הזה צוה אבא שאול לבניו להתיר תכלת מטליתו כדרך שצוה לו אביו לפי שיש בה משום קדושה והלכה כדברי חכמים דקיי"ל תשמישי מצוה נזרקין. ומכל מקום אפילו אבא שאול מודה בזקן שעשאה לכבודו דבההיא שעתא ודאי רמינן ביה ציצית דהתם ליכא משום קדושה כלל, לפי שהטלית פטורה, ואין הציצית שבה משום מצוה כלל אלא משום לועג לרש, ונמצא שלדברי הכל מטילין תכלת לסדינו של מת אלא שאבא שאול מטיל לו תכלת חדש לשם המת, וחושש שלא יהי' בציצית שיש לו מחיים קדושה, ורבנן שרי בין בשלו בין בחדש, ומכל מקום הדבר פשוט שדברי אבא שאול דברי יחיד הם, והלכה כחכמים ונמצאת קושיא זו בטילה, ואי קשיא לרבנן איך עושין אותו מרדעת לחמור הא איכא משום בזויי מצוה, כדאמרינן באין מתירין מבגד לבגד ואבא דכולהו דם. לא קשיא ההיא בשרוצה בו ובמצותו אלא שנוטל מקצת חוטין מזה ונותן לזה, ונמצא כמכחיש אותה מצוה. אבל הכא מאחר שבא לבטל הטלית ולעשותו מרדעת הוה ליה כסוכה לאחר שבעה דנזרק כדקיי"ל בכל תשמישי מצוה. נמצינו למדים הלכה רווחת שאין קוברין המת אלא בטלית שיש בה ציצית, בין טלית חדשה, בין טלית מצויצת ישנה שלו, וטעמא משום לועג לרש כדמפורש במנחות, ואין כאן מיחוש:

תניא סוף (מ"ק) ר"מ או' טוב ללכת אל בית האבל מלכת אל בית משתה באשר הוא סוף כל אדם והחי יתן אל לבו דברים של מיתה דיספד יספדוניה דיקבור יקברוני' דיטעון יטעוניה דידל ידלוני'. היה ר' מאיר אומר גדול השלום שלא ברא הקב"ה מדה יפה מן השלום שניתנה לצדיקים. שבשעה שנפטרין מן העולם שלש כתות של מלאכי השרת מקדימין אותו בשלום. הראשונה אומרת יבא שלום. שניה אומרת ינוחו על משכבותם. שלישית אומרת הולך נכוחו. ולא דיין לצדיקים שמיתתן בידי כבודו שנאמר כבוד ה' יאספך אלא שמקלסין לפניו יבא בשלום יבא בשלום:

ענין אבילות ישנה והיא תשעה באב:

בפרק בתר' דתעני' [כ"ו ע"א] **מתניתין ה' דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז**

וחמשה בתשעה באב. בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות ובטל התמיד והבקעה העיר ושרף אפסטומוס את התורה והעמיד צלם בהיכל. בת"ב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ וחרב הבית בראשונ' ובשניה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר שחרש טורנוסרופוס הרשע את ההיכל. (שם כ"ט ע"א) חרב הבית בראשונ' מנא לן דכתיב בחדש החמישי בשבעה לחדש היא שנת תשע עשרה שנה למלך נבוכדנצר מלך בבל. וכתיב בחדש החמישי בי' לחדש, ותני' אא"ל בז' שכבר נאמר בי' ואא"ל בי' שכבר נאמר בשבעה בז' נכנסו האויבים להיכל ואכלו ושתו וקלקלו בו שביעי ושמיני ותשיעי עד שפנה היום שנא' אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב לעתותי רמשא הציתו בו את האור ונשרף עם שקיעת החמה ובעשור לחודש. והיינו דאמר ר' יוחנן אלו הייתי באותו הדור לא קבעתיו אלא בעשירי. ורבנן אתחלתא דפורענותא עיקר. ירושלמי ר' יהושע בן לוי הוה ציים תשיעי ועשירי. ר' לוי ציים תשיעי ועשירי. פי' מנהג חסידות היה להם וכל המוסיף להתאבל על ירושלם זכות היא לו. בשניה דתניא ר'יוסי אומר מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב. אמרו כשחרב הבית בראשונה אותו היום ת"ב היה ומ"ש הי' ומוצאי שביעית היה ומשמרתו של יהויריב הי והלויים עומדים על דוכנם ואומרים שירה ומה שירה היו אומרים וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם לא הספיקו לומר יצמיתם ה' אלהינו עד שנכנסו אויבים וכבשום. וכן בשניה ולא שירה של יום היתה אלא איליא נפלה בפיהם:

(ר"ה י"א ע"ב) **תניא אמר ר"ש ד' דברים היה ר' עקיבא דורש ואיני דורש כמותו ורואה אני את דברי מדבריו דכתיב כה אמר ה' צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה וגומר. צום הרביעי זה תשעה בתמוז שבו הבקעה העיר שנאמר בחדש הרביעי בתשעה לחודש ויחזק הרעב בעיר. וכתיב בתריה ותבקע העיר. ולמה נקרא שמו רביעי שהוא בחדש הרביעי.** והוינן בה ממתניתין דקתני בשבעה עשר הבקעה העיר. ומפרקינן א"ר לא קשיא כאן בראשונ' כאן בשני'. דתניא בתשעה לחדש הבקעה העיר בראשונה ובשניה בשבעה עשר בו. צום החמישי זה תשעה באב שבו נשרף בית אלהינו שנאמר בחדש החמישי בעשור לחודש היא שנת תשע עשרה שנה וגומר. ולמה נקרא שמו חמישי שהוא בחדש החמישי. צום השביעי זה שלשה בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם ומי הרגו ישמעאל בן נתניה הרגו. ולמה נכתב כאן ללמדך ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלהינו, ולמה נקרא שמו שביעי שהוא בחודש השביעי, צום העשירי זה עשרה בטבת שבו סמך מלך בבל על ירושלים שנאמר ויהי דבר ה' אלי בשנה התשיעית בעשירי בעשור לחודש לאמר בן

אדם כתב לך את שם היום את עצם היום הזה,ולמה נקרא שמו עשירי שהוא בחודש העשירי, והלא ראוי זה לכתוב בראשונה למה נכתב כאן, כדי להסדיר חדשים כתקנן. ואני אומר בחמשה בו באה שמועה לגולה שהוכתה העיר, שנאמר ויהי בעשתי עשר' שנה בעשירי בחמשה לחדש לגלותנו, בא אלי הפליט מירושלים לאמר הוכתה העיר, ושמעו ועשו יום שמועה כיום שריפה ורואה אני את דברי מדבריו, שהוא אומר על ראשון אחרון ועל אחרון ראשון, ואני אומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. אלא הוא מונה סדר חדשים ואני מונה סדר פורעניות. והלכתא ומנהג כר' עקיבא. ובתשעה בתמוז אין מתענין. אבל בשבעה עשר בו מתענין דכיון שמתחלה קבלו עליהם על שם שבו הבקעה העיר בראשונה ובשניה הבקעה בשבעה עשר בו. נהגו להתענות בשבעה עשר דחורבן שני חמיר לן. ומכל מקום צום רביעיהוא לבקיעת העיר ולצרות שהוכפלו בו. ומתניתין דקתני חמשה דברים פורעניות דתעניות קתני. והכי נמי מוכח בפרקא קמא דמגילה דשבעה עשר תענית. ומיהו בתשעה בו אין מתענין שלא רצו לגזור עליהם להתענות בתשעה ובשבעה עשר בו דארבעה צומות קבלו עליהם ואין מטריחין על הצבור יותר מדאי. קרי להו ששון וקרי להו צום. אמר רב פפא בזמן דאיכא שלום עביד ששון בזמן דאיכא צרה עביד צום. והאידנא דליכא שלום וליכא צרה רצו מתענין רצו אין מתענין. אי הכי תשעה באב נמי. אלמה תנן על ששה חדשים השלוחין יוצאין על אב מפני התענית. אמר רב פפא שאני תשעה באב הואיל והוכפלו בו צרות. פירוש יש שלום היינו בזמן שבית המקדש קיים יהיו לששון ולשמחה, אין שלום כגון בזמן חורבן ואין צרה במקום ידוע בישראל רצו רוב ישראל ונסכמו שלא להתענות אין מטריחין עליהם להתענות. אין שלוחין יוצאין, רצו רוב צבור להתענות מתענין, ועכשיו כבר רצו ונהגו להתענות וקבלו עליהם לפיכך אסור ליחיד לפרוץ גדרן, וכל שכן בדורות הללו שהרי בעונותינו שרבו צרות בישראל ואין שלום הילכך חייבין הכל להתענות מדברי קבלה ותקנת נביאים, ומסתברא דכולהו ארבע צומות תענית צבור הן ונביאים גזרו אותם, וכל חומרי תענית עליהן מפסיקין בהן מבעוד יום ואסורין ברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ומתשמיש המטה כת"ב וקרא מקיש להו כתשעה באב, אלא האידנא כיון דבזמן דליכא צרה בטילין ורצו נהגו להתענות בהן ולא לנהוג בחומרות הללו, אבל מעיקרא תקנה ודאי אסורין הן בכולן דלא גרע גזרת נביאים מגזרת בית דין בתעניות אמצעיות ואחרונות, וכל דתקון נביאים כעין דאורייתא תקון, תשעה באב וארבעה צומות כיום הכפורים לעינויי וכן לגבי תענית דמגלה אמר במדרש תלים וצומו עלי שלשת ימים לילה ויום וכי איפשר לאדם לעשות כן אלא שהיו מפסיקין מבעוד יום ובתוספתא אמרו במסכת תעניות כל

אלו שאמרו אוכלין ושותין מבעוד יום אסורין במלאכה ברחיצה וכו'. מנין שהיום הולך אחר הלילה שנאמר לך כנוס את כל היהודים הא למדנו שאין תענית נקבע על הצבור אלא בהפסקה מבעוד יום. ובחומרין אנו כולן שווין הן לתשעה באב בעינוי. והא דנקיט בגמרא לאסורי תשעה באב בלחוד משום דשארא ברצו מתענין אוקימנא ולא מדכרי להו במתני' ולא בגמרא כלל. והיינו דאמרינן במגילה [ד"ה ע"א] ר' נטע נטיעה בפורים ורחץ בקרונה של צפורי בשבעה עשר בתמוז ובקש לעקור תשעה באב. לומר שעקר שבעה עשר בתמוז משום דאין שלום ואין צרה היה בימיו ומשום הכי רחץ הא מעקר דינא אסור הוא ברחיצה למתענין בו. וליכא לפרושי שרחץ והתענה בו דהא אפילו תשעה באב בקש לעקור. דמיא מילתא לההיא דאמרינן בראש השנה (י"ח ע"ב) מעשה וגזרו תענית בחנוכה וירד ר' אליעזר ורחץ ר' יהושע סיפר אמר להם צאו והתענו על מה שהתענית' הואיל ומתענין בו מן הדין אסורין ברחיצה כדפרישית. אלא מיהו האידנא פוק חזי מה עמא דבר:

(תענית כ"ו ע"ב) **מתניתין משנכנס אב ממעטין בשמחה. שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסורין לספר ולכבס ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת.** בפרק החולץ (יבמות מ"ג ע"א) תניא קודם לזמן הזה כלומר מראש חדש ועד התענית העם ממעטין בעסקיהם מלישא ומליתן ומלבנות ומלנטוע. ומארסין ואין כונסין ואין עושין סעודת אירוסין. מאי טעמא משום דאירוסין בלא סעודה ליכא שמחה. ירושלמי אמר ר' הושעיא אמר ר' יהושע בן לוי הא דאיתמר בבנין של שמחה אבל אם היה כותלו גוהה סותרו ובונהו. והתם שמואל אמר בת"ב יארס שלא יבא אחר ויקדמנו.

אמר ר' נחמן (תענית כ"ט ע"ב) לא שנו שאסור לכבס וללבוש אבל (לכבס בשבת של ת"ב אלא) לכבס ולהניח מותר. ורב ששת אמר אפילו לכבס ולהניח לשבת קאמר. אמר רב ששת תדע דהא בטלי קצרי דבי רב, והלכת' כרב ששת, דתני' אסור לכבס לפני ת"ב אפי' להניח לאחר ת"ב.

וגיהוץ שלנו ככיבוס שלהם. וכלי פשתן אין בהן משום גיהוץ. פירשו הגאונים דהכי קתני גיהוץ שלנו ככיבוס שלהן שהוא אסור הא כיבוס שלנו מותר וכלי פשתן אין בהן משום גיהוץ שלנו ולא כיבום שלהם. שלח רב יצחק בר יעקב בר גיורי משמיה דר' יוחנן אף על פי שאמרו כלי פשתן אין בהן משום גיהוץ אבל אסור ללבשן בשבת שחל תשעה באב להיות בתוכה. ואפילו מי שאין לו אלא חלוק אחד אסור לכבסו וללבשו בשבת של תשעה באב.

תניא תשעה באב שחל להיות בשבת אוכל ושותה כל צרכו ומעלה על שלחנו כסעודת

שלמה בשעתו. ואסור לספר ולכבס מראש חדש ועד התענית דברי ר' מאיר, ר' יהודה אומר כל החדש כולו אסור. ר"ש ב"ג אומר אינו אסור אלא אותה שבת בלבד. אמר רבי יוחנן ושלשתן מקרא אחד דרשו והשבתי כל משושה חגה חדשה ושבתה וכל מועדה. מאן דאמר מראש חדש ועד התענית אסור מחגה. ומאן דאמר כל החדש אסור מחדשה ומאן דאמר אינו אסור אלא אותה שבת משבתה. אמר רבא הלכה כרבי מאיר. ואמר רבא הלכה כר שמעון ב"ג ותרווייהו לקולא. וצריכא דאי אשמעינן הלכה כר' מאיר הוה אמינא אפילו מראש חדש קמ"ל הלכה כרשב"ג. ואי אשמעינן הלכה כרשב"ג הוה אמינא אפילן לאחריו קמ"ל הלכה כר' מאיר דאינו אסור אלא אותה שבת בלבד עד התענית.

ירושלמי (ד,ו) דרומאי נהגין חגה צפראי נהגין חדשה טבריאי נהגין שבתה. חזרין רבנן דטבריא למנהג כרבני דצפוראי. ועכשיו נמי יש מקומות שנוהגין שלא לאכול בשר מראש חדש ועד התענית. ונהגו הכל שלא ליכנס לבית המרחץ בשבת זו ואסור לשנות מנהג אבות עד כאן תוספתא תשעה באב שחל להיות בשבת אוכל אדם כל צרכו ושותה כל צרכו ומעלה על שלחנו אפילו כסעודת שלמה בשעתו ואינו מונע מעצמו כלום. פירוש שאינו מונע מעצמו רחיצה וסיכה ותשמיש ולא אמרינן דברים שבצינעא נוהג.

תניא אידך, שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסורין לספר ולכבס. כיצד חל להיות באחד בשבת מותר לכבס כל השבת כולה. חל להיות בשני או בשלישי או ברביעי או בחמישי לפניו אסור לאחריו מותר. חל להיות בערב שבת מותר לכבס בחמישי מפני כבוד השבת ואם לא כבס בחמישי יכבס בערב שבת מן המנחה ולמעלה. לייט עלה אביי ואי תימא רב אחא ואי תימא רב אחא בר יעקב אהא. פירוש אמכבס ביום תשעה באב עצמו שחל להיות ערב שבת. ירושלמי ר' בא בר כהן אמר קומי ר' יוסי ר' אחא בשם ר' אבהו תשעה באב שחל להיות בשבת שתי שבתות מותרין.

וכבוס זה האמור בשבת של תשעה באב לא לכבס עכשיו דוקא קודם אלא אפילו במכובסין קודם לכן אסור ללבשן. ולא ללבישה בלבד אלא בין ללבוש בין להציע בין באיש בין באשה ואפילו במטפחות הידים והשלחן הכל אסור דהא בטלי קצרי דבי רב לגמרי.

והא דאמרי' כלי פשתן אין בהן משום גיהוץ ודאי בישנים הוא. דאלו בחדשים אפי' בכלי פשתן יש בהן משום גיהוץ באבל כדפרשינן אלא בישנים היא אלמא בכלי צמר אפילו בישנים קאמרינן דאסור. ובולה שמעתא במכבס ישנים היא ושמע מינה דכל שם גיהוץ אסור. הילכך כלים חדשים בין לבנים בין צבועי' אסורין. וכן ישנים מכובסין כולן אסורין

ואפילו להניח אחר שבת. וגיהוץ שלנו נמי אסור בין בחדשים בין בישנים יוצאין מתחת המכבש. מיהו כיבוס שלנו לכבס ולהניח מותר דמלאכת עראי היא. וכן כלי פשתן בכל מקום ואפי' בגיהוץ שלהם וללבוש בין חדשים בין ישנים לבנים וצבועים בין מכובסין עכשיו בין קודם לכן כולן אסור ללבשן בשבת הזו. ואפילו של פשתן.

ותספורת של שבת זו נמי כדינו לענין אבל. אחד שער ראשו ואחד כל שער שבו. ובזקן כל שמעכב אכילה מותר. ומי שתכפוהו אבלות של מת ושל תשעה באב והכביד שערו מיקל בתער אבל לא במספרי' ומכבס כסותו במים ולא בנתר ובחול כדינו באבילות ועל פי מה שסדור למעלה:

(תענית כ"ו ע"ב) מתניתין:**ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילים לא יאכל בשר ולא ישתה יין ר' שמעון בן גמליאל אומר ישנה ר' יהודה מחייב בכפיית המטה ולא הודו לו חכמים. אמר רב יהודה אמר רב לא שנו אלא משש שעות ולמעלה אבל משש שעות ולמטה מותר ואמר רב יהודה אמר רב לא שנו אלא בסעודה המפסיק בה אבל בסעודה שאינו מפסיק בה מותר ותרוייהו לקולא וצריכא דאי אשמעינן בסעודה המפסיק בה הוה אמינא אפילו משש שעות ולמטה קמ"ל משש שעות ולמעלה ואי אשמעינן משש שעות ולמעלה הוה אמינא אפילו בסעודה שאין מפסיק בה קא משמע לן בסעודה המפסיק בה. תניא כלישנא בתרא תניא כלישנא קמא תניא כלישנא בתרא הסועד ערב תשעה באב אם עתיד לסעוד סעודה אחרת מותר לאכול בשר ולשתות יין ואם לאו אסור לאכול בשר ולשתות יין תניא כלישנא קמא ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין לא יאכל בשר ולא ישתה יין רבי שמעון בן גמליאל אומר ישנה כיצד ישנה אמר רב יהודה אמר רב אם היה רגיל לאכול שני מיני תבשילין אוכל מין אחד היה רגיל לסעוד בעשרה בני אדם סועד בחמשה היה רגיל לשתות בעשרה כוסות שותה בחמשה במה דברים אמורים משש שעות ולמעלה אבל משש שעות ולמעלה אבל משש שעות ולמטה מותר. גירסא ירושלמית מהו ישנה יחליף היה רגיל דאכיל ליטרא דקופר יאכל פלגיה אין הוה רגיל שתי קסטא דחמרא ישתה פלגיה. תניא אידך ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין וחכמים אומרים ימעט כיצד ימעט אמר רב אם היה רגיל לאכול ליטרא בשר יאכל חצי ליטרא אם היה רגיל לשתות לוג יין ישתה חצי לוג ר' שמעון בן גמליאל אומר אם היה רגיל לאכול אחר סעודתו צנון או מליח הרשות בידו.**

ואע"ג דקתני ברייתא בלשון חכמים ימעט ורב יהודה אמר רב מפרש למימרא דידהו אפילו הכי הלכתא כסתם מתניתין אסור לאכול בשר ולשתות יין כלל דקיימא לן סתם במתניתין ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם מתניתין והני רבנן דברייתא כרבי שמעון בן

גמליאל אמרי נמי רשב"ג דמתניתין היא דרשב"ג קאמר במתניתין ישנה דמיעוט ושנוי חד דינא אינון ורב יהודה אמר רב פרושי בעלמא הוא דמפרשי לדר' שמעון בן גמליאל מאי מיעוט ומאי שינוי ולאו למימרא דסבירא להו אלא כמתניתין אסור לאכול בשר ולשתות יין לגמרי וסוגיא דברייתות כולהו כסתם מתניתין איתניין לאיסורא וכך פסקו כל הגאונים ורבינו הגדול בהלכותיו ונוסחא דיליה ז"ל אמר רבי יהודה כיצד ישנה וסיפא דברייתא היא ורבי יהודה תנא הוא ולפי גירסא כל שכן שהדבר פשוט דהלכה כסתם מתניתין דר' יהודה ורשב"ג יחידאי אינון ולא מיסתמיך מילתייהו באמוראי אלא דנוסחי דילן וגירסא ירושלמית באמוראי תנו לה ומכל מקום סתם במתניתין וסוגיין דרבנן עדיפא וכן הלכה.

ומסתברא סעודה המפסיק בה, כל שאינו עתיד לסעוד סעודה אחרת של קביעות אף על פי שדעתו לאכול עראי לא כאלו שבטנם בטן רשעים אוכלין בשר ומשתכרין ואח"כ אוכלין עראי כדי להפסיק באכילה שאין בה בשר ויין.

כתב רבינו האי גאון ז"ל שני תבשילין שאמרו כגון אורז ועדשים שהן שני מינין והרב רבי יצחק בן גיאת ז"ל כתב כל שני תבשילין הן דרך כבוד ואסרו אותן חכמים אפילו ממין אחד של קטניות או מין אחד של ירק ואין צריך לומר משני מינין וכדברי הרב ז"ל עיקר. דכל שני מיני קדרה או שני מיני אלפס אסורין והם שנקראין תבשיל בגמרא בכל מקום אבל שני מינין בקדרה אחת לאו תבשיל הוא. ויש שמחמירין לאסור בשני מינין בקדרה אחת ואפילו בדג וביצה שעליו וחותך קפלוט תחת הדג מפני שהן קרויין שני תבשילין לענין עירוב ואינו כן קל הוא לענין עירוב שאמרו בעירובי תבשילין לעשותן כשני תבשילין ואינו לענין תשעה באב. ומיני ירקות מותר ללפת בהן את הפת כשהן חיין ואפילו במינין הרבה:

(שם ל' ע"א) **תניא כל שהוא מחמת תשעה באב אסור לאכול בשר ואסור לשתות יין ואסור לרחוץ ר' ישמעאל בר' יוסי אומר משום אביו כל זמן שמותר לאכול מותר לרחוץ.**

אבל רבינו הגדול ז"ל לא כתב ברייתא זו בהלכות[יו], ושמא כתב הרב ז"ל דבריו של ר' ישמעאל בר' יוסי משום אביו מסתמא דמתניתין דלא קתני באיסורא דערב תשעה באב אלא לאכול בשר ולשתות יין ושני תבשילין. ולא מכרעא מילתא למדחי דרבים דאיכא למימר מתניתין איסורא דפסקא ליה קתני איסורא דתליא בקבלת עינוי לא קתני משום שתיקה דמתניתין לא פסקינן בשום דוכתא. דמאי דלא פרישו במתניתין פרישו בברייתא. הלכך מכי אזיל סעודה המפסיק בה משש שעות ולמעלה באבלות אסור לרחוץ אפילו פניו ידיו ורגליו. ואסור לסוך בתשעה באב עצמו כדאיתא בתוספתא:

תניא ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין ולא יאכל בשר ולא ישתה יין אבל אוכל בשר מליח ושותה יין מגתו. בשר מליח עד כמה אמר רב חיננא בר כהנא אמר שמואל כל זמן שהוא כשלמי'. יין מגתו עד כמה כל זמן שהוא תוסס וכמה תסיסתו שלשה ימים. אמר רב יהודה אמר רב כך היה מנהגו של רבי יהודה בר' אלעאי ערב תשעה באב מביאים לו פת חרבה במלח ושורה אותה במים ויושב בין תנור לכירים ושותה אחריה קיתון של מים ודומה כמי שמתו מוטל לפניו. ירושלמי (ד,ו) רב מן דהוה אכיל כל צרכיה הוה צבע פיסתיה בקיטמא ואמר זהו עיקר סעודת ט' באב לקיים מה שנאמר (איכה ג,טז) ויגרס בחצץ שיניו:

(תענית ל' ע"א) **תנו רבנן כל מצות** (עשה) שנוהגות באבל נוהגות בתשעה באב אסור ברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה. אסור לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים ולשנות במשנה ובמדרש ובגמרא בהלכות ובהגדות אבל קורא במקום שאינו רגיל לקרות ושונה במקום שאינו רגיל לשנות וקורא באיוב ובקינות ובדברים הרעים שבירמיהו ותינוקות של בית רבן אינן בטלין לעולם דברי ר' מאיר, ר' יהודה אומר אף אינו קורא במקום שאינו רגיל לקרות ואינו שונה במקום שאינו רגיל לשנות, אבל קורא הוא באיוב וקינות ובדברים הרעים שבירמיהו ותינוקות של בית רבן בטלין משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב.

ותשעה באב אסור באכילה ושתיה כדרך איסורן ביום הכפורים אלא שזה ענוש כרת וזה מדברי קבלה ומכין אותו מכת מרדות, וגרסינן בפרק מקום שנהגו (פסחים נ"ד ע"ב) דרש רבא עוברות ומניקות מתענות ומשלימות בו כדרך שמתענות ומשלימות ביום הכפורים, ובין השמשות שלו אסור, אלא מיהו חיה כל שלשים וכן חולה שהוא צריך אין צריכין אומד אלא מאכילין (אותו) [אותם] דבמקום חולי לא גזרו רבנן.

וכן ברחיצה ובסיכה אסור לגמרי כיום הכפורים בין בחמין בין בצונן, דאמר רבי אלעזר אסור לאדם שיושיט אצבעו במים בתשעה באב כדרך שאסור ביום הכפורים וגרסינן בתעניות [י"ג ע"א] כל חייבי טבילות טובלין כדרכן בין בתשעה באב בין ביום הכפורים, רבי חנינא סגן הכהנים כדאי הוא בית אלהינו לאבד עליו טבילה אתת בשנה, והלכתא כתנא קמא והני מילי טבילה בזמנה דקיימא לן טבילה בזמנה מצוה, אבל שלא בזמנה אסורה וכפי מה שפירשנו בשער שלמעלה. ונעילת הסנדל ומנעל כדינו לענין אבילות ולפי מה שסדור למעלה.

בפרק יום הכפורים (יומא ע"ח ע"א) זעירא בר חמא אושפיזיכניה דרבי יהושע בן לוי ודרב אמי ודרב אסי ודכולהו רבנן דקסרין, הוה אמר ליה ליוסף בריה דר' יהושע בן לוי

בר אוריאן תא אימא לך מילתא מעלייתא דהוה עביד אביך ערב תשעה באב, מביאין לו מטפחות ושורה במים ומקנח בה ידיו ורגליו למחר מעבירה על גבי עיניו ואינו חושש, פירוש מביאין לו מטפחת ושורה אותה במים ובלילה מקנח בה ידיו ורגליו כדי להצטנן בה ולמחר מעבירו על גבי עיניו להעביר לפלוף חבלי שינה מהן, ורוחץ ידיו כדרכו לתפלה דהוה ליה כחייבי טבילות שטובלין כדרכן בין בתשעה באב בין ביום הכפורים דכל רחיצת מצוה מותרת ונטילת ידים לתפלה מצוה היא ולהקביל פני רבו עובר במים להקביל פני שכינה לא כל שכן, אבל שלא בשעת תפלה אם היו מטונפות מדרך קינוח רוחץ כדרכו, כדאמרינן אם היה מלוכלך בטיט ובצואה רוחץ כדרכו ואם לאו אינו אלא לתפלה ובירושלמי בתשעה באב מרחיץ את ידיו ומעבירין על פניו, אם היה לפלוף על גבי עיניו ודרכו לרחצן במים רוחץ ומעבירו כדרכו ואינו חושש דהוה ליה כמלוכלך בטיט ובצואה דרוחץ כדרכו ואינו חושש וכן כתב הרב רבי יצחק אבן גיאת ז"ל, אבל הרב רבי משה ז"ל כתב ביום הכפורים ובתשעה באב שאין שם רחיצה אינו מברך על נטילת ידים ולא המעביר חבלי שינה ואין זה נכון אלא שאין לי להאריך כאן.

וכן נהגו קצת העם שלא לקרות פרשת קרבנות ומשנת איזהו מקומן ומדרש רבי ישמעאל בתשעה באב בבית הכנסת לפי שאסור לקרות בתורה, ואין לנו איסור בסדר היום שהרי קורא קריאת שמע ומברך לפניה ולאחריה, וכן קורין בתורה ומפטירין בנביא בענינו של יום ופרשת התמיד ואיזהו מקומן כנגד תמידין תקנום ואומר כדרכו ואינו חושש:

(תענית ל' ע"ב) מתניתין: מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין ובכל מקום תלמידי חכמים בטלים, רבן שמעון בן גמליאל אומר לעולם יעשו בני אדם עצמו כתלמידי חכמים, תנ"ה רבן שמעון בן גמליאל אומר לעולם יעשה כל אדם עצמו כתלמידי חכמים כדי שיתענה, תניא אידך רשב"ג אומר כל העושה מלאכה בתשעה באב כעושה מלאכה ביום הכפורים, ר' עקיבא אומר כל האוכל ושותה בתשעה באב כאוכל ושותה ביום הכפורים, וחכמים אומרים כל האוכל ושותה בתשעה באב אינו רואה בנחמתה, שנאמר שמחו את ירושלי' וגילו בה כל אוהביה שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה מכאן אמרו כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בנחמתה וכל שאינו מתאבל עליה אינו זוכה ורואה בנחמת', וכל האוכל בשר ושותה יין בסעודה המפסיק בה עליו הכתוב אומר ותהי עונותם על עצמותם. תוספתא אין שאלת שלום לחברים בתשעה באב ולהדיוטו' בשפה רפה פו' משיבין את ההדיוטות בשפה רפה, כך אמרו בירושלמי אין שואלין בשלום חברים בתשעה באב אכל משיבין את ההדיוטות בשפה רפה:

ולענין כפיית המטה דתנן [שם] ר' יהודה מחייב בכפיית המטה ולא הודו לו חכמים, תניא אמרו לו לרבי יהודה לדבריך עוברות ומיניקות מה תהא עליהם. אמר להם אף אני לא אמרתי אלא ביכול, תניא נמי הכי מודים חכמים לר' יהודה ביכול, ומודה ר' יהודה לחכמים בשאינו יכול, אלא מאי בינייהו אמר אביי שאר מטות איכא בינייהו. דרבי יהודה מחייב בכפיית כל המטות שיש לו בתוך ביתו, ורבנן אין מחייבין אלא בכפיית מטתו בלבד כדי שישן על מטה כפויה:

אמר רבא הלכה כתנא דידן ולא הודו לו כלל. מיהא שמעינן דלא מיחייב בכפיית המטה ואף על גב דהיא ממצות הנוהגות באבל ותניא כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בט' באב ההיא לענין מצות לא תעשה הנוהגות באבל אבל כל מצות עשה שבאבל כגון כפיית המטה אינו נוהג בהם בט' באב, והוא הדין לעטיפת הראש ואין צריך לומר שאינו חייב בקריעה דקריעה נמי ליתה מכל מצות האמורות באבל, כדאמרינן התם אבלות לחוד וקריעה לחוד.

ומסתברא דחייב במצות תפילין בתשעה באב. ואע"ג דהיא מצות לא תעשה הנוהגת באבל, כיון דלא מיתסר בהו אלא יום אחד דאבילות לא חמיר תשעה באב טפי מיום שני דאבל, ובריייתא מצות שנוהגות באבל שבעה קתני ופרושי קא מפרש להו רחיצה וסיכה נעילת הסנדל ותשמיש המטה ודברי תורה, תדע דהא מותר בעשיית מלאכה במקום שנהגו, משום דלענין אבילות נמי בשאין לו מה יאכל עושה בצינעא בתוך ביתו, וכן בשאלת שלום שכן באבלות לאחר שלשים משיב שלום, עשו תשעה באב כאבל לאחר שלשה כאן וכאן בקושי התירו לפיכך חברים עושין אותו כשלשה ימים הראשונים ונוהגין איסור במלאכה ואין שאלת שלום ביניהם כלל, שכן באבלות אין מתירין מלאכה לאתר שלש' אלא למי שאין לו מה יאכל, ואין מתירין שלום אלא למי ששאל שלא יהא צריך להודיעו שהוא אבל, הילכך תפלין דלא מיתסר בהו אבל אלא ביום ראשון בלבד חייב בהן בתשעה באב, ונותן תפלין ביד ובראש שלא ראו לבטל מצוה משום אבילות ישנה אלא ביום ראשון של אבלות בלבד דכתיב ביה ואחריתה כיום מר וכדאמרן התם מצוה שאני כך נראה לי.

[ושוב] מצאתי בגליוני הראשונים תשובה לרבינו האי באבל שחל שביעי שלו בתשעה באב, הוי יודעין שאין מצוה לפסוק את האבלות לאחר תפלת שחרית, אלא קולא שמקילין באבל שמקצת היום ככולו וסגי ליה לנהוג אבלות בשביעי מקצת היום, ולעולם אי ניחא ליה לעמוד באבלו עד סוף היום אינה מגונה, לפיכך אם נזדמן לו יום שביעי תשעה באב, כגון רחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה הרי הוא עומד באיסורו

כל היום, אבל דברים שמותרין בתשעה באב ואסורין באבל כגון עטוף על שפם וזקיפת המטה וסלוק התפילין הרשות בידו אם רצה להמתין בהם עד הערב ימתין ואם רצה להסיר מנהג אבילות מאחר תפלת השחר יעשה, עד כאן דברי הגאון זכינו להסכים לדעתו, ומכל מקום, אבל שחל שביעי שלו בתשעה באב ודאי מניח תפילין דהא לא נהיג בהו אבלות אלא ביום ראשון.

ולענין סדר היום (מגילה ל"א ע"ב) אמר אביי האידנא נהוג עלמא למיקרי בכי תוליד בנים, ומפטירין אסף אסיפם, ותניא (שם כ"ב ע"ב) חל להיות בשני או בחמישי קורין שלשה ומפטיר אחד בשלישי וברביעי קורא אחד ומפטיר אחד, רבי יוסי אומר לעולם קורין שלשה ומפטיר אחד וקיימא לן כר' יוסי, דתניא זה הכלל כל שיש בו ביטול מלאכה לעם כגון תשעה באב ותענית צבור קורין שלשה, וכן עמא דבר.

ובמסכת סופרים משבע מסכתות הקטנות מצאתי גבי נהגו העם לומר מזמורים בעונתן בתשעה באב ארבעה פסוקים משל ירמיה המאס מאסת את יהודה אם בציון געלה נפשך וגו' עד כי אתה עשית את כל אלה, ושני מזמורים הללו אלהים באו גוים בנחלתך ועל נהרות בבל, ואע"פ שבכל מקום דברי קדושה נקדמין לדברי קבלה בכאן דברי קבלה מקדימי' לדברי קדושה וגרסינן התם יש קורין ספר קינות בערב ויש מאחרין עד הבקר לאחר קריאת ספר תורה שאחר קריאת התורה עומד ומתפלש ראשו באפר ובגדיו מפולשין וקורא בבכיה ובילולה, אם יודע הוא לתרגמו מוטב ואם לאו נותנו למי שיודע לתרגם בטוב ומתרגם, לפי שיבינו כל שאר העם והנשים והתינוקות שהנשים חייבות לשמוע קריאת ספר כאנשים וכל שכן בנים זכרים, והקורא בתשעה באב אומר ברוך דיין האמת, ויש שמניחין את תיק התורה על הקרקע ואומר נפלה עטרת ראשנו וקורעין ומספידין כאדם שמתו מוטל לפניו. ויש שמשנין ויש שיורדין מספסליהן וכולן מתפלשין באפר, ואין אומרים שלום זה לזה כל הלילה וכל היום עד שישלימו העם קינותיהם. ובשעת הקינות אסור לספר דבר ולצאת לחוץ כדי שלא יפסיק לבו מן האבל וכל שכן לשוח עם הארמי.

ומסתברא דהך מכילתא מנהגי תניא וכך היו נוהגין שאחד קורא מגלת קינות וכולן שומעין כדרך שאמרו במגלת אסתר. ומברך בקריאתה על מקרא מגילה וכך הזכירו שם בפרק ארבעה עשר, וכאן אמרו שמברך דיין האמת ונמצא שמברך עליה שתים וכן מאי דקאמר קורעין ומספידין מנהגי נינהו, וכן מקום שנוהגין לשנות את מקומם שעושין אותו כשבת שניה של אבלות ומקום שיורדין מספסליהם עושים אותו כשבת ראשונה, וכן נהגו עכשיו שאלו מן הדין אין לנו בגמרא שינוי מקום ישיבת קרקע בתשעה באב

כלל קל וחומר מכפיית המטה ובמו שפירשנו למעצה. וכך אמרו שם ערבי' אין אדם שומע לחברו מפני שהן מתפללין בלחש ואי, אומרים לא ברבו ולא יהי שם. אבל בתפלת השחרית לאתר הפסוקים והמזמורים האלו אומר ברבו בקולנמוך ואין מזכירין קדוש ואף לא קדיש. אבל בתפלת המנחה אומר קדוש וקדיש עד כאן במסכת סופרים ואף בזו נתלה הדבר במנהג.

ירושלמי [ברכות ד,ג] ר' אחא אומר יחיד בתשעה באב צריך להזכיר מעין המאורע ומאי ניהו. רחם יי אלהינו ברחמיך הרבים ובחסדיך הנאמנים על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך ועל העיר האבלה ההרוסה והשוממה הנתונה ביד זרים הרמוסה בכף עריצים ויבלעוה לגיונות ויחללוה ולבני ישראל נתתה נחלה ולזרע ישורון ירושה והורשתיה כי באש החרבתה ובאש אתה עתיד לבנותה כאמור ואני אהיה לה חומת אש וגומר. ר' אבדומה דצפרין בעא קומי ר' מונא ואיכן הוא אומרה. אמר ליה ועדיין אין אתי לזו. א"ר ירמיה בשם רב כל דבר שהוא להבא אומרה בעבודה. וכל דבר שהוא לשעבר אומרה בהודיה. מתניתא אמרה כן ונותן הודיה למעבר וצועק לעתיד לבא. וכתוב בהלכות רבינו ז"ל ונהגו עלמא למימרא בבונה ירושלים. וסמכו אהא דאמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב אף על פי שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה אומר.

וסוגיין בפרק מקום שנהגו [פסחים נ"ד ע"ב] דתשעה באב אינו כתענית צבור לתפלת נעילה ולא לעשרים וארבע ברכות. ואף על גב דרב פפא מתרץ אינו כראשונות אלא כאחרונות. ולדידיה לענין נעילה עשרים וארבע לא שמענו בהם הפרש. סמכי עלמא אלישנא קמא דלישני דגמרא אינון דמאי אינו כתענית צבור לנעילה ולעשרים וארבע ברכות. ועוד דלא אשכחן בהדיא לרב פפא דלימא כתענית צבור לתפלות. אע"ג דמוקים מימריה דרבי יוחנן במילי אחרי ובריית דקתני התם אין בין ט' באב לתענית צבור אלא שזה אסור בעשיית מלאכה וזה מותר בעשיית מלאכה. משמע הא לכל דבריהם זה וזה שוין לענין איסורין תניא וקולי קולי דלא חמיר תעני' צבור מיניה אלא לענין עשיית מלאכה. אבל בתפלות לא איירי דבתענית צבור איכא נעילה ועשרים וארבע ברכות ובתשעה באב ליכא. ובירושלמי במסכת ראש השנה רבי יוחנן מתפלל בט' באב עשרים וארבעה, ומפקיד לתלמידוי לא תילפון מיניה דין עובדא דצריכא ליה. אבל הוא תענית צבור הוא, ר' יוסי בשם רבי יהושע בן לוי אינו תענית צבור.

אלא מיהו חזינא סוגיא דמס' מגילה דמשתמע מיניה דאיכא נעילה בתשעה באב, דגרסינן התם (מגילה כ"ב ע"א) איבעיא להו תענית צבור בכמה. ראש חדש ומועד דאיכא

קרבן מוסף אין אבל הכא דליכא קרבן מוסף לא, או דילמא הכא נמי איכא מוסף תפלה כלומר שמתפללין בו תפלת נעילה דהיא כעין תפלת המוספין תפלה יתירתא. ופשטינן לה מברייתא דקתני ט' באב ותענית צבור שלשה, ואיתמר עלה אמר רב אשי והא אנן לא תנן הכי דתנא זה הכלל כל שיש בו מוסף ואינו י"ט קורין ארבעה, זה הכלל לאיתויי מאי לאו לאתויי ת"צ וט' באב. כלומר דאיכא מוסף תפלה וקורין ארבעה אלמא תשעה באב נמי כתענית צבור הוא מוסף תפלה, הדין הוא סוגיא דשמעתא.

אלא איכא למימר בגמ' תענית צבור איבעיא להו. דאיכא ודאי מוסף תפלה. ומשום דפשטינן מברייתא תענית צבור ותשעה באב לשלשה אתי, אמר רב אשי זה הכלל לאיתויי מאי ונקט ליה תשעה באב בהדי תענית צבור. ולא חש למידק כולי האי לומר תשעה באב הא לא אתי בזה הכלל דלית ביה מוסף תפלה, דאמר רבי יוחנן תשעה באב אינו כתענית צבור לנעילה ולעשרים וארבע, דאי נמי דייקת הכי אמר לך זה הכלל לאיתויי תענית צבור הוא דהוה בענין, אבל תשעה באב לא הלכך נקט ליה לישנא רוחא ולא נחית לכולי הך דיוקא ומסקנא, אלא דזה הכלל סמכא בעלמא הוא ולא קשיא ולא מידי, הילכך הדרינן לסוגיא דגמרא דאיתמרא בדוכתא, דתשעה באב אינו כתענית צבור לנעילה ולעשרים וארבע ולית לן ראיה לחיובי בהו את הצבור והלכה רופפת שיש לתרץ ולומר פוק חזי מה עמא דבר.

וכבר ראיתי דברי רש"י ז"ל שמפרש מוסף תפלה עניני ברכה יתירתא ואין זה עולה לנו כלל, דמתניתין יום שיש בו מוסף קתני אי מוסף קרבן אי מוסף תפלה ועניני ברכה יתירתא אינו כלום לתוספת הקוראים. אלא מה שכתבנו היא עולה וראוי לסמוך עליו.

כתוב בהלכות גדולות והשתא דקיימא לן מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת ואומר הבדלה על הכוס, היכא דאיקלע תשעה באב בחד בשבת דמתבע תיבעי ליה לאפסוקי ממיכל ומשתי מבעוד יום דשבתא מהו לאבדולי, כיון דאמר מר (ברכות כ"ו ע"א) מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת ואומר הבדלה על הכוס הכא נמי אומר הבדלה מבעוד יום, או דילמא כיון דאלו מבדיל קבליה לתשעה באב עליה כדרב דאמר בדילנא ואיחייב ליה בעינוי דשוייה חול דאמר בין קדש לחול ואחסר ליה בשתיה. דהא אמרינן גבי יום הכפורים ליקדיש על כוס ולימא זמן ולשתייה כיון דקבליה איתסר ליה עילויה הילכך ליתרח עד דנפיק חד בשבת ומבדיל בה שרי בתעניתיה מקמי דליטעום ואע"ג דאמר מר מבדיל והולך כל היו' כולו כל היו' אין טפי לא. הני מילי היכ' דהו' שרי לי'למיכ' אבל הכא דהו' אסו' לי' למיכל בחד בשבא מבדיל לאורת' דתרין בשבא וכן שליחא דצבורא מבדיל בבי כנישתא אבל על נורא לא ליבריך אלו דברי בעל הלכות ז"ל.

ואנן לעניות דעתין לא חזינן לה להך סברא, דכיון דלא חזי לאבדולי אלא מוצאי שבת ויומו כי אסור למיכל בהני מאי טעעא ליבדיל מכאן ואילך ואדרבא איפכא מסתברא דכי אסור למיכל באפוקי שבתא ולא חזו לאבדולי בחד בשבא לא מבדיל בתרי בשבא דהא לא חזי בשעתיה לאבדולי. וטפי בטפי איכא למימר דאפילו למאן דאמר מבדיל והולך ומבדיל כל השבת כולה, הני מילי היכי דלמוצאי שבת חזי לאבדולי אבל היכא דלמוצאי בשבת לא חזי לאבדולי לא מיבדיל עד רביעי בשבת דכולהו תשלומין דראשון נינהו, וכיון דבזמניה לא חזי להבדלה לא מיבדיל בלא זמניה. משל כל הראוי לבילה אין בילה מעכב בו וכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו.

ומכל מקום למ"ד מבדיל והולך כל היום כולו משום דכולי עלמא יומא כלילה של מוצאי שבת הוא. ומילתא מחוורתא היא דכי נמי אסור למיכל ומשתי במוצאי שבת לא מבדיל מכאן ואילך דליכא הבדלה אלא במוצאי שבת דהוא לילה ויום, וכיון דראינו לרבינו הגדול ז"ל שהזכיר לפסוק הלכה מבדיל והולך כל היום אין לנו הבדלה על הכוס בתשעה באב שחל להיות באחד בשבת.

ואיכא מאן דאמר מבדיל על הכוס ומטעים ליה לינוקא, ואף על גב דגבי זמן דיום הכפורים איסור כרת חששו. ועוד דקא אתי בכל יום הכפורים, אבל תשעה באב איסורא דרבנן הוא ולא דחינן סדר הבדלות דלית להו תקנתא בלא כוס משום גזרה דבדרבנן לא גזרינן, ועוד דכיון דלא אתי בכל שתא לא אתי למסרך.

ולאו מילתא היא דהתם אמרינן לענין מזרע כשותא בכרמא וליתן לתינוק ישראל אתי למסרך כדאית' (חולין קל"ט ע"א) ואע"ג דלאו איסו' כרת הוא ולא שכיח טפי. והיא היא פירכי' דר' אחא ב"י (עירובין מ' ע"ב) דאיהו קשי וליתן ליה לתינוק ישראל ומינה קא אמרינן ביום הכפורים לית הלכתא כרב אחא בר יעקב משום דתתי למסרך, וכן פירש רבינו חננאל במסכת עירובין שמע מינה דאפילו באיסורי ולא קביעא נמי חיישינן לסירכא.

ומסתברא דמוצאי שבת שחל להיות תשעה באב לא תקינו הבדלה על הכוס. תדע שהרי אמרו בתחלה קבעוה בתפלה העשירו קבעוה על הכוס. ובתשעה באב שחל להיות במוצאי שבת כל ישראל עניים מרודים הם וכי האי שעתא לא תקינו על הכוס כלל, ולא אמרינן המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס אלא בשעה שיש כוס אבל בשעה שאין כוס בעולם אין צריך להבדיל:

(באבל פר' י"ג) **תניא המוצא מת בקבר הרי זה לא יזיזנו ממקומו אא"כ יודע שמקומו שאול לו. אין קוברין שני מתים זה בצד זה. אין מפנין לא את המת ולא את העצמות**

ממקום בזוי למקום מכובד. פי' אין קוברין זה בצד זה. אא"כ היה דופן הקבר מפסיק ביניהם שנמצאו כל אחד בתוך קבר לעצמו. ולגבי כוכי' תנן אמה בנתים. חצי אמה לדופן הכוך. ותנן רשב"ג אומר הכל לפי הסלע. הלכך מרחיקין בכדי שיעמדו כוכין. ולא ליתו לאנפילי לפי הארץ. ובאבל מכילתא אחריתי תניא. אין קוברין שני מתים זה בצד זה ולא את העצמות בצד המת. ר' יהודה אומר האיש נקבר עם בתו קטנה. והאשה נקברת עם בנה קטן ועם בן בנה קטן זה הכלל כל שהוא ישן עמו בחייו יקבר עמו במותו. וכל שאינו ישן עמו בחייו אינו נקבר עמו במותו. ועכשיו נהגו כר' יהודה. והתם תנן אין נותנין שתי ארונות זה על גב זה. ואם נתן כופין את בעל העליון שיפנה שאין נוהגין בזיון במתים. ודוקא בנוגעין אבל בשני קברות זה למעלה מזה וקרקיעיתו של עליון מפסיק בנתים שלשה טפחים מותר.

ונשאל מרבינו האי. הני מערות שבארץ ישראל. ויש בהן כוכין שמכניסים מתים לשם. ובכל עת שהם רוצים להכניס מתים. מערבין עצמות אותן מתים ומניחים אותן בגומא שבמערות שרי למיעבד הכין או לא. וכן בית הקברות שנתמלא ואין להם מקום לקבור. ויש קברים ישנים חופרין אותן קבוראי ומכניסין את העצמות לצד אחד. וקוברין בהן. מאן דעביד הכי איכא מידי עליה או לא. והשיב הכין חזינא דהא דעבדין בארץ ישראל שלא כדין הוא ולא שרי משמיא למעבד הכי. דהא חיישי רבנן למפגע מקום תפיסת שני מתים בהדי הדדי. דתנן (ב"ב ק' ע"ב) המוכר מקום לחבירו לעשות לו קבר וכו'. דאלמא לא שרי למידבקינן למתים להדדי. ואי אפשר שלא יהא בין מת לחבירו פחות ששה טפחים שלשה לתפוסת זה ושלשה לתפוסת זה. ולענין בית הקברות שנתמלא ואין מקום לקבור. אי ודאי ליכא דוכתא אחריתי. אפי' שהוא רחוקה משם מה יעשה. אי אפשר למשבקיה למת כדלא קבור, אבו אית מקום אחר אפי' בטרחא ובדוחקא ילך לשם ואל יטול את המתים. וכמה בתי קברים שנדחקו מתים שנדינו שלא יקבר בהן אדם. אבל ודאי אם יכול להעמיק כדי שיהא בעומק ובין המת למת ששה טפחים שפיר דמי. ואע"פ שזה למעלה מזה. דהתם (ב"ב ק"א ע"ב) מקשינן והא קא נגעי כוכין בהדי הדדי. ומפרקינן במעמיק הרי נתברר שאסור לקבור היכא דנגעי כוכין בהדי הדדי. ואם העמיק ונתן לכל אחד תפיסתו אע"פ שזה למעלה מזה שפיר דמי. ע"כ לגאון.

אין מלקטין עצמות לא מתוך הארון ולא מתוך הקבר לצד לקבור שם מת אחד. מקום שנהגו לעשות כן עושין. מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין. וכל זה נאמר אל תסג גבול עולם ומסתברא מקום שנהגו כגון שנהגו לפנותן לאחר עיכול הבשר וליתן עצמות בארונים. בירושלמי. אין מפנין את הקבר ואת העצמות לא מקבר מכובד לקבר מכובד

ולא מבזוי לבזוי. ולא מבזוי למכובד ואצ"ל מן המכובד לבזוי. ובתוך שלו אפילו מן המכובד לבזוי. ערב לאדם בשעה שמונח אצל אבותיו.

באבל (פרק י') ר"ש בן אלעזר אומר קבר שאולה היה לו לר"ג ביבנה. שהיו מכניסין את המת לחוכה ונועלין את הדלת בפניו. ובאין ועומדין בשורה ומנחמין ופוטרים את הרבים. ואח"כ מעלין אותו לירושלים. ובירושלמי הרי שמפנין אותו מקבר לקבר אית תניי תני משיסתם הגולל הראשון ואית תניי תני משיסתם הגולל השני ומסיק בשנתנו דעתם לפנותו אבל לא נתנו דעתם לפנותו משיסתם הגולל הראשון. הוה ליה מסקנא דמלתא שאסור לפנות את המת או עצמות לצורך מת אחר. וכ"ש וכ"ש לפנות המקום. וכן לעשות לו קבר מכובד הימנו אסור אבל לכפרה שלו ולכבודו כגון להעלותו לארץ ישראל ולירושלים או לקברו אצל אבותיו מותר ואם נתנו דעתם לפנותו ולא קברוהו שם אלא לפי שעה או שנהגו לקבור במהמורות בלא ארון כדי שיתעכל הבשר ויתנו עצמות בארון מותר. סימן יפה לו שאומרים נינחו עצמותיו מן הדין:

סליק מסכת מועד קטן